EESTI

1917-1940

Tien valinta

Dokumentoitu historiallinen katsaus

EESTI
Tien valinta
1917-1940

Dokumentoitu historiallinen katsaus

(Tiivistetty mukaelma)

Uutistoimisto Novostin (APN) kustannusliike
Moskova, 1987

Toimittanut *Igor Sedyh*
Suomentanut *Arnold Hiltunen*

0505040000

Valheisiin ja harhatietoihin pohjautuvien poliittisten myyttien nikkaroinnista on tullut valitettavasti erottamaton osa lännen Neuvostoliittoa vastaan käymää ideologista taistelua. Tämäntyyppisten sepitelmien joukkoon kuuluu mm. taru "Eestin anastamisesta" sekä eestiläisten ja Neuvostoliiton muiden Baltian maiden kansojen "orjuuttamisesta". Tämän myytin avulla yritetään todistella, että Itämeren maiden kansat olisivat erehtyneet valitessaan sosialismin ja liittyessään Neuvostoliittoon.

Historialliset tosiasiat kumoavat kuitenkin tällaiset väitteet. Juuri halu esitellä tapahtumien kulku oikeassa valossa ja osoittaa lännessä levitettävien sepitelmien paikkansapitämättömyys onkin ollut tämän dokumentoidun historiallisen katsauksen lähtökohtana.

Katsaus pohjautuu Eestin SNT:n historioitsijoiden ja arkistontutkijoiden suorittamaan mittavaan työhön, jonka tuloksena on löydetty ja julkaistu runsaasti vuoden 1917 lokakuun suurta sosialistista vallankumousta ja vuoden 1940 sosialistista vallankumousta koskevia dokumentteja. Erikoismaininnan ansaitsee jokin aika sitten ilmestynyt Eestin SNT:n tiedeakatemian ja tasavallan ulkoasiainministeriön yhteisesti laatima kokoomateos "Eestin sosialistiset vallankumoukset ja Eestin liittyminen Neuvostoliittoon. 1917—1940." (Laatijat: Heino Arumäe, Olaf Kuuli, Abe Liebman, Edgar Mattisen ja Karl Siilivask). Katsauksessa on käytetty laajasti myös sellaisia akateemisia teoksia kuin "Eestin SNT:n historia, III osa (maaliskuusta 1917 1950-luvulle)", Eesti Raamat, Tallinna, 1974 ja "Vuoden 1940 sosialistiset vallankumoukset Liettuassa, Latviassa ja Eestissä. Neuvostovallan ennalleen palauttaminen", Nauka, Moskova, 1978 (kumpikin teos venäjänkielinen).

1

Vallankumous-taistelun edellytykset

Mistä Eestin tie itsenäisyyteen alkoi?

Venäjän keisarikunnassa Eestin pohjoiset alueet muodostivat Eestinmaan läänin (kuvernementin), eteläiset alueet kuuluivat Liivinmaahan ja itäiset (Narvan kaupunki ja sen lähiseutu) Pietarin lääniin. Viranomaiset harjoittivat venäläistämispolitiikkaa ja venäjä oli virallinen kieli niin kouluopetuksessa kuin kanslianhoidossa, eikä Eestinmaan kulttuuri- ja valistusyhdistysten toiminnan vilkastuminen 1800-luvun lopulla tuonut tilanteeseen olennaista parannusta. Eestin porvaristo oli tosin onnistunut itämerensaksalaisia vastaan käymänsä sitkeän taistelun tuloksena valloittamaan johtavat asemat Tallinnan ja muiden kaupunkien duumissa*, mutta tuntien pelkoa työtätekevien joukkojen vallankumouksellista taistelua kohtaan se pyrki pääsemään sopimukseen Venäjän porvariston ja itämerensaksalaisten porvaristopiirien ja tilanherrain kanssa. Valtaosa väestöstä koki niin muodoin kaksinkertaista sortoa.

Kaupunkien keskivarakas porvaristo ja pikkuporvaristo kasvoivat todellakin nopeasti muodostaen yhden kolmasosan kaupunkilaisväestöstä, ja kulakit (palkkatyövoimaa riistäneet suurtilalliset), joita oli yli 120 000, olivat huomattava poliittinen ja taloudellinen voima, mutta nämä väestökerrokset eivät sittenkään kuvastaneet kansakunnan todellisia kasvoja. Valtaenemmistö kaupunkiväestöstä kuului työväenluokkaan (noin 200 000 henkeä), ja maaseudulla noin 60% väestöstä oli maaseutuproletariaattia ja -köyhälistöä (360 000—370 000 henkeä).

*"Eestissä vallinneiden talous- ja yhteiskuntasuhteiden erittely todistaa, että lokakuun vallankumouksen** aattona tällä alueella olivat kypsyneet edellytykset työväenluokan ja talonpoikaisköyhälistön voitokkaaseen vallankumoustaisteluun sosialismin puolesta,"[1] kirjoittavat kolmiosaisen "Eestin SNT:n historian tekijät.*

* Kaupunginduuma — määräysvaltaa käyttävä kaupunginhallinnon elin keisarinajan Venäjällä.

** Vuoden 1917 lokakuun suuri sosialistinen vallankumous Venäjällä.

KAKSOISVALTA

Tieto Venäjällä toteutetusta vuoden 1917 helmikuun porvarillisdemokraattisesta vallankumouksesta ja tsarismin kukistamisesta otettiin Eestissä innostuneesti vastaan. 2. maaliskuuta (15. maaliskuuta uuden ajanlaskun mukaan) 1917 kymmenettuhannet marssijat täyttivät Tallinnan kadut. Joukkokokouksissa esiintyneet puhujat tervehtivät vallankumousta, ja mielenosoittajat vapauttivat poliittiset vangit.

Tsarismin kukistuttua nousi ratkaistavaksi kysymys vallasta. Pietarin esimerkkiä noudattaen Tallinnassa muodostettiin 3. (16.) maaliskuuta vallankumouksellis-demokraattisen vallan elin — työläisten ja sotilaiden edustajain neuvosto. Neuvostoja* muodostettiin muissakin kaupungeissa. Samanaikaisesti myös Venäjän väliaikainen hallitus** pyrki vakiinnuttamaan valtaansa Eestinmaassa. Valtakunnan keskushallituksen tukipilariksi Eestinmaassa muodostui Tallinnan kaupunginduuman huippukerros: 5. (18.) maaliskuuta Tallinnan kaupunginpää Jaan Poska (joka kutsui itseään venäläisittäin Ivaniksi) nimitettiin lääninkomissaariksi.

Siihen aikaan eestiläisellä porvaristolla ei ollut pienintäkään ajatusta tavoitella itsenäisyyttä. Toivottaessaan oikeusministeri Aleksandr Kerenskin (väliaikaisen hallituksen tulevan pääministerin) tervetulleeksi Tallinnaan huhtikuussa 1917 eestiläisen porvariston johtomiehiin lukeutunut Otto Strandman sanoi, ettei Eestin kansalla ole aikomusta erota Venäjästä.

Toisaalta porvaristo yritti väliaikaisen hallituksen tavoin jarruttaa vallankumouksen kehitystä ja ajaa etujaan silloisen hallintojärjestelmän avulla. Yksi tämänsuuntaisista asiakirjoista oli 30. maaliskuuta (12. huhtikuuta) 1917 julkaistu väliaikaisen hallituksen asetus "Eestinmaan läänin hallintovallan ja paikallisen itsehallinnon tilapäisestä järjestelystä", joka edellytti eestiläisten asuttaman alueen yhdistämistä yhtenäiseksi kuvernementiksi eestiläisten itäisiä asutusalueita lukuun ottamatta. Lisäksi muodostettiin lääninkomissaarin alaisuuteen neuvottelevaksi elimeksi väliaikainen läänin kunnallisneuvosto, joka sittemmin nimitettiin Eestissä maapäiviksi. Sillä tavoin Eestin porvaristo sai aseen, jonka avulla se yritti valloittaa paikallishallinnon omiin käsiinsä ja hävittää neuvostot.

* Neuvostot saivat nimensä sen mukaan, mitkä yhteiskuntakerrokset osallistuivat aktiivisimmin niiden muodostamiseen. Siksi neuvostot esiintyvät edempänä tekstissä eri nimillä.

** Väliaikainen hallitus — vuoden 1917 helmikuun porvarillis-demokraattisen vallankumouksen jälkeen muodostettu valtiovallan keskuselin.

Yhteentörmäys oli väistämätön. Myöntäen vaalikampanjaan mitättömän vähän aikaa Jaan Poska määräsi maapäivävaalit pidettäväksi 23. toukokuuta (5. kesäkuuta) 1917. Vaalit oli määrä pitää vain maaseudulla ja lisäksi ne olivat välilliset käsittäen useita välivaiheita (kunnissa valittiin valitsijamiehet, jotka vuorostaan valitsivat kihlakunnan kunnallisneuvoston ja uudet valitsijamiehet, ja vasta viimemainitut valitsivat sitten valtuutetut maapäiville). Kaupungeissa oikeus nimittää edustajat läänin kunnallisneuvostoon (maapäiville) annettiin kaupunginduumille.

Lääninkomissaarin päätös synnytti syystäkin vastalauseiden aallon. 19. toukokuuta (1. kesäkuuta) 1917 Tallinnan neuvosto, jonka kanssa Poska oli velvollinen — voimassa olleen sopimuksen mukaisesti — sopimaan kaikista tärkeimmistä toimenpiteistä, päätti lykätä vaaleja kuukaudella esittäen vaatimuksen, että lääninkomissaari ilmoittaisi tästä päätöksestä välittömästi paikkakunnille. Lääninkomissaari ei piitannut kuitenkaan neuvoston päätöksestä, ja vaalit pidettiin kaikesta huolimatta 23. toukokuuta. Kuten odottaa saattoikin, väestö suhtautui vaaleihin passiivisesti: äänestykseen osallistui vain 29% äänioikeutetuista. Näin muodostettiin maapäivät, jotka sittemmin väittivät ilmentävänsä kansan tahtoa ja olevansa valtiovallan korkein elin Eestissä!

Neuvosto ei voinut sietää moista mielivaltaa. 27. toukokuuta (9. kesäkuuta) kihlakuntien komissaareille lähetettiin seuraava kiertokirje:

> *"Räävelin * työläisten ja sotilaiden edustajain neuvoston 26. toukokuuta hyväksymän päätöksen nojalla lääninkomissaari Poska on pidätetty virastaan. 27:nnestä toukokuuta alkaen Räävelin työläisten ja sotilaiden edustajain neuvosto hoitaa väliaikaisesti läänin hallintoa aina siihen saakka, kunnes väestö valitsee uuden lääninkomissaarin."*[3]

Lähes kaikki Eestin neuvostot hyväksyivät tämän päätöksen. Väliaikainen hallitus ei ollut kuitenkaan kuulevinaan kansan edustajien ääntä. Tallinnan merilinnoituksen komentantille annettiin määräys palauttaa lääninkomissaari "lailliseen valtaan" ja vahvistaa vaalien tulokset. Jaan Poska palasi loppujen lopuksen entiseen virkaansa.

1. (14.) heinäkuuta kutsuttiin Tallinnaan koolle läänin kunnallisneuvosto. Samanaikaisesti kutsuttiin kokoon ns. "kansankongressi", johon eri järjestöjen ja neuvostojen edustajien piti osallistua yhdessä maapäiville valittujen valtuutettujen kanssa. Kongressin istunnossa oli tarkoitus valituttaa Jaan Poska lääninkomissaarin virkaan. Sen jälkeen "kansankongressin" eestiläisten valtuutettujen piti kokoontua "kansal-

* Rääveli — Tallinnan silloinen nimi.

18. kesäkuuta 1917 järjestivät työtätekevät kaikkialla Eestissä joukkomielenosoituksia, joissa esiinnyttiin Väliaikaisen hallituksen politiikkaa vastaan kantamalla bolševikkien iskulauseita — "Kaikki valta Neuvostoille!" ja "Leipää, rauhaa, vapautta!"

liskongressin" kyltin alla. Näiden hankkeiden perimmäisenä tarkoituksena oli kansallisvihan lietsominen ja neuvostojen vastaisen sotaretken järjestäminen.

Nämä suunnitelmat epäonnistuivat kuitenkin pahan kerran. "Kansankongressin" kokoonnuttua 2. heinäkuuta työtätekevien edustajat poistuivat salista bolševikkien kehotuksesta. Määräenemmistön puutteessa istuntoa ei voitu pitää.

3. heinäkuuta eserrien, menševikkien ja trudovikkien* edustajat palasivat kuitenkin muina miehinä "kansankongressin" istuntoon "Estonia"-teatteriin. Seuraavana päivänä kokoontui teatterin edustalle tuhansia ihmisiä, jotka vaativat, että kongressin johtajat ilmoittaisivat selvästi, ketä he edustavat. Kongressin johtajien oli pakko näyttäytyä mielenosoittajille ja tunnustaa, ettei kongressi edustanut kansaa, vaan ainoastaan itse kongressiin kokoontuneita "valtuutettuja". Mielenosoittajien kantamat julisteet — "Alas porvariston kansalliskongressi!",

*** Venäjän pikkuporvarillisia puolueita ja virtauksia. *Eserrät* — sosialistivallankumoukselliset; *menševikit* — Venäjän sosialidemokratian opportunistinen virtaus; *trudovikit* — eestiläinen radikaalisosialistinen puolue (lokakuusta alkaen — Eestin työn puolue).**

”Alas imperialistinen sota!” ja ”Kaikki valta neuvostoille!”—tuottivat nekin ”kansalliskongressin” istuntoon osallistuneille ”valtuutetuille” kaikkea muuta kuin iloa.

SOSIALISTISEN VALLANKUMOUKSEN VOITON PUOLESTA

13.-15. (26.-28.) elokuuta pidettiin Tallinnassa maattomien talonpoikien yleiseestiläinen konferenssi, johon valitut valtuutetut edustivat noin 40 000 maataloustyöläistä ja köyhälistötalonpoikaa. Konferenssissa olivat edustettuina lähes kaikki Eestinmaan kihlakunnat. Bolševikkien kannan esittänyt VSDTP(b):n* Eestinmaan työvaliokunnan jäsen Jaan Anvelt piti alustuksen kansallisuuskysymyksestä. Konferenssin hyväksymässä Eestin autonomiaa koskevassa päätöslauselmassa painotettiin välttämättömyyttä

> *”taistella Eestin Venäjästä eroamista vastaan... ja vaatia samanaikaisesti, että Eestissä toteutettaisiin mitä laajin itsehallinto”.*

Konferenssin päätöslauselman mukaan Eestin autonomiaa koskeva projekti tuli laatia ja panna täytäntöön työläisten, talonpoikain ja sotilaiden edustajain neuvostojen toimeenpanevien komiteoiden toimesta. Yleiseestiläinen itsehallintoelin tuli valita demokraattisesti. Läänin kunnallisneuvosto (maapäivät) ei voinut kuitenkaan toimia tällaisena elimenä, sillä se oli ylhäältä käsin väen väkisin muodostettu epädemokraattinen porvarillinen laitos. Todellisen itsehallinnon toteuttamiseksi Eestissä oli ennen muuta välttämätöntä saada aikaan demokraattinen järjestys, sallia kaikkien paikallisten kielten käyttö kanslianhoidossa ja aloittaa kouluopetus kansallisella kielellä[3].

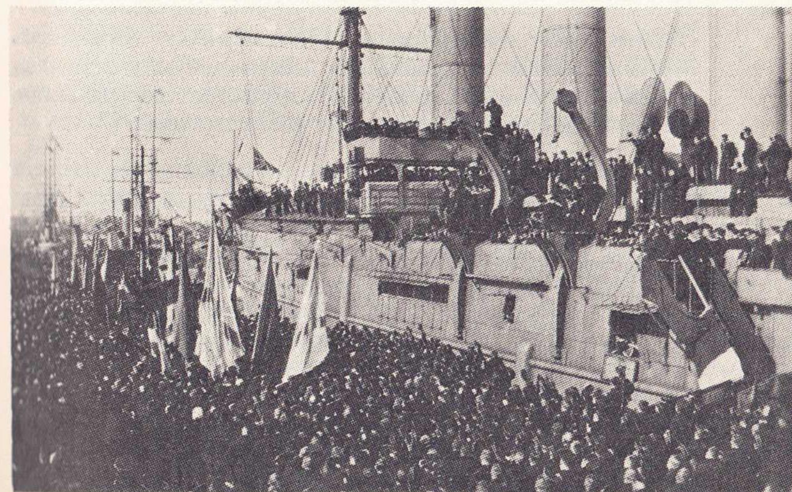
Bolševikit eivät syöneet sanojaan. Saatuaan voimakkaan edustajaryhmän Tallinnan kaupunginduumaan elokuussa pidettyjen vaalien tuloksena (31 edustajapaikkaa 101:stä) he onnistuivat ajamaan läpi päätöksen eestin kielen aseman virallistamisesta kanslianhoidossa. Maapäivillä he esittivät hyväksyttäväksi päätöksen eestin kielen aseman virallistamisesta kouluopetuksessa.

*** Venäjän sosialidemokraattinen työväenpuolue (bolševikit), nykyään NKP. Vuonna 1898 pidetyssä 1. edustajakokouksessaan puolue sai nimekseen VSDTP, ja vuonna 1917 sen nimi muutettiin VSDTP(b):ksi. Maaliskuussa 1918 puolue nimitettiin V. I. Leninin ehdotuksesta Venäjän kommunistiseksi puolueeksi (bolševikit), koska sosialistisen vallankumouksen toteuttamisen jälkeen puolueen päätavoitteeksi tuli kommunistisen yhteiskunnan rakentaminen. Vuonna 1925 puolue sai nimekseen Neuvostoliiton kommunistinen puolue (bolševikit). Vuonna 1952 pidetyssä 19. edustajakokouksessa puolueen nimi muutettiin NKP:ksi.**

Bolševikit—ne VSDTP:n jäsenet, jotka puolueen v. 1903 pidetyssä 2. edustajakokouksessa muodostivat enemmistön ja asettuivat kannattamaan Leninin esittämää puolueohjelmaa. Menševikit eli vähemmistöön jääneet kannattivat 2. edustajakokouksessa johtajansa Martovin ehdottamaa ohjelmaa. Menševikit erosivat VSDTP:sta v. 1917.

Väliaikaisen hallituksen liittolaisvaltioille antama lupaus sodan jatkamisesta aiheutti protestiaallon. Tallinnan satamassa järjestetyssä joukkokokouksessa työläiset ja matruusit vaativat sodan välitöntä lopettamista.

Nämä aloitteet törmäsivät kuitenkin yllättäen porvariston vastarintaan. Lääninkomissaari Jaan Poska kieltäytyi ylipäätään ottamasta väestöltä vastaan papereita, jotka oli kirjoitettu ”paikallisella murteella”[4], kuten hän itse asian ilmaisi.

Pyrkiessään demokratisoimaan itsehallintoelimiä bolševikit esittivät 25. syyskuuta (8. lokakuuta) 1917 läänin kunnallisneuvoston (maapäivien) viivyttelemätöntä uudelleenvalitsemista yleisillä, välittömillä ja salaisilla vaaleilla, jotta maapäivät kuvastaisivat todellakin koko Eestin väestön etuja. Mutta niin Eestin porvarillisten puolueiden ”demokraattinen liitto” kuin menševikkien, eserrien ja trudovikkien muodostama ns. ”vasemmistoliitto” kieltäytyivät tukemasta täta aloitetta.

Bolševikkien ohjelma sai taakseen yhä laajempaa kannatusta Eestin kansan keskuudessa. Bolševikkipuolue, jonka jäsenmäärä käsitti elokuussa 1917 jo yli 7000, muuttui läänin vaikutusvaltaisimmaksi puolueeksi. Pikkuporvarilliset puolueet olivat sillä välin jakaantuneet kah-

tia. Suurimmassa niistä — sosialistivallankumouksellisten puolueessa — oli päässyt voitolle vasemmistosiipi, joka monissa asioissa esiintyi yhdessä bolševikkien kanssa. Tallinnassa 12.-14. (25.-27.) lokakuuta pidetyssä Eestinmaan neuvostojen 2. edustajakokouksessa bolševikit ja vasemmistoeserrät muodostivat valtaenemmistön. Edustajakokous ilmaisi epäluottamuslauseen väliaikaiselle hallitukselle ja päätti, että

"kaiken vallan siirtäminen vallankumouksellisen demokratian käsiin eli työläisten, sotilaiden ja talonpoikain edustajain neuvostoille luo todella vallankumouksellisen kansanhallituksen, joka kykenee pelastamaan maan ja vallankumouksen"[5].

Neuvostojen toimeenpanevan komitean puheenjohtajaksi valittiin bolševikki Jaan Anvelt ja varapuheenjohtajaksi vasemmistoeserrä Erast Meister.

Vallankumous voimistui voimistumistaan. Päiväjärjestykseen nousi kysymys poliittisen vallan siirtämisestä neuvostoille. 22. lokakuuta (4. marraskuuta) 1917 pidetyssä Eestinmaan neuvostojen toimeenpanevien komiteoiden yhteisessä istunnossa muodostettiin sotilaallinen vallankumouskomitea (SVK), jonka johtoon nimitettiin huomattavat bolševikit Ivan Rabtšinski ja Viktor Kingissepp. Eestinmaan SVK solmi pysyvät yhteydet Pietarin sotilaalliseen vallankumouskomiteaan, joka antoi määräyksen varmistaa vallankumouksellisen pääkaupungin selusta Eestin taholta ja estää vastavallankumouksellisten joukkojen eteneminen Pietariin. Lokakuun 23. päivän iltana Eestin SVK valtasi Tallinnan ja merilinnoituksen tärkeimmät strategiset pisteet.

Vuoden 1917 lokakuun 25. päivän (marraskuun 7. päivän) vastaisena yönä toteutettiin lokakuun suuri sosialistinen vallankumous. Väliaikainen hallitus kaatui. 25. lokakuuta (7. marraskuuta) avattiin Pietarissa myöhään illalla neuvostojen toinen yleisvenäläinen edustajakokous, joka julisti ottaneensa vallan omiin käsiinsä ja siirtävänsä kaiken vallan paikkakunnilla työläisten, sotilaiden ja talonpoikain edustajain neuvostoille, joiden tuli turvata todellinen vallankumouksellinen järjestys. Edustajakokous valitsi neuvostojen yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean ja muodosti neuvostohallituksen — kansankomissaarien neuvoston, jonka johtoon nimitettiin V. I. Lenin.

26. lokakuuta Eestinmaan SVK osoitti vetoomuksen kaikille sotilaille, matruuseille ja työläisille, Eestinmaan koko väestölle ilmoittaen ottaneensa itselleen kaiken vallan Eestin läänissä. Valta paikkakunnilla siirtyi "työläisten, sotilaiden ja talonpoikain edustajain neuvostojen täysivaltaisille elimille"[6]. Samana päivänä lähetettiin paikallisneuvostoille sähke:

"Väliaikaisen hallituksen läänin- ja kihlakunnankomissaarien virat lakkautetaan. Koko siviilihallinto siirtyy viipymättä toimeenpanevalle komitealle."[7]

27. lokakuuta allekirjoitettiin Tallinnan Toompean* kuvernöörinpalatsissa asiakirja vallan siirtämisestä:

"Tapahtuneen vallankaappauksen johdosta minä, Väliaikaisen hallituksen Eestinmaan lääninkomissaari Jaan Poska, olen luopunut tehtävistäni, ja minä, Eestinmaan sotilaallisen vallankumouskomitean valtuutettu Viktor Kingissepp, olen ottanut hoitaakseni Eestinmaan läänin kaikki hallintoasiat."[8]

Samana päivänä Viktor Kingissepp antoi määräyksen:

"Sotilaallisen vallankumouskomitean valtuuttamana olen tästä päivästä lukien ottanut Eestinmaan läänin hallintaani.
Kehotan kaikkia lakkautetun väliaikaisen hallituksen läänissä toimivia komissaareja luopumaan valtuuksistaan ja siirtämään tehtävänsä paikallisille toimeenpaneville komiteoille. Kehotan kaikkia alaisuuteni kuuluvia virkamiehiä pysymään omilla paikoillaan ja jatkamaan virkavelvollisuuksiensa täyttämistä."[9]

KOKO KANSAN TUKI

Työtätekevät ja armeija asettuivat heti tukemaan uutta valtaa. Osakeyhtiö A. M. Lutherin tallinnalaisen tehtaan työläisten kokouksessa 26. lokakuuta hyväksytyssä päätöslauselmassa sanottiin mm.:

"Tervehdimme sotilaallista vallankumouskomiteaa ja kaikkia vallankumouksellisia elimiä, jotka varjelevat proletariaatin etuja, ja ilmaisemme niille täyden luottamuksemme."[10]

Räävelin eestiläisrykmentin sotilaat ilmaisivat 27. lokakuuta hyväksymässään päätöslauselmassa ilonsa

"...sen johdosta, että työläisten, sotilaiden ja talonpoikain edustajain neuvostot johtavat vallankumouksellisen kansan enemmistöä. Tuemme uutta vallankumouksellista kansanvaltaa ja tulemme tukemaan kansan vaatimusten toteuttamista."[11]

Yksi neuvostohallituksen tärkeimpiä asiakirjoja oli kansankomissaarien neuvoston puheenjohtajan V. I. Leninin ja kansallisuusasiain

*** Toompea — Tallinnan vanhankaupungin muinaisin osa ja historiallinen keskus.**

kansankomissaarin J. V. Stalinin 2. (15.) marraskuuta 1917 allekirjoittama "Venäjän kansojen oikeuksien julistus". Julistuksessa korostettiin, että oli välttämätöntä ryhtyä viivyttelemättä vapauttamaan sorrosta ja mielivallasta kärsineitä ja kärsiviä Venäjän kansoja ja että "vapauttaminen... on suoritettava päättäväisesti ja peruuttamattomasti". Neuvostovalta sitoutui korvaamaan Venäjän hallitsevien luokkien sitä ennen harjoittaman kansojen sortoon ja petkutukseen pohjautuneen politiikan "avoimella ja rehellisellä politiikalla, joka johtaa Venäjän kansojen täydelliseen keskinäiseen luottamukseen".

Neuvostohallitus otti kansallisuuspolitiikkansa perustaksi seuraavat periaatteet:

1. Venäjän kansojen tasa-arvoisuus ja suvereenisuus.
2. Venäjän kansojen oikeus vapaaseen itsemääräämiseen aina eroamista ja itsenäisen valtion muodostamista myöten.
3. Kaikkien ja kaikenlaisten kansallisten ja kansallis-uskonnollisten etuoikeuksien ja rajoitusten lakkauttaminen.
4. Venäjän alueella asuvien vähemmistökansallisuuksien ja kansallisten ryhmien vapaa kehitys.

Kommentoidessaan "Venäjän kansojen oikeuksien julistusta" tallinnalainen bolševikkilehti "Tööline" kirjoitti 2. joulukuuta 1917:

"Miten tätä itsemääräämisoikeutta on nyt sitten käytettävä hyväksi? Se on tehtävä niin, ettei pienen kansan työtätekevät kerrokset joutuisi ojasta allikkoon, ts. siten, ettei Eestin työtätekeviin kerroksiin kohdistunut yleisvenäläisen pääoman sorto vaihtuisi eestiläisten kapitalistien harjoittamaan sortoon... Eestin työtätekevät ovat tulleet maansa valtiaiksi. Eestin työtätekevien tulee puolustaa tätä monopolioikeuttaan Eestin hallintoon eestiläisten porvarien kajoamisyrityksiltä."[12]

"Töölinen" ilmaisema huolestuneisuus porvariston kajoamishankkeiden johdosta oli täysin aiheellinen. Vaikka kaksoisvalta olikin päättynyt, läänin kunnallisneuvosto (maapäivät) — tuo väliaikaisen hallituksen epädemokraattinen tuote — yritti tehdä vastarintaa neuvostoille.

1. (14.) marraskuuta 1917 maapäivät hyväksyivät päätöslauselman, jossa sanottiin, että vallan siirtyminen neuvostoille suistaa Venäjän perikatoon ja että sen vuoksi bolševikkeja vastaan on taisteltava kaikin käytettävissä olevin keinoin. Eestin porvariston johtajat ilmaisivat solidaarisuutensa "Synnyinmaan ja vallankumouksen puolustuskomitealle" (vastavallankumouksellinen venäläinen järjestö) ja valitsivat toimintalinjakseen Eestin irroittamisen Venäjästä siihen saakka, kunnes Venäjälle saataisiin palautetuksi porvarillinen järjestys. 15. marraskuuta maapäivät kutsuttiin koolle tämän toimenpiteen virallista vahvistamista varten.

Eestinmaan työläisten, sotilaiden ja talonpoikain edustajien neuvoston toimeenpaneva komitea, joka oli saanut tehtäväkseen "Venäjän kansojen oikeuksien julistuksen" täytäntöönpanon, hyväksyi sillä välin 12. (25.) marraskuuta 1917 Eestinmaan perustavan kokouksen vaaleja koskevan asetuksen kuusi ensimmäistä lukua määräten vaalit pidettäviksi 21.-22. tammikuuta 1918. Itse perustava kokous oli tarkoitus pitää 15. helmikuuta.

Asian johdosta hyväksytyssä päätöslauselmassa todettiin, että perustavalle kokoukselle annetaan tehtäväksi

"laatia Eestinmaan yhteiskuntajärjestyksen luonnos (tai luonnokset, mikäli kokouksen jäsenet eivät pääse yksimielisyyteen asian johdosta), jotta se voitaisiin asettaa ratkaistavaksi kansanäänestyksessä; oikeus osallistua kansanäänestykseen on myönnettävä kaikille niille kansalaisille sukupuoleen katsomatta, jotka äänestyspäivään mennessä täyttävät 18 vuotta ja jotka vaaliluetteloja laadittaessa asuvat pysyvästi Eestissä"[13].

Elin, jolle Eestin kansan kohtalo annettiin ratkaistavaksi, samoin kuin tuleva kansanäänestys tukeutui niin muodoin todella demokraattisiin periaatteisiin, joita ei ole muuten vielä tänäkään päivänä hyväksytty läheskään kaikissa ns. länsimaisissa demokratioissa.

Eestin porvarilliset johtajat tunsivat pelkoa kansan näin vapaan tahdonilmaisun seurauksia kohtaan. Maapäivät olivat edelleen heidän valvonnassaan ja he tarrautuivatkin niihin epätoivon vimmalla mm. siitä syystä, että neuvoston toimeenpanevan komitean edellä mainitun päätöslauselman mukaan väliaikainen läänin kunnallisneuvosto (maapäivät) kuului hajottaa "epädemokraattisesti valittuna elimenä". Asiaa koskeva tiedotus oli toimitettu maapäivien johtajille, jotka eivät ottaneet sitä kuitenkaan huomioon.

Puhuessaan marraskuun 14. päivän iltana tehdaskomiteoiden neuvottelussa Viktor Kingissepp sanoi:

"Vaikka valta on koko maassa siirtynyt nyt työtätekevien käsiin, Toompeassa istuu edelleen joukko kapitalisteja ja heidän hännystelijöitään, jotka haluavat näytellä tilanteen herran osaa. Meille ei tuottaisi minkäänlaisia vaikeuksia lähettää Toompeahan pari komppaniaa sotilaita, jotka hajottaisivat tuon taantumuksellisten pesän, mutta olisi sittenkin parempi, että itse työläiset osoittaisivat näille herroille ovea."[14]

Päärdu mõisa ülewõtmise akt.

Käesolew akt on kokku seatud Eesti Töörahwa ja Sõjawäelaste Nõukogu Täidesaatwa Komitee otsuse põhjal 24. nowembrist 1917 a. ja Ajutise Töö- ja Talurahwa Walitsuse maadekredi põhjal 26. oktobrist s. a. järgmiste esitajate juuresolekul: 1) Eesti Töörahwa ja Sõjawäelaste Nõukogu Täidesaatwa Komitee esitaja K. Eindorf. Welise walla (mõisa) Töörahwa Nõukogu esitaja Jüri Oviir ja Päärdu mõisa esitaja Aleksander Rebane

Peale selle kui ülemalnimetud maadekredi ja Komitee otsusega koha peal tutwustatud, waadati Päärdu mõisa kontoriraamatud üle ja wõeti siis nende põhjal terwe mõisa liikumata ja liikuw warandus ühes kõigi majapidamise loomadega, tööriistadega, põllusaadustega ja kõigega, mis kuidagi käesolewa mõisa majapidamisega ühenduses on wastu. Sellekohane üleüldine nimekiri ühes hindamisega on sellele aktile üles wõetud.

Peale ülewõtmist anti Päärdu mõis ühes inwentariga sama mõisa Tööliste Wanemate Nõukogu hoole ja wastutuse alla, mida nad oma allkirjadega selle akti all tõendawad. Lähem majapidamise kawa on juuresolejatele ära seletatud, niisama ka aruandmise kord majapidamisest.

Päärdu mõisas.
18. detsembril 1917 a.

Allkirjad: A. Reb... M. Weltmann M. ... H. ...

Yksi neuvostovallan ensimmäisistä laeista oli Asetus maasta, jolla kaikki maa julistettiin koko kansan omaisuudeksi. Tilanomistajien maat pakkolunastettiin. Kuvassa: asiakirja kartanon pakkolunastuksesta.

Seuraavana aamuna alettiin tehtaissa pitää joukkokokouksia. Työläiset ja heihin liittyneet Räävelin eestiläisrykmentin sotilaat marssivat Toompeahan, missä maapäivien istunto oli aloitettu määräenemmistön puuttumisesta huolimatta. Yksi porvariston johtohenkilöistä näyttäytyi työtätekeville ja luki istunnossa hyväksytyn päätöslauselman, jossa maapäivät kieltäytyivät tunnustamasta työläisten ja talonpoikain hallitusta julistautuen itse "valtiovallan ylimmäksi elimeksi" Eestissä. Kyseessä oli avoin haaste kansalle.

Kuka oli sitten tilanteen todellinen herra? 12.—14. (25.—27.) marraskuuta pidettiin Eestissä yleisvenäläisen perustavan kokouksen vaalit. Bolševikit saivat yli 40% äänistä ja valloittivat neljä kahdeksasta edustajanpaikasta. Armeijan kansallisissa eestiläisissä joukko-osastoissa bolševikkien ääniosuus nousi 64 prosenttiin. Porvariston onnistui päästä niskan päälle vain Haapsaluun majoitetussa 1. eestiläisrykmentissä, mutta sielläkin 37% sotilaista äänesti bolševikkeja. Toisin sanoen bolševikkipuolue ja sitä tukeneet vasemmistoeserrät edustivat itse asiassa Eestin kansan ja paikallisten sotilaiden ja matruusien enemmistöä.

Neuvostovalta pani "Venäjän kansojen oikeuksien julistusta" täytäntöön teoissa eikä vain sanoissa. Tallinnan jälkeen muutkin paikallisneuvostot virallistivat eestin kielen aseman kanslianhoidossa. 16. helmikuuta 1918 Eestin työläisten ja sotilaiden edustajain neuvoston toimeenpaneva komitea päätti:

"a) Velvoittaa kaikki Eestinmaan viranomaiset ottamaan vastaan eestin kielellä kirjoitettuja kirjeitä ja asiakirjoja ja vastaamaan niihin samalla kielellä.
b) Antaa kaikille viranomaisille (sotilasviranomaisia lukuun ottamatta) määräys, että kaikki virkailijat, spesialisteja lukuun ottamatta, hallitsisivat ehdottomasti eestin kielen."[15]

Eestinmaan läänin rajat määriteltiin väestön toivomusten mukaisesti. Narvan työläisten ja sotilaiden edustajain neuvosto asettui kannattamaan eroamista Pietarin kuvernementista. V. I. Leninin allekirjoittamassa kirjeessään 16:nnelta (29.) marraskuuta 1917 hallitus antoi periaatteellisen suostumuksensa tähän ratkaisuun sillä ehdolla, että paikallinen väestö asettuisi tukemaan tällaista muutosta. 10. (23.) joulukuuta toimitettiin Narvaan rajoittuvilla lähialueilla kansanäänestys, jossa 80% äänestykseen osallistuneista henkilöistä asettui kannattamaan Narvan liittämistä Eestiin. 21. joulukuuta 1917 (3.1.1918) Eestinmaan neuvoston toimeenpaneva komitea muodosti Narvan kihlakunnan ja hyväksyi Narvan ja Narvan kihlakunnan liittämisen Eestinmaan lääniin.

Näiden konkreettisten askelien ohella pyrittiin ratkaisemaan peruskysymys Eestin tulevaisuudesta kansakuntana. Julkistamassaan "Venäjän kansojen oikeuksien julistuksessa" Neuvosto-Venäjän hallitus julisti juhlallisesti kansakuntien itsemääräämisoikeuden. Eestin bolševikkien todistuksen mukaan V. I. Lenin kehotti heitä kahdesti harkitsemaan

Eestin julistamista itsenäiseksi neuvostotasavallaksi.[16] Jaan Anvelt muisteli sittemmin:

"Vuoden 1917 joulukuun lopulla — tämä tapahtui muistaakseni edustajaryhmämme pitäessä taukoa istuntojen välillä perustavassa kokouksessa, joka käsitteli kysymystä rauhasta, — Vladimir Iljitš Lenin tuli luokseni ja ehdotti, että pohtisin Tallinnassa Eestin julistamista itsenäiseksi tasavallaksi, jotta sen itsenäisyys tulisi hyväksytyksi ja jotta sillä tavoin saataisiin rakennetuksi vielä yksi este Eestin miehityksen tielle."

Siihen aikaan Eestin bolševikit eivät osanneet kuitenkaan antaa arvoa Leninin ennakkonäkemykselle. VSDTP(b):n Eestinmaan komitea ja Eestinmaan neuvoston toimeenpanevan komitean bolševikkiryhmä päättivät 31. joulukuuta 1917 (13. tammikuuta 1918) pitämässään yhteisessä istunnossa, että pysyttäytyminen yhtenäisessä liitossa Venäjän muiden kansojen kanssa vastasi niin koko vallankumouksen kuin itse Eestin kansan etuja.

Tämä päätös ei merkinnyt suinkaan, että bolševikit olisivat vastustaneet Eestin itsenäisyyttä. He korostivat, että lokakuun vallankumouksen tuloksena "Eesti oli jo saavuttanut kansallisen itsenäisyyden" ja että porvaristo pyrki käyttämään itsenäisyystunnusta omien luokkaetujensa mukaisesti tarkoituksenaan kapitalismin entistäminen[17].

Vuoden 1918 taitteessa Eestin porvaristo aloitti todellakin aktiivisen taistelun Eestin erottamiseksi Venäjästä. Maapäivien johdon ja porvarillisten ja pikkuporvarillisten puolueiden edustajien salaisessa neuvottelussa Eesti päätettiin julistaa "itsenäiseksi tasavallaksi". Joulukuussa Saksan ulkoasiainministeriö kehotti Eestin porvariston johtajia julistamaan Eestin itsenäiseksi ja lupasi, että Saksa antaisi heille apua, jos Eesti hyväksyisi suojelusuhteen Saksaan. Ryhmä porvarillisia vaikuttajia lähti neuvottelemaan saksalaisten kanssa Tukholmaan ja Berliiniin. Samanaikaisesti lähetettiin salaiset asiamiehet Englannin, Ranskan ja USA:n Pietarin-suurlähetystöihin. Näiden salahankkeiden paljastaminen nostatti Eestissä suuttumuksen myrskyn.

Tallinnassa 5.-7. (18.-20.) tammikuuta 1918 pidetty maatalous-työntekijöiden yleiseestiläinen edustajakokous hyväksyi päätöslauselman, jossa sanottiin, että:

"Eestin porvarillisten piirien hautoma ajatus itsenäisen Eestin valtion muodostamisesta on Saksan imperialistien paisuttelema... Tämän ajatuksen toteuttaminen kohdistaisi iskun Eestin työväenhallituksen vallankumouksen valtauksiin. ...Venäjän vallankumouksen tukemana Eestin työkansa on valloittanut vapauden, ja siksi Eestin työtätekevien tulee vastaisuudessa pysyä mitä kiinteämmässä valtioliitossa Venäjän työväenhallituksen kanssa."[18]

Oman sanansa sanoivat myös kaupunkien työtätekevät. Tallinnan työväenkomiteoiden ja ammattiyhdistysten tammikuussa 1918 pitämässään yhteisessä kokouksessa hyväksytyssä päätöslauselmassa korostettiin:

Kreenholmin manufaktuurin tehdaskomitea (Narva, 1917): kyseisillä komiteoilla oli suuri osuus siirrettäessä valtiovaltaa työtätekevien käsiin ja muutettaessa maan talouselämää.

"Eestin julistaminen itsenäiseksi valtioksi paikallisten ja Saksan taantumuksellisten ja kansalle vihamielisten piirien kaavailujen mukaisesti merkitsisi Eestin kaupunkien ja maaseudun työtätekeville uutta orjuutusta, porvarillisten riistäjien herruuden lujittumista ja maan riistämistä kansalta eli lyhyesti sanoen valloitetun vapauden ja kansan itsehallinnon hävittämistä."[19]

Työtätekevien toivomukset kuvastuivat tammikuussa 1918 laaditussa Eestinmaan työkommuunin (näin Eestin valtio oli tarkoitus nimittää) perustuslain luonnoksessa. Tässä luonnoksessa sanottiin:

"Eestinmaan työkommuuni on Venäjän neuvostotasavallan au-

tonominen osa. Keskinäissuhteet Venäjän tasavaltaan ja Eestinmaan kommuunin ulkomaanasioita koskevat kysymykset ratkaistaan sopimalla siitä Venäjän neuvostotasavallan keskusvallan kanssa.

Eestinmaan työkommuuni on täysin autonominen kaikissa paikallisissa kysymyksissä ja sille kuuluu ehdoton oikeus erota Venäjästä tahi liittyä johonkin muuhun valtioon tai julistautua itsenäiseksi milloin hyvänsä kysymättä lupaa muilta kansoilta tai hallituksilta...

Eestinmaan työkommuunin hallintoa hoidetaan kuntien, kihlakuntien ja kaupunkien työväenneuvostojen, Eestinmaan työväen edustajakokouksen ja kommuunin hallituksen toimesta..."[20]

Eestin bolševikit aikoivat esittää perustuslain luonnoksen Eestin perustavan kokouksen käsiteltäväksi. Arvaamattomat tapahtumat estivät kuitenkin vaalien pitämisen. Vuoden 1918 tammikuun lopulla paljastettiin Eestinmaan ritarikunnan päämiehen Eduard von Dellingshausenin johtama saksalaisten paroonien ja eestiläisen porvariston salaliitto. Salaliittolaiset vaativat Eestin miehitystä Saksan toimesta harjoittaen vakoilua ja kyhäten kokoon valkokaartilaisosastoja. Tutkimuksissa saatiin selville, että salaliittolaiset aikoivat ajoittaa kapinansa perustavan kokouksen koollekutsumispäivään. Siksi vaaleja jouduttiin lykkäämään, ja päiväjärjestykseen nousi tärkein kysymys — vallankumouksen valtausten puolustaminen.

KEISARIN SAAPPAAN ALLA

Lokakuun vallankumouksen jälkeen Neuvosto-Venäjän hallitus aloitti neuvottelut rauhan solmimisesta ja Venäjän irtautumisesta sodasta Saksaa ja sen liittolaisia vastaan. Vaikka viimeksi mainittujen esittämät ehdot olivatkin varsin raskaat, V. I. Lenin kannatti niiden hyväksymistä neuvostovallan säilyttämiseksi ja lujittamiseksi hinnalla millä hyvänsä. Perustellessaan kantaansa VSDTP(b):n keskuskomitean 11. (24.) tammikuuta 1918 pitämässään istunnossa hän sanoi, että allekirjoittamalla rauhansopimuksen "säilytämme... Eestin sosialistisen tasavallan ja teemme mahdolliseksi voittojemme varmistamisen... Jos saksalaiset ryhtyvät hyökkäykseen, meidän on pakko allekirjoittaa mikä tahansa rauhansopimus, joka siinä tapauksessa on tietenkin oleva epäedullisempi."[21] Neuvosto-Venäjän valtuuskuntaa Brestin neuvotteluissa johtanut Trotski kieltäytyi kuitenkin hallituksen toimeksiannosta huolimatta allekirjoittamasta rauhansopimusta. Seurauksena oli, että saksalais-

itävaltalaiset joukot rikkoivat 18. helmikuuta välirauhansopimuksen siirtyen laajaan hyökkäykseen itärintamalla.

Eestin porvaristo teki kaiken voitavansa auttaakseen saksalaispäällystöä ja estääkseen Eestin alueen puolustuksen. Eestin kansallisten joukko-osastojen vastavallankumouksellisesti asennoituneet upseerit estivät sotilaita tekemästä vastarintaa Saksan armeijalle. Siihen aikaan ei vallankumouksellista armeijaa ollut vielä olemassa, ja työväen punakaartilaisosastot olivat liian heikkoja ja vähälukuisia vastustaakseen Saksan armeijan vakinaisia joukkoja.

24. helmikuuta eli päivää ennen saksalaisten joukkojen saapumista Tallinnan edustalle, maapäivien vanhintenneuvosto osoitti "Manifestin Eestin kaikille kansoille". Esittäytyen edelleen "maan ja kansan laillliseksi edustajaksi" ja "pyrkien määrittelemään Eestinmaan ja sen kansan kohtalon" läänin kunnallisneuvosto julisti:

"Eesti julistetaan tästä päivästä lukien historiallisten ja etnisten rajojensa puitteissa itsenäiseksi demokraattiseksi tasavallaksi...

Läänin kunnallisneuvoston muodostama kansanvalta Eestinmaan pelastuskomitean muodossa on ainoa ylin määräysvalta.*

Suhteissaan kaikkiin naapurivaltioihin ja -kansoihin Eestin tasavalta haluaa noudattaa täydellistä poliittista puolueettomuutta ja luottaa samalla lujasti siihen, että viimemainitut vastaavat Eestin tasavallan puolueettomuuteen yhtä täydellisellä puolueettomuudella."[22]

Selvittäessään puolueettomuuskäsitettä pelastuskomitea sääti määräyksessään n:o 1:

"Eestiläisten joukko-osastojen ja Eestin kaikkien kansalaisten tulee kaikin tavoin välttää osallistumasta Venäjän-Saksan sotaan. Venäjän kansankomissaarien liikekannallepanokäsky julistetaan meidän toimestamme Eestissä mitättömäksi ja voimattomaksi."[23]

Todellisuudessa Eestin porvariston johtajat ja 1. eestiläisrykmentin upseerit olivat jo helmikuun 18. päivän vastaisena yönä lähettäneet Kuressaareen** majoittuneeseen Saksan armeijan esikuntaan kaksi salaista asiamiestään, jotka vakuuttivat, että mikäli saksalaiset hyökkäisi-

*** Konstantin Pätsin, Jüri Vilmsin ja Konstantin Konikin muodostama pelastuskomitea perustettiin maapäivien vanhintenneuvoston toimesta 19. helmikuuta 1918. Heti "itsenäisyysmanifestin" julkaisemisen jälkeen komitea antoi joukon määräyksiä muodostaen Konstantin Pätsin johtaman väliaikaisen hallituksen.**

**** Nykyään Kingissepp**

vät, eestiläiset joukko-osastot olisivat valmiit "joidenkin epäluotettavien ainesten hävittämisen jälkeen alistumaan Saksan sotilaspäällystön käskyvaltaan."[24] Samat vaikuttajat, jotka aina lokakuun vallankumoukseen saakka olivat äänekkäästi kannattaneet sotaa Saksaa vastaan voitokkaaseen loppuun asti, auttoivat nyt itse Saksan armeijan tunkeutumista Eestiin. Historia vahvisti vielä kerran, että Lenin oli ollut oikeassa kirjoittaessaan, että "silloin kun on kysymys porvariston luokkana saamista liikevoitoista, porvaristo myy isänmaansa ja antautuu lehmäkauppoihin minkä vierasmaalaisten kanssa tahansa omaa kansaansa vastaan".[25]

25. helmikuuta maahanhyökkääjät marssivat Tallinnaan, missä porvaristo otti heidät vastaan innostunein puhein ja kukkasin. Porvariston laskelmat osoittautuivat kuitenkin virheellisiksi. "Itsenäisyysmanifesti" oli keisarilliselle Saksalle vain pelkkä paperilappunen. 68. pohjoisen armeijakunnan komentaja kenraali Adolf von Säckendorf ilmoitti välittömästi kaupungin olevan "saksalaisten joukkojen holhouksessa". Kaikki puolueet ja kansalaisjärjestöt lakkautettiin, sanomalehtiä suljettiin, puhelimen ja lennättimen käyttöä rajoitettiin ja jopa tuttavien kutsuminen vieraisille oli kiellettyä. Eestin alue pirstottiin piirikuntiin (Bezirk), jotka alistettiin saksalaisten joukko-osastojen päälliköiden komentoon. Tallinnan pormestariksi nimitettiin saksalainen Erhardt Dehio, jonka alaisuudessa toimi 24 paikallisesta saksalaisesta muodostettu neuvosto (Beirat). Eestin kielen käyttö kouluissa kiellettiin, ja saksan kielestä tuli virallinen kanslianhoitokieli.

Tämä peittelemättömän kolonialistinen politiikkakaan ei saanut kuitenkaan Eestin porvarillisia nationalisteja järkiinsä. K. Päts, J. Poska ja J. Vilms osoittivat kenraali Säckendorfille seuraavan muistion:

"Iloitsemme sen johdosta, että tehtävä, jonka Te, Teidän ylhäisyytenne, olette itsellenne ottaneet, nimittäin rauhan ja järjestyksen palauttaminen maahamme, vastaa täydellisesti meidän pyrkimyksiämme. Siksi me ilmoitamme niiden kerrosten nimissä, joiden edustajia me olemme, haluavamme auttaa sotilasviranomaisia tässä suhteessa kaikin mahdollisin keinoin."[26]

Toisin sanoen he olivat jopa valmiit pettämään oman kansansa luokkaetujensa nimessä. Porvaristo auttoi miehittäjiä aktiivisesti sotilaallistetun Bürgerwehr-järjestön luomisessa.

3. maaliskuuta 1918 Neuvosto-Venäjä ja Saksa allekirjoittivat Brestin rauhansopimuksen. Kuten V. I. Lenin oli nähnyt ennalta, tämän rauhansopimuksen ehdot osoittautuivat paljon epäedullisemmiksi. Esimerkiksi sopimuksen VI artikla kuului seuraavasti:

"Eestinmaa ja Liivinmaa puhdistetaan samaten viipymättä venäläisistä joukoista ja venäläisestä punakaartista. Eestinmaan itäraja kulkee Narvajokea pitkin... Saksan poliisiviranomaiset miehittävät Eestinmaata ja Liivinmaata niin kauan, kunnes maan omat laitokset turvaavat tällä alueella yleisen turvallisuuden ja kunnes siellä saadaan pystytetyksi valtiollinen järjestys."[27]

"Valtiollisen järjestyksen" pystyttäminen Itämeren maihin tulkittiin kuitenkin Berliinissä varsin omaperäisesti. 9. huhtikuuta avattiin Tallinnan Toompean linnassa "Eestinmaan väestön edustajien" edustajakokous (Landesversammlung). 52 kokousvaltuutetun joukossa eestiläisiä oli kuitenkin vain 19, muut olivat paikallisia saksalaisia. Puhuessaan edustajakokouksessa kenraali Säckendorf ilmoitti täysin yksiselitteisesti: "Saksalaiset joukot eivät poistu Eestistä, ne jäävät tänne ikuisiksi ajoiksi puolustusta varten."[28] Seuraavana päivänä pidettiin Riiassa Liivinmaan ja Eestin saaristoalueen "väestön edustajien" vastaavanlainen kokous.

12. huhtikuuta 1918 näiden kokousten valitsemat 58 valtuutettua, jotka olivat pääasiallisesti saksalaisia, kokoontuivat "Liivinmaan, Eestinmaan ja Öselin yhdistettyyn maakuntakokoukseen (Landesrat)". Kenraali Säckendorfin allekirjoittamassa päätöksessään maakuntakokous pyysi:

"Saksan keisaria ottamaan Liivinmaan ja Eestinmaan pysyvään sotilaalliseen suojelukseensa ja tukemaan niiden tosiasiallista irtautumista Venäjästä."

Maakuntakokous ilmaisi halunsa muodostaa "perustuslaillisen kuningaskunnan" — Itämeren herttuakunnan, joka "Preussin kuninkaan kanssa solmittavan henkilökohtaisen unionin kautta liitettäisiin Saksan valtioon".[29] 17. huhtikuuta Wilhelm II "tervehti hyväntahtoisesti" tätä hanketta ja jopa ilmaisi maakuntakokoukselle "keisarillisen kiitollisuutensa".[30]

Porvarilliset "itsenäisyyden" puolestapuhujat eivät vastustaneet Eestinmaan peittelemätöntä annektointia, vaan jopa auttoivat miehittäjiä "järjestyksen" palauttamisessa. Moskova korotti äänensä Eestin kansan oikeuksien puolesta. 26. toukokuuta 1918 VSFNT:n Berliinissä oleva täysivaltainen edustaja luovutti Saksan hallitukselle nootin, jossa korostettiin, että Neuvosto-Venäjän hallitus:

"joka tunnustaa jokaisen kansan rajattoman itsemääräämisoikeuden, ei tunnusta koskaan pienen henkilöryhmän päätöstä koko kansan tahdonilmaisuksi".[31]

Kommunistit esiintyivät tälläkin kertaa Eestin kansan etujen todellisina puolustajina. VKP(b):n eestiläisjaostojen Moskovassa 13.-15. heinäkuuta pitämä konferenssi määritteli ajankohtaiset taistelutehtävät. Konferenssin päätöslauselmassa sanottiin mm.:

"Kommunistipuolueen on välttämätöntä käydä Eestissä taistelua Eestinmaan neuvostotasavallan eikä Eestin demokraattisen tasavallan puolesta...

Neuvostotasavaltaa ei käydä hakemassa Berliinistä enempää kuin Lontoosta eikä sitä kerjätä Säckendorfin porstuassa Toompeassa.

Neuvostotasavaltaa ei osteta hieromalla kauppaa diplomatian haaskalintujen kanssa kansainvälisessä konferenssissa.

Eestinmaan neuvostotasavalta on työtätekevien luokkataistelua tänään ja huomenna, taistelua voitosta, jonka myötä sosialistinen vallankumous on kruunaava kansainvälisen työväenluokan 'omaa' porvaristoa vastaan käymän menestyksellisen taistelun.

Eestinmaan neuvostotasavalta on ainoa tapa saavuttaa Eestin todellinen itsenäisyys."[32]

MIEHITTÄJIEN VAHDINVAIHTO

Saksalaismiehittäjät kohtasivat voimistuvaa vastarintaa. Syyskuussa 1918 pidettiin Tallinnassa yleislakko. Lokakuun vallankumouksen ensimmäisen vuosipäivän lähestyessä kommunistit painattivat illegaalisesti eestin ja saksan kielellä vetoomuksen kehottaen järjestämään tuona merkkipäivänä yleislakon sekä katumielenosoituksia ja joukkokokouksia. 7. marraskuuta monien tehtaiden työläiset jäivät pois töistä. Seuraavana päivänä sadat työtätekevät kokoontuivat joukkokokoukseen raatihuoneen edustalle. Päivän mittaan useimpien tehtaiden työntekijät liittyivät heihin. Illalla lakkolaiset lähtivät etenemään Toompean linnaa kohti.

Yöllä miehittäjät sijoittivat konekiväärit katujen risteyksiin. Mutta kommunistien kehotuksesta Tallinnan koko työväestö marssi kadulle. 11. marraskuuta tovereilleen Pietariin lähettämässään kirjeessä kommunisti Jaan Mägi kuvasi niiden päivien tapahtumia Tallinnassa seuraavasti:

"Tilanne on vallankumouksellinen. On täysin mahdollista, että valta joudutaan ottamaan jo tänään. Joukkokokoukset ja -mielenosoitukset ovat jatkuneet kaksi päivää. Niissä vaaditaan leipää ja poliittisia vapauksia. Säckendorf on vastannut kieltävästi. Saksalaiset viranomaiset käyvät neuvotteluja Pätsin, Poskan ja Strandmanin kanssa. Lauantaina, marraskuun 9. päivänä, joukkokokoukset muuttuivat poliittisten puolueiden yhteenotoksi. Puheenvuoroja käyttivät meikäläiset ja sitoutumattomat menševikit. Minä vastustin kokouksessa lähetystön lähettämistä ja kehotin vallankumoukselliseen taisteluun. Vetoomukseni sai laajaa kannatusta. Pääasiallisesti menševikeistä koostuneen lähetystön palattua tyhjin käsin syntyi sellainen mieliala, että vain meikäläiset pääsivät puhumaan... Ehdotuksemme taistelun jatkamisesta tuli hyväksytyksi...*

*Voimien vähyydestä johtuen asemamme on vaikea. Ei ole miehiä, jotka voisivat puhua. Lauantaina puhuin vähintään viisi kertaa. Töitä on yllin kyllin. Älkää viivytelkö, vaan tehkää kaikki mahdollinen. Lähettäkää miehiä, jotka voisivat tehdä työtä siinä tapauksessa, että saamme vallan käsiimme. Hidastelu saattaa merkitä meille kuolemanuhkaa. Kokouksissa esiintyvät työläiset vaativat eestiläisrykmenttien tuloa.***

Tänään Eestin väliaikainen hallitus kokoontui Toompeahan ottaakseen vallan vastaan Säckendorfilta. Huomenna alamme hajottaa maapäiviä. Katsotaan, kenties pystymme ottamaan vallan. Tulkaa kaikki tänne viivyttelemättä..."[33]

Mutta Eestin porvaristokin oli jatkuvasti varuillaan. Bürgerwehrin pohjalle perustettiin sotilaallistettu Kaitseliit-järjestö (Puolustusliitto). Heti kun Tallinnaan oli kantautunut tieto Saksassa tapahtuneesta vallankumouksesta, kenraali Säckendorf kutsui Jaan Poskan luokseen marraskuun 10. päivän iltana keskustellakseen mahdollisuudesta käynnistää maapäivien toiminta uudelleen ja muodostaa Eestin porvarillinen väliaikainen hallitus. Aamuun mennessä tämä toimeksianto oli suoritettu. Poska otti itselleen pääministerin tehtävät luovuttaen ne muutaman päivän kuluttua Pätsille. Huomattava eestiläinen kommunisti Viktor Kingissepp kirjoitti:

*** Kyseessä ovat Eestin sosialidemokraattisen työväenpuolueen jäsenet, jotka kannattivat porvarillisen tasavallan muodostamista ja työväenliikkeen toiminnan kaventamista. Tässä tapauksessa oli kyseessä lähetystön lähettäminen Säckendorfin luo esittämään kirjallinen pyyntö leivän, rasvojen ja jauhojen viikkonormin lisäämisestä edes jonkin verran. Saksalaiset torjuivat tämän anomuskirjelmän.**

**** Kyseessä ovat Eestin asukkaista muodostetut Tallinnan, Tarton, Narvan ja Viljandin kommunistiset tarkka-ampujarykmentit ja muutamat tykistöosastot, jotka vuoden 1918 syksyllä kuuluivat Neuvosto-Venäjän puna-armeijaan.**

"11. marraskuuta tehtiin sopimus Itämeren herttuakunnan kannattajien ja Eestin porvariston kesken. Sillä tavoin Eestin porvaristosta tuli Säckendorfin ja Itämeren herttuakunnan kannattajien ensimmäisen ja tärkeimmän käskyn toimeenpanija, käskyn, jonka mukaan työläiset oli pidettävä aisoissa.‘‘[34]

Vuoden 1918 marraskuun vallankumous Saksassa pakotti Berliinin irtautumaan sodasta. 11. marraskuuta allekirjoitettiin Compiègnen metsässä välirauhansopimus. Idässä ja lännessä Saksan tappioon suhtauduttiin kuitenkin eri tavoin. Moskovassa ilmoitettiin 13. marraskuuta Brestin rauhansopimuksen ja kaikkien sotakorvausten maksua ja alueellisia myönnytyksiä koskeneiden sitoumusten mitätöimisestä. Tämä antoi mahdollisuuden ryhtyä vapauttamaan miehitettyjä alueita, siinä luvussa myös Eestiä. Länsiliittolaiset katsoivat sitä vastoin välttämättömäksi sisällyttää välirauhansopimukseen erityisen kohdan, joka velvoitti Saksan olemaan poistamatta joukkojaan miehitetyiltä alueilta niin kauan, kunnes ententevaltojen hallitukset katsoisivat näillä alueilla vallitsevan poliittisen tilanteen sallivan tehdä sen tai kunnes ne lähettäisivät omat joukkonsa saksalaisten tilalle. Näin saksalaismiehittäjät muutettiin ententevaltojen Neuvosto-Venäjää vastaan suuntautuneen maahanhyökkäyksen välineeksi. Eesti oli yksi tämän sodan ensimmäisiä taistelukenttiä.

19. marraskuuta 1918 allekirjoitettiin Riiassa ns. sopimus vallan siirtämisestä Eestin porvarilliselle hallitukselle. Miehittäjien valtaan nostama hallitus pystyi kuitenkin pysymään vallassa vain terrorin ja ulkovaltojen aseellisen voiman avulla.

Samana päivänä, 19. marraskuuta, väliaikainen hallitus saattoi voimaan ns. väliaikaiset hallinnolliset lait. Näiden lakien nojalla entistettiin ne lakisäännökset, jotka olivat olleet voimassa Eestissä... vuoden 1917 lokakuun 24. päivään eli lokakuun vallankumoukseen saakka, ja jätettiin voimaan saksalaisten viranomaisten säätämät Liivinmaata ja Eestinmaata koskevat asetukset. Näin otettiin käyttöön kaikki mahdolliset keinot voimistuvan vallankumousliikkeen tukahduttamiseksi.

Porvaristo ei voinut kuitenkaan vielä juhlia voittoa. Tallinnaan oli muodostunut tosiasiallinen kaksoisvalta. 12. marraskuuta työläiset järjestivät Tallinnassa mahtavan mielenosoituksen, jonka tunnuksena oli "Alas porvarillinen hallitus!", ja ryhtyivät valitsemaan edustajiaan neuvostoon. Kommunistit muodostivat valtaenemmistön valituista. 16. marraskuuta kokoontui Tallinnaan kommunistisen puolueen eestiläisten järjestöjen konferenssi. Samana päivänä ilmestyi Eestinmaan kommunistisen puolueen keskuskomitean äänenkannattajaksi tulleen "Kommunist"-sanomalehden ensimmäinen laillinen numero. Porvarillinen hallitus kielsi tosin heti tämän julkaisun, mutta kirjapainotyöläiset eivät piitanneet hallituksen määräyksestä ja "Kommunistin" painatus jatkui. 18. marraskuuta muodostettiin Eestin ammattiyhdistysten keskusneuvosto. 19. marraskuuta Tallinnan neuvosto kokoontui viimein ensimmäiseen istuntoonsa julistautuen valtiovallan ylimmäksi elimeksi.

Vetoomuksessa, jonka neuvosto osoitti Neuvosto-Venäjän proletariaatille, sanottiin:

Eestinmaan työkommuunin neuvoston jäsenet. Tällä nimellä kutsuttiin vuoden 1918 marraskuussa Narvassa perustetun suvereenin Eestin neuvostotasavallan hallitusta.

"Tallinnan työläisten edustajien neuvosto tervehtii Venäjän proletariaattia sosialistisen maailmanvallankumouksen mahtavana etujoukkona, joka on kyennyt suojaamaan vapautensa ja taltuttamaan oman porvaristonsa taistellen yli vuoden ajan uskomattoman vaikeissa oloissa koko maailman imperialisteja vastaan.

Eestin proletariaatin asema on edelleen vaikea, koska kahdeksan kuukautta riehuneen vastavallankumouksellisen terrorin jälkeen ns. Eestin demokraattisen tasavallan väliaikainen hallitus, joka on noussut valtaan kenraali Säckendorfin miehitysjoukkojen ja englantilais-amerikkalaisten imperialistien ansiosta, valmistelee meille uusia kahleita... Porvarillisen hallituksen apurit ja asiamiehet ilmoittavat, että Englannin satamista Tallinnaan saapuu pian uusia 'taltuttajien' osastoja.

Eestin porvaristo on pettänyt meidät. Se on solminut sopimuksen englantilais-amerikkalaisten imperialistien kanssa. Eestin työkansa ojentaa sitä vastoin veljellisen kätensä Venäjän työkansalle taistellakseen yhteistä vihollista vastaan, Eestin neuvostotasavallan puolesta."[35]

Väliaikaisen hallituksen päätettyä kutsua maapäivät koolle työtätekevät aloittivat Tallinnan neuvoston vetoomuksesta poliittisen vastalauselakon 20. marraskuuta vaatien maapäivien hajottamista ja vallan siirtämistä työkansalle. Tilanne pääkaupungissa kiristyi jatkuvasti. Porvarillista hallitusta siihen aikaan johtanut Konstantin Päts muisteli vuoden 1918 loppupuolen tapahtumia sittemmin, huhtikuussa 1919, seuraavaan tapaan:

"Armeijamme joutui sotimaan myös kaikilta tahoilta uhannutta sisäistä vihollista vastaan. Joka paikassa armejallemme aiheutettiin vahinkoa, ja joka paikassa sen henkeä horjutettiin... Olisittepa kuulleet, mitä kymnasistimme kertoivat palatessaan rintamalta. Väsyneinä ja nälkäisinä he kävivät tuvissa pyytämässä leipää, mutta heille ei annettu mitään; jos he sanoivat kuitenkin olevansa punaisia, tuotiin heille heti niin leipää kuin muutakin."[36]

Eestin kansa yritti todellakin kaikin mahdollisin keinoin taistella ei vain saksalaisia miehittäjiä, vaan myös maahanhyökkääjien valtaan nostamaa porvarillis-nationalistista kuppikuntaa vastaan. 29. marraskuuta Eesti julistettiin vapautetussa Narvassa suvereeniseksi neuvostotasavallaksi, jonka viralliseksi nimeksi tuli Eestinmaan työkommuuni. Jaan Anvelt ryhtyi ETK:n neuvoston (hallituksen) johtoon toimien samalla sotilashallinnon päällikkönä. Hänen ohellaan neuvostoon kuuluivat Hans Pöögelmann (kansantalous), Artur Vallner (valistus), Johannes Mägi (kansainväliset yhteydet) ja Johannes Käspert (neuvoston kanslianhoitaja).

Heti ensimmäisellä asetuksellaan neuvosto hajotti väliaikaisen hallituksen ja kumosi sen säätämät "kaikki asetukset, päätökset, sopimukset ja määräykset". Tasavallassa saatettiin jälleen voimaan neuvostohallituksen ennen saksalaismiehitystä hyväksymät asetukset. Neuvosto ilmoitti työtätekeville ryhtyvänsä "kiireellisiin ja armottomiin toimiin keinottelua vastaan". ETK:n hallitus aikoi sotatoimien päätyttyä ja neuvostovallan tultua palautetuksi ennalleen kutsua koolle "työtätekevien neuvostojen edustajakokouksen tehdäkseen sille selkoa toiminnastaan ja siirtääkseen sille kaiken vallan Eestinmaassa"[37].

7. joulukuuta 1918 VSFNT:n kansankomissaarien neuvosto julkaisi

asetuksen Eestinmaan työkommuunin itsenäisyyden tunnustamisesta. VSFNT:n sotilas- ja siviiliviranomaiset velvoitettiin "antamaan Eestinmaan neuvostohallitukselle ja sen joukoille kaikkinaista apua taistelussa Eestinmaan vapauttamiseksi porvariston ikeestä"[38]. Finanssikomissariaatille annettiin toimeksi myöntää ETK:n kansanpankille 10 miljoonan ruplan laina*. Lisäksi asetuksessa mainittiin tavaranvaihdon käynnistämisestä kahden tasavallan välillä.

Väestön iloisesti vastaanottamat puna-armeijan eestiläisosastot vapauttivat alueen toisensa jälkeen. Väliaikaisen hallituksen valtuuskunta, joka oli lähtenyt Tukholmaan pyytämään länsivalloilta aseellista väliintuloa, esitti samanaikaisesti Englannin ja USA:n suurlähettiläille osoittamassaan kirjeessä varsin kriittisen tilannearvion:

"Saksalaiset joukot poistuvat Valgasta joulukuun 20. päivän tienoilla, ja on kaikki syyt olettaa, että bolševikkiosastot valtaavat silloin kaupungin. Bolševikit ovat tällä hetkellä 20 mailin päässä Tartosta etelään ja jatkavat etenemistään. Meidän joukkomme on evakuoitu Rakveresta. Bolševikit etenevät laajana rintamana talviteitä pitkin, eivätkä meidän voimamme kykene pysäyttämään heidän hyökkäystään. Vaatikaa liittolaisvaltoja lähettämään vihdoinkin jalkaväkirykmentti ja tykistöä ja tekemään se mahdollisimman nopeasti. Väliaikainen hallitus luovuttaa Eestin tasavallan liittolaisvaltojen suojelukseen siihen saakka, kunnes rauhankonferenssissa saadaan tehdyksi selvä päätös. Liittolaisten nopea toiminta auttaa pelastamaan erilaisten tavaroiden miljoonien arvoiset varastot."[39]

Porvarillisen hallintojärjestelmän kohtalo oli hiuskarvan varassa, ja ententevallat pelastivat sen tuholta. Lontoosta saamansa käskyn nojalla 14 sota-alusta käsittänyt englantilainen eskaaderi lähti purjehtimaan kohti Eestin rannikkoa. 12. joulukuuta 1918 kello 3 yöllä se ilmestyi Tallinnan redille. Eestin porvarillisen hallituksen armeijan johtoon piakkoin nimitetty kenraali Johan Laidoner kirjoitti sittemmin muistelmissaan:

"Ellei englantilainen eskaaderi olisi saapunut Tallinnaan joulukuussa 1918, maamme ja kansamme kohtalo olisi ollut aivan toisenlainen, olisimme joutuneet bolševismin pyörteeseen. Luulen, että muidenkin Baltian maiden kohtalo olisi ollut toisenlainen."[40]

*** 30. joulukuuta 1918 Eestinmaan työkommuunille myönnettiin uusi, 50 miljoonan ruplan suuruinen laina.**

MINKÄ PUOLESTA HE TAISTELIVAT

Millainen Eestin kohtalo olisi sitten voinut olla? Asiakirjat ja silminnäkijäin lausunnot kertovat tänään, että kun porvaristo huolehti ennen muuta omaisuudestaan, neuvostovalta teki kaikkensa kansan toimeentulon kohentamiseksi. 5. joulukuuta ETK:n neuvosto esitti vetoomuksen kansallisen omaisuuden säilyttämiseksi. Asiakirjassa korostettiin, että kaikki vapautetulla alueella oleva omaisuus on "kansan tuhatvuotisen työn aikaansaannos". Vetoomuksessa kehotettiin varjelemaan paenneiden paroonien ja kapitalistien jättämää omaisuutta ja pitämään siitä kirjaa. Vetoomuksesta kävi selville, että paenneiden kapitalistien talot oli tarkoitus muuttaa kouluiksi, asuntoloiksi, ruokaloiksi ja lastenhuoneiksi ja että tilanherrain kartanoissa järjestettäisiin aikuisille tarkoitettuja havainnollisia maatalouskursseja ja luentoja sekä avattaisiin museoita, taidenäyttelyjä yms.[41]

Teollisuusyrityksiä alettiin kansallistaa. Esimerkiksi Narvassa kansallistettiin Kreenholmin manufaktuuri ja eräät muut tehtaat ja Tartossa kaikki kirjapainot. Kaikkien näiden yritysten johto siirtyi itse työläisille. Sodan aiheuttamista vaikeuksista huolimatta saatiin paljon aikaan myös opetuksen ja kulttuurin alalla. Kouluissa poistettiin opetusmaksut ja aloitettiin opetus eestin kielellä. Ensi kertaa historiassa valittiin Tarton yliopiston rehtoriksi eestiläinen — matemaatikko Jaan Sarv. Taideaarteiden suojelua varten perustettiin erikoiskomitea, jonka johtoon nimitettiin huomattava kuvanveistäjä Jaan Koort.

"Tööline" kuvasi kansanvallan ensi askelia 16. joulukuuta vapautetussa Rakveressa seuraavaan tapaan:

"Ensi sijassa ryhdyttiin toimenpiteisiin kaupungin puolustuksen varmistamiseksi ja aloitettiin vallankumouksellisten osastojen muodostaminen. Valkokaartilaiset olivat saattaneet puhelinlaitoksen keskuksen epäkuntoon. Sitä ryhdyttiin korjaamaan välittömästi. Paenneiden tyhjilleen jättämät asunnot sinetöitiin siihen saakka, kunnes niissä oleva irtain omaisuus saataisiin viedyksi kirjoihin. Tehtiin päätös keskusvaraston perustamisesta heitteille jätetyistä asunnoista sekä kaupungin myymälöistä löydettyjen elintarvikkeiden säilyttämiseksi. Koulujen tilaa on ryhdytty tarkastamaan. Lähiaikoina käynnistetään perunajauhotehdas. Pellavatehtaan varastoja kirjataan ja on ryhdytty toimenpiteisiin tehtaan käynnistämiseksi. Paperikaupat ja leipomot on kansallistettu. Siihen saakka, kunnes kiinteät hinnat on

saatettu voimaan koko maassa, sokerin hinnaksi on määrätty 10 ruplaa naulalta ja suolan hinnaksi 20 kopeekkaa naulalta."[42]

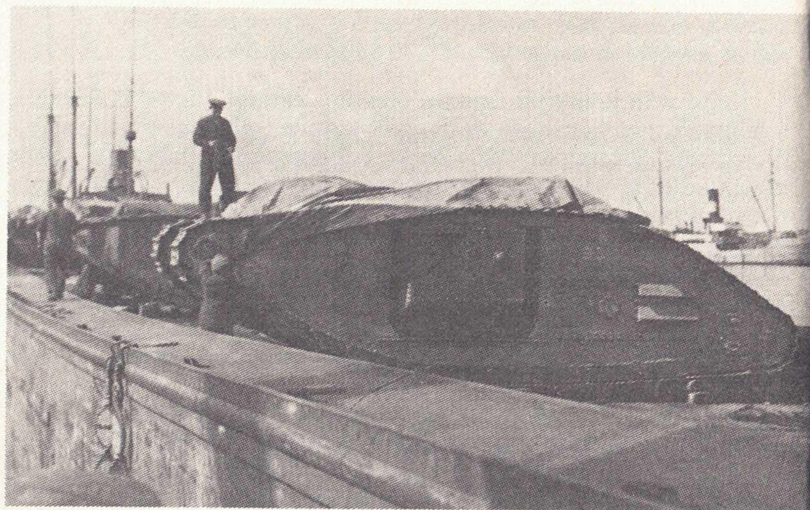
Koko maa julistettiin kansan omaisuudeksi, ja laajoja uudistuksia toteutettiin niin muodoin myös maaseudulla, missä suuria maatiloja luovutettiin maataloustyöläisille ja talonpoikaisköyhälistölle. Eestin kommunistit tekivät kuitenkin taktisen virheen arvioidessaan, että suurtilojen pirstominen oli taloudellisesti epäedullista ja että ne oli säilytettävä jakamattomina maatalouskommuunien perustamista varten. Vaikka tällainen lähestymistapa olikin periaatteessa oikea, ei se ottanut huomioon sitä, että monet maattomat ja köyhät talonpojat haaveilivat saavansa omat maatilukset ja kannattivat suurtilojen jakamista. Porvaristo käytti tätä virhettä taitavasti hyväkseen singoten suurtilojen jakoa koskevan iskulauseen.

Vuoden 1919 tammikuun alkuun mennessä puna-armeijan osastot olivat vapauttaneet yli puolet Eestin alueesta. Vapautetulla alueella ryhdyttiin heti toteuttamaan sosialistisia uudistuksia. Rintamalinja kulki 30—40 kilometrin päässä Tallinnasta. Kapina saattoi puhjeta Tallinnassa millä hetkellä hyvänsä. Peläten puna-armeijan osastojen valtaavan pääkaupungin porvarillinen hallitus piti höyrylaivaa lähtövalmiina Paldiskissa ehtiäkseen ajoissa pois kansan jaloista. 27. joulukuuta 1918 maapäivät osoittivat Englannin hallitukselle anomuskirjelmän pyytäen:

"miehittämään Eestin tasavallan alueen ja ottamaan sen sotilaalliseen suojelukseensa sekä voimien hyväksikäytön tehostamiseksi ottamaan komentoonsa kaikki sotilasosastot, jotka Eestin tasavalta on jo luonut ja tulee vielä luomaan bolševismia vastaan käytävän taistelun saattamiseksi menestykselliseen päätökseen"[43].

Näin Eesti uhrattiin imperialistisille suurvalloille, jotka kokosivat kaikenlaisia marionetteja sotaretken aloittamiseksi Neuvosto-Venäjää vastaan.

Palautettakoon mieleen, että siihen aikaan Neuvosto-Venäjä joutui käymään idässä ja etelässä taistelua elämästä ja kuolemasta suurten valkokaartilaisarmeijoiden kanssa, jotka kiristivät Moskovan ympärille muodostamaansa rautaista saartorengasta. Juuri siihen aikaan oli käynnistymässä "14 vallan sotaretki" — vastavallankumousta tukenut aseellinen maahanhyökkäys, jonka tarkoituksena oli tukahduttaa neuvostovalta ja entistää Venäjällä kapitalistinen järjestelmä. Saksalaisjoukkoja keskitettiin länteen, Latviaan, ja pohjoiselta suunnalta marssivat englantilaisten ja amerikkalaisten joukkojen tukemat valkokaartilaisjoukot. Niissä oloissa puna-armeijan päällystöllä ei ollut riittävästi reserve-

Vuosi 1919. Englantilaisia tankkeja puretaan laivasta Tallinnan satamassa: ulkomaiset maahantunkeutujat antoivat runsaasti varusteita Eestin valkoarmeijalle työtätekeviä vastaan käytävää taistelua varten.

jä täydentääkseen Eestissä taistelleita joukko-osastoja. Juuri tätä taustaa vasten onkin tarkasteltava tapahtumien kulkua Eestissä.

Eestin porvaristo risti kansalaissodan sittemmin vaateliaasti "vapaussodaksi", vaikka todellisuudessa se kävi sotaa omaa kansaansa vastaan. Kun "vapaaehtoisten värväys" porvarilliseen armeijaan oli epäonnistunut häpeällisellä tavalla, pantiin toimeen pakollinen liikekannallepano. Maapäivät laskivat pystyvänsä kokoamaan lippujensa alle 25 000 miestä, mutta onnistuivat saamaan kokoon vain 12 000 miestä. Omien voimien puute korvattiin vierailla pistimillä. Tammikuussa 1919 porvarillisen hallituksen puolella taisteli 3700 suomalaista palkkasoturia, ja sittemmin palkkasoturiosastoja saapui myös Ruotsista ja Tanskasta. Yhdessä näiden palkkasoturien kanssa taisteli latvialainen valkokaartilaisrykmentti, itämerensaksalaisten muodostama pataljoona ja venäläisten valkokaartilaisten joukko-osasto. Porvarillinen armeija sai ulkomailta, etupäässä Englannista, yli 76 000 kivääriä, 1176 konekivääriä, 109 erikaliiperista kenttätykkiä, yli 125 miljoonaa patruunaa, panssariautoja ja kymmeniä autoja sekä muita sotavarusteita ja ampumatarvikkeita. Englantilaisen eskaaderin komentaja valvoi tosiasiallisesti kaikkia sotatoimia.

7. tammikuuta 1919 nämä yhtyneet voimat, joilla oli huomattavasti

Porvarilliseen armeijaan väkisin mobilisoidut köyhät ja maattomat talonpojat kieltäytyivät sotimasta puna-armeijaa vastaan. Helmikuussa 1919 he nousivat kapinaan Saarenmaalla. Kapinan tukahduttivat julmasti rankaisujoukot, joissa erottuivat erityisesti kansan keskuudessa "lahtareiksi" kutsutut suomalaiset palkkasoturit.

suurempi miesvahvuus ja tulivoima kuin puna-armeijan osastoilla, aloittivat yleisen vastahyökkäyksen saaden tukea Englannin laivastolta, jolla oli merenherruus. Eesti joutui jälleen porvariston ja maahanhyökkääjien valtaan. Maassa alkoi valkoinen terrori. 17. joulukuuta 1918 työtätekevien mielenosoitus joutui Tallinnassa tulituksen kohteeksi, ja saman päivän iltana hajotettiin neuvosto ja sen jäsenet pidätettiin. Helmikuussa 1919 tukahdutettiin julmasti kansannousu Saarenmaalla. Kaitseliitin hulttiot raivosivat kaikkialla kohdistaen työtätekeviin sortotoimia, ja kenttätuomioistuimet langettivat kuolemantuomioita pitemmittä selvittelyittä. Yksistään tammi-helmikuussa 1919 kaatui valkoisen terrorin uhrina noin 2000 henkeä.

Huhtikuussa 1919 Eestin porvaristo käytti hyväkseen omalta kannaltaan suhteellisen edullista sotatilannetta järjestääkseen Eestin perustavan kokouksen vaalit. Vaalikampanja sujui terrorin merkeissä. Kommunistien toiminta oli julistettu laittomaksi. Eestiläisille uskoteltiin, että perustava kokous pysäyttäisi valkoisen terrorin, turvaisi Eestin itsenäisyyden, lopettaisi sodan ja luovuttaisi tilanherrain tilukset kansalle. Tällä viimeksi mainitulla lupauksella oli merkittävä vaikutus talonpojistoon. Sosialidemokraatit ja trudovikit jakelivat lupauksia erityisen auliisti onnistuen sen ansiosta saamaan lähes 2/3 äänistä. Vaalien

tällainen lopputulos muodostui tosiasiallisesti osoitukseksi oikeistoporvarillisten puolueiden rajallisesta vaikutusvallasta ja sosialististen aatteiden kansan keskuudessa nauttimasta suosiosta. Mitä vaalilupauksiin tulee, niin useimmat niistä jäivät täyttämättä. Mitään ei tehty esimerkiksi sodan lopettamiseksi.

19. toukokuuta 1919 perustava kokous hyväksyi "itsenäisyysasiakirjan", jonka nojalla Eesti julistettiin itsenäiseksi tasavallaksi. Asiakirjassa sanottiin, että tämä askel merkitsi "niiden yhteyksien lopullista katkaisemista, jotka olivat yhdistäneet sitä (Eestiä) Venäjään kahden viimeksi kuluneen vuosisadan ajan"[44].

Englannin, Ranskan ja Italian hallitukset tunnustivat Eestin de facto kiiruhtaen tosin tekemään varauksen, että tämä tunnustus pysyisi voimassa vain rauhankonferenssin koollekutsumiseen saakka. Selvittäessään suhteitaan amiraali Koltšakiin, joka oli julistautunut "koko Venäjän hallitsijaksi"*, ententevallat osoittivat hänelle samanaikaisesti nootin tunnustaen hänen "hallituksensa", mutta esittäen sille useita vaatimuksia. 3. kesäkuuta antamassaan vastauksessa Koltšak lupasi Baltian maille vain autonomian. Pariisin rauhankonferenssissa 12. kesäkuuta pidetyssä neljän vallan istunnossa Koltšakin vastaus todettiin täysin tyydyttäväksi, ja hänelle osoitettiin vastaava sähke ja luvattiin antaa apua. Länsi jätti niin ollen Baltian maiden kansakuntien tulevan statuksen valkoisen amiraalin ratkaistavaksi.

Eestin itsenäisyys ei herättänyt tosin länsivalloissa muutenkaan minkäänlaista innostusta. Ranskan Baltian maissa toimineelle sotilasedustajalle du'Parquet'lle osoitetussa, pääministeri George Clemenceaun 19. huhtikuuta 1919 allekirjoittamassa toimintaohjeessa osoitettiin, ettei "Ranskan aikomuksiin kuulu Baltian maiden lopullinen erottaminen Venäjästä", johon ne on sidottava liittovaltiositein[45]. Yhdysvaltoja Pariisin rauhankonferenssin Baltian maiden komissiossa edustanut R. Tailor ilmoitti ulkoasiainministeri Robert Lansingin toimeksiannosta, ettei USA:n hallitus ollut koskaan tunnustanut eikä aikonut tunnustaa Eestin ja Latvian hallituksia. Lontoo yritti kätkeytyä amerikkalaisten selän taakse. Englannin Pariisin rauhankonferenssiin lähettämän valtuuskunnan jäsen professori Simpson kiiruhti ilmoittamaan Eestin ulkoasiainministerille Jaan Poskalle, että amerikkalaiset vastustavat Venäjän jakoa ja että sen vuoksi kysymystä Eestin itsenäisyydestä ei voida ottaa käsiteltäväksi rauhankonferenssissa[46]. Puhuessaan Englannin hallituksen istunnossa 25. syyskuuta 1919 lordi Curson oli vielä

*** Tsaarinamiraali Koltšak, joka toimi Neuvosto-Venäjän kimppuun idästä päin hyökänneiden ja Siperian, Uralin ja Venäjän Euroopan puoleisen alueen itäosan vallanneiden vastavallankumouksellisten joukkojen komentajana, vaati itselleen ylintä valtaa maassa.**

avomielisempi: "Ainoana palkkiona niille (so. Baltian valtioille — *toim.*) menestyksellisestä hyökkäyksestä neuvostohallitusta vastaan olisi sellaisen vallan pystyttäminen, jonka ensimmäisenä askeleena olisi sen itsenäisyyden hävittäminen, jonka tähden ne sotivat."

Ententen johtajat pitivät Baltian maiden aluetta niin muodoin vain mukavana sillanpääasemana taistelussa, jonka tavoitteena oli Neuvosto-Venäjän hävittäminen ja kukistetun järjestelmän entistäminen. Siksi kysymys itsenäisyyden tunnustamisesta oli vain väline, jonka avulla ententevallat kiristivät pienten maiden porvarillisia hallituksia. Viimemainitut näkivät kuitenkin liittolaisuuden lännen kanssa ainoaksi pelastuksekseen kurottautuen sen vuoksi eteenpäin kuin aasi, joka tavoittelee ovelan ratsastajan kepin päähän sitomaa porkkanaa. Näin porvarillisen Eestin armeija vedettiin mukaan Venäjän valkokaartilaisten pohjoisen armeijakunnan Pietaria vastaan suuntautuneeseen sotaretkeen. Kesällä 1919 tämä ententevaltojen operaatio koki fiaskon, ja valkoiset joukot työnnettiin takaisin Narvaan saakka.

TARTON RAUHA

Eestin kommunistit kykenivät arvioimaan tapahtumien kehityksen kylmäjärkisesti. Puolueen heinäkuussa 1919 hyväksymässä asiakirjassa sanottiin:

"Eestin kansalaissota on päättynyt. Suomalaisten valkokaartilaisosastojen ja Englannin avulla neuvostojoukot on työnnetty Eestistä, kommunistit ja heille myötätuntoa osoittaneet on osittain vangittu, osittain ammuttu ja hirtetty; jäljelle jääneet toimivat maanalaisuudessa aivan kuin tsaarivallan pahimpina aikoina.

Likimääräisten laskelmien mukaan kenttätuomioistuimet ja 'puolustusliiga' (valkoinen miliisi) ovat murhanneet selustassa lähes 2000 toveria. Useita tuhansia epäilyksenalaisia on viety vankiloihin ja keskitysleireille."*

Eestinmaan kommunistisen puolueen keskuskomitea ilmoitti Venäjän kommunistisen puolueen (bolševikkien) keskuskomitealle olevansa sitä mieltä, että Eestin neuvostohallituksen tuli lopettaa toimintansa.

*** Kysymys on puolisotilaallisesta Kaitseliit-järjestöstä, josta tuli porvarillisen Eestin erottamaton aineosa ja jota käytettiin työtätekeviä vastaan suunnattujen rankaisutoimien ja pogromien välineenä.**

"On välttämätöntä pyrkiä siihen, että Eestin neuvostotasavalta saataisiin entistetyksi sisäisen vallankumouksen kautta", kirjoittivat eestiläiset kommunistit. "Mikäli puna-armeija lähestyy Eestin rajoja, on toivottavaa, että Venäjän tasavallan hallitus tarjoaisi rauhaa Eestin valkoiselle hallitukselle; mikäli Eestin valkoiset lopettaisivat tällöin aktiiviset sotatoimet, ei pitäisi hyökätä Eestin alueelle eikä tulittaa rajapisteitä (Narvaa) jne."[47]

19. heinäkuuta kommunistisen puolueen Eestinmaan järjestön keskuskomitea osoitti manifestin Eestin työtätekeville ilmoittaen julkisesti Eestinmaan työkommuunin toiminnan lopettamisesta. Tärkeimmäksi taistelutehtäväksi asetettiin sodan lopettaminen ja rauhan solmiminen Neuvosto-Venäjän kanssa. Vastauksena eestiläisten kommunistien pyyntöön VSFNT:n vallankumouksellinen sotilasneuvosto antoi vuorostaan määräyksen, että valkokaartilaisia joukkioita karkotettaessa yksikään Neuvosto-Venäjän joukko-osasto ei ylittäisi Eestin rajoja. Ulkoasiain kansankomissaari G. I. Tšitšerin[48] sai tiedon tästä käskystä 21. heinäkuuta, ja hänen nimissään vastaava ilmoitus välitettiin radioitse Tallinnaan.

Nämä asiakirjat osoittavat paikkansapitämättömiksi sepitelmät "vallankumouksen viennistä" ja Neuvosto-Venäjän "puuttumisesta" Eestin asioihin. Uskollisena julistamalleen kansojen itsemääräämisperiaatteelle neuvostohallitus kunnioitti kansojen mielipidettä eikä yrittänyt tyrkyttää niille sosialistista järjestelmää väenväkisin. Eestiläiset kommunistit olivat vakuuttuneita siitä, että sosialistinen vallankumous voisi päästä voitolle vain sisältä käsin suunnaten ponnistelunsa nimenomaan siihen.

G. V. Tšitšerin muisteli vuonna 1920:

"En voi olla mainitsematta eestiläisten toverien — eestiläisten kommunistien — valtavia ansioita: he työnsivät omat paikalliset etunsa kauas taka-alalle ottaen huomioon yksinomaan koko vallankumouksen edut. He kehottivat meitä ensimmäisinä kiinnittämään huomiota siihen, että Eestin laajat joukot janosivat rauhaa, samoin kuin siihen, että mikäli ehdottaisimme rauhaa nämä joukot ryhtyisivät painostamaan hallitustaan varteenotettavalla tavalla ja että itse Eestin porvaristonkin keskuudessa oli havaittavissa voimakas virtaus rauhan puolesta."[49]

31. elokuuta 1919 Tallinnassa pidetty Eestin ammattiyhdistysten 1. edustajakokous esitti erityisessä päätöslauselmassaan vaatimuksen, että hallitus "lopettaisi kaikenlaisen avunannon venäläisille valkokaartilaisjoukoille sekä ryhtyisi välittömiin rauhanneuvotteluihin Neuvosto-Venäjän hallituksen kanssa ja solmisi rauhan mahdollisimman nopeasti".[50] (Edustajakokouksen ehdittyä juuri ja juuri hyväksyä tämän päätöslauselman sotilaat ja poliisit ryntäsivät saliin pidättäen 102 työläisaktiivia, joista 25 teloitettiin Izborskissa ilman minkäänlaista oikeudenkäyntiä.)

Samana päivänä välitettiin Moskovasta Tallinnaan radioitse VSFNT:n hallituksen nootti, jossa Eestin hallitukselle tarjottiin

"rauhanneuvotteluja, joiden tarkoituksena olisi määrätä Eestinmaan valtion rajat, venäläisten je eestiläisten joukkojen välisen puolueettoman vyöhykkeen rajat... sekä käsitellä muita keskeisiä kysymyksiä pitäen lähtökohtana sitä, että Venäjän sosialistisen federatiivisen neuvostotasavallan hallitus tunnustaa tinkimättömästi Eestinmaan valtion itsenäisyyden"[51].

Länsivallat kieltäytyivät siis tunnustamasta Baltian maiden valtiollista itsenäisyyttä, kun taas neuvostohallitus ilmoitti olevansa valmis tunnustamaan Eestin porvarillisen hallituksen ja solmimaan rauhan sen kanssa pitäen ohjeenaan kansallisuus- ja ulkopolitiikkansa leniniläisiä periaatteita.

4. syyskuuta antamassaan vastausnootissa Eestin hallitus suostui aloittamaan neuvottelut 10. syyskuuta Pihkovassa. Tämä herätti kui-

Eestin ja VSFNT:n valtuuskuntien väliset neuvottelut, jotka länsivaltojen vastakkaisista ponnisteluista huolimatta johtivat joulukuussa 1919 Tarton rauhansopimukseen.

tenkin tyytymättömyyttä porvarillisen hallituksen länsimaisten suojelijoiden keskuudessa. ”Englannin hallitus tahtoo tehdä kaiken voitavansa estääkseen rauhan solmimisen eestiläisten ja bolševikkien välillä,”[52] tiedotti Eestin edustaja 11. syyskuuta Pariisista. 24. syyskuuta Englannin hallitus päätti ryhtyä kiristämään Tallinnaa uhkaamalla sitä sillä, ettei

— *lähettäisi enää sotavarusteita;*
— *kannustaisi itsenäisyystoiveita;*
— *myöntäisi lainaa.*

Sotaministeri Winston Churchill—”14 vallan retken” alku ja sielu—kehotti ryhtymään kaikkiin mahdollisiin toimiin, jotta saataisiin estetyksi Baltian maiden irtautuminen sodasta, sillä muussa tapauksessa

— *Suomi ja nähtävästi Puolakin voivat noudattaa Baltian maiden esimerkkiä tai liittyä niihin rauhaa solmittaessa;*
— *kenraali Judenitšin* luoteisarmeija saattaa tulla likvidoiduksi tällaisen rauhan tuloksena;*
— *kaikenlainen rauhanomainen suhteiden normalisointi etenkin Suomen taholta muodostuu kohtalokkaaksi iskuksi venäläisille valkokaartilaisille Arkangelissa ja Murmanskissa;*
— *97 000 bolševikkia vapautuu ja heidät heitetään välittömästi kenraali Denikinin** armeijoita vastaan.*

Churchill vaati ”taistelun jatkamista bolševikkeja vastaan kaikin keinoin (lukuunottamatta Englannin joukkojen käyttöä*** ja suuria menoeriä) koordinoidun suunnitelman mukaisesti kaikilla rintamilla samanaikaisesti, kunnes saavutetaan selvä voitto tai päätetään solmia yleinen rauhansopimus”[53].

Omia uhkauksiaan esittivät myös Ranska ja USA. Esimerkiksi Washingtonissa USA:n vt. ulkoasiainministeri Phillips ilmoitti, että ”ulkoasiainministeriön mielestä Eestille voidaan toimittaa elintarvikkeita vain siinä tapauksessa, että siltä saadaan vastaavat sitoumukset... Siksi elintarviketoimitukset on tästedes lopetettava”[54].

Arvioidessaan näitä tapahtumia V. I. Lenin sanoi, että imperialismi painosti näitä ”pieniä, kaikessa kiireessä perustettuja voimattomia

*** Kenraali Judenitšin johtama Venäjän vastavallankumouksellinen armeija, joka aikoi vallata Pietarin, toimi Eestin alueelta käsin.**
**** Neuvosto-Venäjän kimppuun etelästä käsin hyökänneen ns. vapaaehtoisarmeijan komentaja.**
***** Lontoossa pelättiin eniten sitä, että vallankumoukselliset ”tartuttaisivat” Englannin armeijan.**

D.C. 226. 880 42

REVAL. 18th September 1919.

The Minister for Foreign Affairs.
Government of Estonia.
REVAL.

In conformity with your request, I have pleasure in repeating in writing the message communicated to you by me yesterday on behalf of His Britannic Majesty's Government.
His Britannic Majesty's Government requests that the Government of Estonia will take no action in the direction of peace with the Bolshevists.
His Britannic Majesty's Government would deplore any such individual action and trusts that the Estonian Government will as heretofore conduct its foreign policy only as part of a plan concerted with the Allied Governments.
His Britannic Majesty's Government will however be happy to hear any suggestions which the Estonian Government may have to make on the present situation and will tender such advice as is in its power to offer.

Lieut. Colonel.
Deputy Commissioner.
British Commission for the Baltic Provinces.

Syyskuu 1919. Englannin sotilasedustajan kirje Eestin ulkoministerille. Kirjeessä Ison-Britannian hallitus ”pyytää” Eestiä olemaan solmimatta rauhaa Neuvosto-Venäjän kanssa.

maita, jotka olivat kokonaan riippuvaisia Ententestä vieläpä elintärkeimmissäkin kysymyksissä... Käytettiin kaikkia painostuskeinoja, rahataloudellista, elintarvikepoliittista ja sotilaallista painostusta, jotta olisi saatu Eesti, Suomi ja epäilemättä myös Latvia, Liettua sekä Puola, jotta olisi saatu kaikki nämä valtiot hyökkäämään kimppuumme."[55]

Ententen syksyinenkin retki päättyi kuitenkin tappioon: puna-armeijan osastot murskasivat Koltšakin, Denikinin ja Judenitšin. 10. marraskuuta 1919, jolloin rintamilla hahmottui ratkaiseva käänne, neuvostohallitus lähetti Tallinnaan nootin tarjoten rauhanneuvotteluja. Lisäksi Eestin pääkaupungissa alkoi 13. marraskuuta mitä suurin poliittinen lakko, joka jatkui kaksi viikkoa myötävaikuttaen omalta osaltaan siihen, että porvarillinen hallitus päätti aloittaa uudestaan neuvottelut Neuvosto-Venäjän kanssa.

31. joulukuuta 1919 solmittiin välirauhansopimus ja 2. helmikuuta Tarton rauhansopimus. Sopimuksen II artikla kuului seuraavasti:

> *"Pitäen lähtökohtana Venäjän sosialistisen federatiivisen tasavallan julistamaa kaikkien kansojen oikeutta vapaaseen itsemääräämiseen aina täydellistä eroamista myöten siitä valtiosta, johon ne kuuluvat, Venäjä tunnustaa varauksettomasti Eestin valtion riippumattomuuden ja itsenäisyyden ja luopuu vapaaehtoisesti ja ikuisiksi ajoiksi kaikista suvereenisista oikeuksista, jotka kuuluivat Venäjälle Eestin kansan ja maan suhteen voimassaolleen valtio-oikeudellisen sopimuksen samoin kuin kansainvälisten sopimusten nojalla, jotka tässä mainitussa mielessä menettävät vastedes lainvoimaisuutensa."*

Kyse oli niin muodoin Eestin tasavallan tunnustamisesta ensi kertaa de jure itsenäiseksi valtioksi, mihin eestiläisen porvariston länsimaiset suojelijat eivät halunneet millään suostua. Samalla sopimukseen sisällytettiin määräykset, joiden tehtävänä oli taata kummankin osapuolen turvallisuus. VII artiklan kohdassa 4a VSFNT ja Eesti sitoutuivat

> *"kieltämään valtioita, jotka ovat tosiasiallisesti sotatilassa toisen osapuolen kanssa, sekä järjestöjä ja ryhmiä, jotka asettavat tavoitteekseen aseellisen taistelun toista sopimuspuolta vastaan, kuljettamaan satamiensa kautta ja aluettaan pitkin kaikkea sellaista, mikä voidaan käyttää hyökkäyksen suorittamiseksi toisen sopimuspuolen kimppuun"*[56].

Asettaen rauhan ja hyvän naapuruuden edut kaiken muun yläpuolelle neuvostohallitus teki useita myönnytyksiä. Sopimusehtojen mukaisesti venäläisen väestön asuttamat alueet (Petšoran kaupungista ja Narvajoesta itään) jätettiin Eestin rajojen sisäpuolelle. Eesti sai osan

tsaristisen Venäjän kultavarannosta (15 miljoonaa kultaruplaa) ja se vapautettiin samanaikaisesti Venäjän velkasitoumuksista.

Arvioidessaan Tarton rauhansopimusta sen allekirjoittamiseen osallistunut Eestin porvarillinen poliitikko Jaan Poska sanoi:

> *"Arvioitaessa solmittua rauhansopimusta on syytä muistaa, että bolševikit suostuivat rauhaan ajankohtana, jolloin se ei ollut heille välttämätön sotilaallisessa suhteessa. Koltšak oli lyöty, Denikin oli murskattu lähes kokonaan, eikä rauhan solmimishetkellä bolševikeilla ollut muuta varteenotettavaa vastustajaa kuin Vrangel, joka kokosi viimeisiä voimiaan Krimin niemimaalle."*[57]

Eestin kommunistit tervehtivät rauhansopimuksen solmimista katsoen sen murtavan "vastavallankumouksen rintamalinjan Eestin lohkolla". Toisaalta kommunistisen puolueen Eestinmaan järjestön keskuskomitean manifestissa korostettiin: "Rauhansopimus ei merkitse rauhaa Eestin työtätekevien ja porvariston välillä!"[58]

2

Vaitiolon kausi

Näin Eestin historiassa kutsutaan kautta, joka seurasi diktatuurin tultua pystytetyksi maahan. Kansallisen porvariston oikeistoainekset olivat itse asiassa pyrkineet diktatuuriin porvarillisen tasavallan syntyhetkestä tehden sen eteen kaiken voitavansa. Historian väärentäjät piirtävät idyllisiä kuvia silloisen Eestin elämästä väittäen, että maassa vallitsivat "rauha ja järjestys", joita kuulemma vain Moskova pyrki rikkomaan salavehkeillään. Tällöin uskotellaan, että porvarillinen Eesti olisi ollut maa vailla sosiaalisia ristiriitoja ja että itse eestiläiset olisivat "porvarillinen kansa ilman porvaristoa".

Historialliset tosiasiat särkevät kuitenkin tämän propagandistisen idyllin. Perinteisten talousyhteyksien katkeaminen vaikutti erittäin kielteisesti Eestin taloudelliseen asemaan. Jouduttuaan riippuvaisuuteen kapitalistisista markkinoista ja ulkovalloista, ennen muuta Saksasta ja Englannista, tämä kehittyneestä teollisuudestaan kuulu seutu joutui orientoimaan taloutensa täysin uudelleen. Tämä uudelleen orientoituminen tapahtui erittäin kivulloisesti ja Eestin kansa joutui maksamaan siitä kalliin hinnan. Porvarillisen Eestin teollisuustuotanto ei yltänyt enää koskaan edes vuoden 1913 tasolle.

Maareformin väitettiin tyydyttäneen maantarpeen, mutta valtaosa pakkolunastetuista maista luovutettiin surullisen kuuluisan "vapaussodan" osanottajille ja suurtilallisille eli hallituksen kannattajajoukolle. Suurin osa työtätekevistä talonpojista ja maataloustyöläisistä köyhtyivät edelleen kasvattaen tyytymättömien rivejä. Maa joutui kokemaan kaksi mitä raskainta talouspulaa ajautuen kolmannen talouskriisin kynnykselle, ja luokkataistelu kävi toisinaan niin kärkeväksi, että hallitsevat piirit joutuivat turvautumaan aseiden voimaan...

TAISTELU JATKUU

Vuoden 1920 perustuslain mukaan Eestin korkeimmaksi lainsäädäntöelimeksi tuli yksikamarinen valtiokokous, joka valittiin kolmen vuoden välein. Perustuslaissa julistettiin mm. sellaiset demokraattiset oikeudet ja vapaudet kuin yksilön koskemattomuus, kaikkien kansalaisten yhdenvertaisuus lain edessä sekä sanan-, paino- ja kokoontumisvapaus.

Todellisuudessa ei läheskään kaikilla eestiläisillä ollut mahdollisuutta käyttää näitä oikeuksia. Kommunistinen puolue oli kielletty, kuuluminen kommunistiseen puolueeseen tiesi vankilatuomiota, ja puolueen johtajia uhkasi kuolemanrangaistus. Työtätekevien järjestöt joutuivat jatkuvien vaino- ja sortotoimien kohteeksi, niitä kiellettiin, niiden omaisuutta takavarikoitiin ja niiden aktiiveja heitettiin vankiloihin. Demokraattiset vapaudet ja oikeudet pysyivät niin muodoin pelkkänä sanahelinänä.

Kaikesta siitä huolimatta Eestin kommunistit jatkoivat taisteluaan. Marraskuussa 1920 pidetyissä vaaleissa kommunistit saivat valituksi ammattiyhdistysten keskusneuvoston ehdokaslistoilta viisi edustajaansa valtiokokoukseen ja kolmen vuoden kuluttua he kaksinkertaistivat edustuksensa osallistuen vaaleihin työtätekevien yhteisrintaman puitteissa.

Ajatus työtätekevien yhteisrintaman perustamisesta esitettiin Eestin kommunistisen puolueen toisessa edustajakokouksessa, joka pidettiin lokakuussa 1921 Ukun huuttorilla. Tammikuussa 1922 julkaistiin yhteisrintaman "12 vaatimusta". Sosiaalisten ja taloudellisten vaatimusten ohella vetoomus sisälsi myös poliittisia vaatimuksia. Työtätekevien yhteisrintama vaati:

— *kestävän rauhan turvaamista yleensä ja etenkin Neuvosto-Venäjän kanssa;*
— *suojelupoliisin lakkauttamista, olemassaolevan armeijan hajottamista ja aseiden jakamista työtätekeville;*
— *sotatilan kumoamista ja sanan-, paino- ja yhdistymisvapauden turvaamista työtätekeville;*
— *poliittisten vankien yleistä armahtamista ja maahanpaluuoikeuden myöntämistä poliittisille pakolaisille*[59].

Nämä vaatimukset saivat taakseen laajojen työtätekevien joukkojen tuen. Yhteisrintaman suosio väestön keskuudessa kasvoi, ja maassa tapahtui voimien polarisoituminen. Viranomaiset yrittivät neutraloida tämän järjestön vaikutusta, mutta rankaisutoimista huolimatta kommunistit saivat vuoden 1923 vaaleissa toiseksi suurimman äänimäärän päästäen edelleen vain taantumuksellisen maalaisliiton*. Joulukuussa 1923 pidetyt kaupunginduumien vaalit osoittivat yhteisrintaman kanna-

*** Entinen maanviljelijäin liitto, joka oli joutunut vaihtamaan nimensä, koska se oli pahasti tahriintunut liiton harjoittaessa avointa yhteistyötä saksalaisten miehittäjien kanssa.**

Porvarillinen hallinto kohdisti Eestin kommunisteja ja muita vallankumouksellis-demokraattisia voimia vastaan painostusaallon. Kuvassa: tallinnalainen vankila, jossa säilytettiin poliittisia vankeja.

tuksen kasvaneen vielä suuremmaksi (36% äänistä Tallinnassa ja 35% Narvassa ja Pärnussa).

Vuoden 1924 loppupuolella maata vavisuttanut talouskriisi saavutti lakipisteensä. Maassa oli noin 60 000 työtöntä (palkkatyöläisten kokonaismäärän käsittäessä 500 000), ja talonpoikaistilat vararikkoutuivat toinen toisensa jälkeen. Liikehdintä alkoi myös armeijassa. Puolueiden välisten eripuraisuuksien ja valtataistelun repimät hallitsevat piirit eivät kyenneet enää hallitsemaan tilannetta. Vallankaappausta ja diktatuurin pystyttämistä valmistelleiden taantumuksellisten vaikuttajien salaliiton paljastuminen nostatti yleisen suuttumuksen aallon. Maassa kehkeytyivät vallankumouksellisen tilanteen perusainekset.

15. lokakuuta EKP:n keskuskomitea julkaisi "Avoimen kirjeen työläisille, toimihenkilöille, talonpojille ja työväestön muille kerroksille, sotilaille ja matruuseille", jossa esitettiin tilanneanalyysi ja osoitettiin, että työtätekevillä oli vain yksi tie vapautumiseen kurjuudesta ja riistosta, nimittäin vallankumous ja Eestin liittyminen Neuvostoliittoon[60].

Eestissä aloitettiin kapinan organisatorinen ja sotilaallis-tekninen valmistelu.

Viranomaisten marraskuussa 1924 toimeenpanema uusi poliittinen oikeudenkäynti — ns. "149:n prosessi" — vain vauhditti kansannousua. Porvaristo luotti voivansa murtaa työtätekevien taistelutahdon langettamalla kommunisteille ankaria tuomioita, mutta tulos osoittautui täysin päinvastaiseksi.

Varhain aamulla 1. päivänä joulukuuta Tallinnassa puhkesi aseellinen kapina. Työläisosastot onnistuivat valtaamaan Toompean linnan, pääpostin, sotilaslentokentän ja eräät muut tärkeät kohteet. Riittämättömän organisaation seurauksena näiden osastojen toiminta ei saanut kuitenkaan ajoissa tukea työtätekeviltä joukoilta.

Kapina tukahdutettiin julmasti ja valkoisen terrorin aalto vyöryi jälleen koko Eestin yli. Yli 150 työläistä kaatui tai teloitettiin kenttätuomioistuinten langettamien tuomioiden nojalla, ja yli 2000 työläistä heitettiin vankiloihin tai tuomittiin pakkotöihin...

FASISMI ASTUU NÄYTTÄMÖLLE

12. helmikuuta 1925 Eestin valtiokokous hyväksyi lain "valtiojärjestelmän puolustuksesta". Sisäasiainministerin ei tarvinnut vastedes tutkia perustuslakia vakuuttuakseen toimintansa laillisuudesta. Hänelle myönnettiin oikeus lakkauttaa tai kieltää mikä tahansa järjestö, mikäli se hänen mielestään "vaaransi vallitsevaa järjestelmää", sekä pidättää ja teljetä vankilaan kaikki epämieluiset henkilöt jopa valtiokokouksen jäsenen valtakirjan suomaan parlamentaariseen koskemattomuuteen katsomatta.

Vuonna 1929 puhkesi uusi ankara kriisi, joka kattoi koko kapitalistisen maailman. Vuoteen 1933 tultaessa Eestin viennin bruttoarvo supistui kolmannekseen vuoden 1928 tasosta, mikä johti väistämättömästi tuotannon supistumiseen. Työttömien määrä kohosi 200 000:een. Kriisi tuntui myös maaseudulla. Talonpoikaistilojen ostokyky laski vajaaseen 44 prosenttiin. Vuoteen 1932 tultaessa 73 000 talonpoikaistilaa, ts. yli puolet niiden koko määrästä, ei pystynyt maksamaan velkojaan. 23% uudistilallisista (ts. niistä, jotka maareformi oli "onnellistanut") joutui luopumaan tiluksistaan.

Väestön kasvavan tyytymättömyyden ja työtätekevien laajentuvan taistelun varuilleen saattama porvaristo näki ulospääsyksi voimakkaan vallan pystyttämisen. Tässä tarkoituksessa oikeistopuolueet aloittivat hyökkäyksen parlamentaarista järjestelmää vastaan pyrkien luomaan

autoritaarisen järjestelmän. Vuosina 1932 ja 1933 pidetyissä kansanäänestyksissä väestö torjui kuitenkin näiden puolueiden yritykset ajaa läpi uusi perustuslaki, joka olisi säätänyt presidentin valtaan perustuvan hallintomuodon. Silloin laskelma perustettiin vapseihin*.

Vapsien esikuvana oli italialaisten fasistien ja saksalaisten natsien politiikka. Liikkeen ytimen muodostivat kansalaissodan raivokkaimmat antikommunistiset osanottajat ja Eestin porvariston taantumuksellisimmat kerrokset. Heti ensimmäisessä edustajakokouksessaan tammi-

Maailman talouskriisi saavutti v. 1929 Eestin ja heikensi jyrkästi työtätekevien asemaa. Tämä sai heidät jälleen taistelemaan oikeuksiensa puolesta. Kuvassa: mielenosoitus Tallinnassa v. 1929.

kuussa 1930 vapsit julistivat tavoitteekseen maan vapauttamisen "puoluekorruptiosta ja marxilaisuudesta". He vaativat sellaisen voimakkaan hallituksen muodostamista, joka tekisi lopun talouspulasta ja poistaisi "kommunistisen vaaran". Heidän sosiaalinen demagogiansa veti puoleensa kriisistä kärsinyttä pikkuporvaristoa, köyhtyneitä pientilallisia ja ryysyköyhälistöä. Esittäessään vuonna 1933 fasistisen perustuslain luonnoksen kansanäänestyksen ratkaistavaksi vapsit saivat tilapäistä tukea maalaisliitolta, jonka oma perustuslakiluonnos oli tullut hylätyksi

*** Näin kutsuttiin Vapautussodan osanottajien liiton (Vabadussõjalaste Liit) jäseniä.**

ja joka sen jälkeen yritti turvautua vapseihin päästäkseen eroon vanhasta perustuslaista.

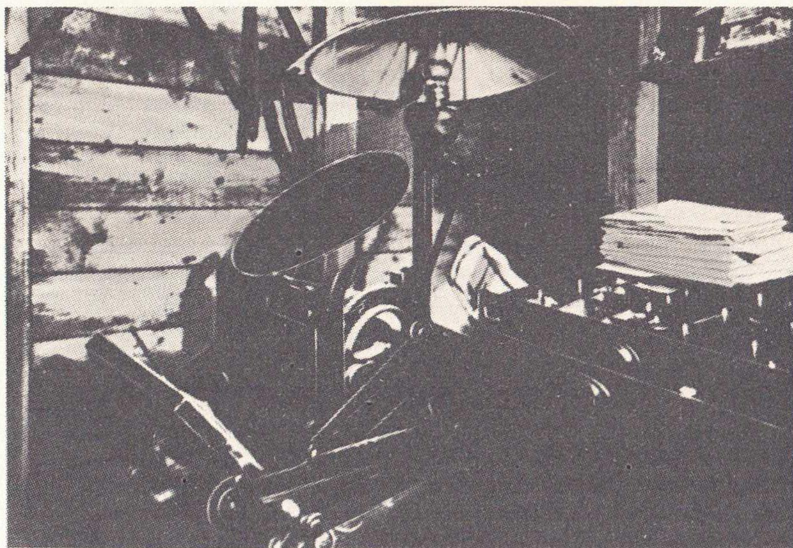
Vapsien vaikutusvallan kasvuun myötävaikutti myös työväenliikkeen kahtiajako. Sosialidemokraatit, joilla siihen aikaan oli johtava asema useimmissa ammattiliitoissa, esiintyivät tosin vapseja vastaan, mutta kieltäytyivät järjestelmällisesti yhteistoiminnasta kommunistien ja työväenluokan muiden vallankumouksellisten järjestöjen kanssa taistelussa fasismia vastaan. Näin kävi myös EKP:n esittäessä vuonna 1933 aloitteen "mitä laajimman fasisminvastaisen taistelurintaman" luomiseksi. Siitä huolimatta tämä vetoomus sai taakseen vasemmistososialistit ja eräät näkyvät sivistyneistön edustajat, mm. Eduard Vilden ja Anton Hansen-Tammsaaren — eestiläisen kirjallisuuden klassikot. Vapsien perustuslakiluonnoksen johdosta järjestetyn kansanäänestyksen aattona 68-vuotias Eduard Vilde kirjoitti katkerana: "Jos nämä päivät lankeavat onnettoman Eestini osalle, luon katseeni maahan valistuneen maailman edessä ja häpeän silmät päästäni sen johdosta, että olen eestiläinen."[61]

Voimat olivat kuitenkin epäsuhtaiset. Käyttäen verukkeenaan "demokratian puolustamista vasemmalta ja oikealta tulevilta hyökkäyksiltä" hallitus julisti maan sotatilaan. Mutta kuten kaikissa porvarillisissa valtioissa "vastakkaisia ekstremismejä" koskevan teesin kärki suuntautui demokratian puolustajia vastaan: kyseessähän oli äärioikeistolaisten esittämän ja maan fasistisointia edellyttäneen perustuslakiluonnoksen käsittely! Viranomaiset lakkauttivat eräät vasemmistojärjestöt, saattoivat voimaan ennakkosensuurin ja rajoittivat muita vapauksia.

Terrorin ilmapiiri, vapsien sosiaalinen demagogia, kotimaisen ja ulkoisen taantumuksen vapseille antama tuki ja työväenliikkeen hajaannus tekivät tehtävänsä. Vapsien esittämä perustuslakiluonnos hyväksyttiin lokakuussa 1933 toimeenpannussa kansanäänestyksessä. Vapsien ei annettu kuitenkaan anastaa valtaa. Porvaristo nosti voimakkaan miehen rooliin taantumuksellisen poliitikon Konstantin Pätsin, joka sillä hetkellä toimi väliaikaisen hallituksen pääministerinä. Pätsin liittolaisena esiintyi kenraali Johan Laidoner, joka nautti suosiota Eestin armeijassa.

MITEN "DEMOKRATIAA" PUOLUSTETTIIN

Vuoden 1934 maaliskuun synkkänä 12. päivänä panssariautot ja sotilaspartiot ilmestyivät Tallinnan räntäisille kaduille. Vapsien aktiivi-

Erittäin vaikeissa olosuhteissa toiminut Eestin kommunistinen puolue käsitti tehtäväkseen kansan kaikkien voimien yhdistämisen taisteluun fasismia vastaan. Kuvassa: Tallinnassa sijainnut Eestin kommunistisen puolueen maanalainen kirjapaino, jossa painettiin fasismin vaarallisuudesta kertovia lentolehtisiä.

simpia johtohenkilöitä alettiin pidättää. Saman päivän iltana Päts julisti maan sotatilaan kuuden kuukauden ajaksi ja nimitti Laidonerin ylipäälliköksi ja sisäisen turvallisuuspalvelun päälliköksi. Viimeksi mainitun käskystä vapsien kaikki järjestöt lakkautettiin ja heidän julkaisunsa kiellettiin. Sisäasiainministerin asetuksella puolueiden ja muiden poliittisten yhdistysten toiminta keskeytettiin, mikä merkitsi itse asiassa niiden kieltämistä. Saman asetuksen mukaan oli kiellettyä "järjestää niin suljettuja kuin julkisia poliittisia kokouksia..., jotka saattavat aiheuttaa hajaannusta tai jotka eivät sovi yhteen vallitsevan järjestelmän tai kansan yhtenäisyyden turvaamisen yleissuunnan kanssa; pitää samanluonteisia poliittisia puheita; järjestää samanluonteisia poliittisia manifestaatioita, kulkueita ja hautajaissaattueita"[62].

Vallankaappaus suoritettiin "demokratian puolustamisen" nimessä. Hallitsevat piirit yrittivät suggeroida kansalle, että diktatoriset menetelmät olivat muka välttämättömiä fasismin uhan eliminoimiseksi. Todellisuudessa tähän demagogiaan oli turvauduttu, koska haluttiin välttää avointa fasismia, joka olisi saattanut aiheuttaa tilanteessa komplikaatioita, ja koska haluttiin viedä läpi "demokratiaksi" naamioitu fasismi.

Valtionduuman jäsen Aleksander Aben esitti murhaavan lausunnon "rauhan ja järjestyksen" asiaa ajaneesta hallintojärjestelmästä lentolehtisessä*, jonka sisällöstä hän oli sopinut porvarillisen opposition demokraattisen siiven edustajien kanssa:

*"Päts on tullut 'lailliseksi' presidentiksi itse voimaan saattamansa perustuslain nojalla, mutta siitä huolimatta hän ylläpitää kansan tahtoa ja oikeuksia tukahduttavaa poliisikomentoa — sotatilaa**. Tämä osoittaa, ettei hänellä ole takanaan kansan tukea ja että hänellä on syy pelätä vapaata arvostelua, minkä Päts ja hänen apurinsa hyvin tietävät. Nykyiset vallanpitäjät pidättivät demokratian nimessä vapsien johtomiehet ilmoittaen halunneensa muka tehdä lopun vapsien aloittamasta Eestin tasavallan kauppaamisesta Saksalle. Nyt me näemme, että he ovat menneet suunnitelmissaan paljon pitemmälle kuin vapsit... Hallituksen kaikkia toimia pidetään tiukasti salassa; uuden painolain mukainen sensuuri on vielä ankarampi kuin tsaarivallan aikana; kaikki yhdistykset, liitot ja kokoukset on kielletty — kokousten pitämiseen ei ole lupaa edes parlamentaarisella oppositiolla. Parlamenttivaalit*** pidettiin Karel Eenpalun eli poliisin johdolla. Viranomaiset turvautuivat vaalitulosten vääristämiseen varmistaakseen enemmistön hallintojärjestelmän hännystelijöille (esimerkiksi Pärnussa, missä he kokivat romahdusmaisen tappion) tai avoimeen väkivaltaan (Võrun piirissä ihmisiä mukiloitiin ja Valgan piirissä heille esitettiin uhkauksia)...*

Sivistymätöntä kansaa on helpompi pettää, siksi sivistystä pyritään eliminoimaan — koulujen määrää on vähennetty ja kaikki maaseutuoppilaat yritetään reputtaa tutkinnoissa. Mikäli opettaja rohkenee ajatella käskyn vastaisesti, hänet erotetaan tai leimataan mielipuoleksi. Yliopistojen autonomia on kokonaan lakkautettu."[63]

* Lentolehtinen kirjoitettiin 23.-25. helmikuuta 1939.

** Sisäasiainministeri (sittemmin pääministeri) Karel Eenpalu kutsui sotatilalakia "universaaliseksi hallintomenetelmäksi", koska se soi rankaisuelimille rajattomat valtuudet. Laki oli voimassa aina vuoden 1940 kesäkuun loppuun saakka.

*** Pätsin-Laidonerin ryhmittymän väen väkisin hyväksyttämän perustuslain mukaan kaikki vallanohjakset keskitettiin presidentiksi tulleen K. Pätsin käsiin. Kaksikamariselle parlamentille annettiin puhtaasti neuvoa-antavat tehtävät, ja itse parlamentti muodostettiin epädemokraattisesti: valtionduuman vaalitapa turvasi absoluuttisen enemmistön hallintojärjestelmän kannattajille; valtioneuvoston jäsenet nimitettiin osittain presidentin toimesta ja edustivat osittain paikalliselimiä ja hallintojärjestelmän järjestöjä, mm. puolisotilaallista Kaitseliit-järjestöä. Helmikuussa 1938 pidetyt valtionduuman vaalit osoittivat siitä huolimatta, ettei hallitseva ryhmittymä nauttinut suosiota: 29% valitsijoista ei ottanut osaa äänestykseen, ja lähes puolet äänestäneistä antoi äänensä opposition ehdokkaille.

Uusi hallintojärjestelmä riisui tuota pikaa "demokratian puolustajan" naamionsa. "Uus Eesti", Pätsin-Laidonerin ryhmittymän katsantokantoja ilmaissut sanomalehti, kehotti 14. elokuuta 1936 julkaisemassaan pääkirjoituksessa "vapautumaan menneisyyden kahleista" ja "etsimään sellaisia tapoja hallita valtiota ja kansaa, jotka turvaisivat voimakkaan ja järkkymättömän hallituksen". Esikuvina mainittiin Mussolinin ja Hitlerin hallintojärjestelmät. Mussolini oli näet "lujalla kädellä pelastanut Italian kommunismilta", kun taas Hitlerin aikana "Saksan ulkopolitiikka oli päättäväisyytensä ansiosta saavuttanut monta huomattavaa voittoa"[64].

Lupa poliittiseen toimintaan annettiin vain Isänmaalliselle liitolle (Isamaaliit), jota kuvattiin eräänlaiseksi "yleiskansalliseksi liitoksi". Tosi asiassa se oli fasistisluonteinen puolue, joka yhdisti vain uuden hallintojärjestelmän kannattajia. "Valtiollinen propagandavirasto", jonka esikuvana oli Goebbelsin propagandaministeriö, alisti maan henkisen elämän tiukkaan valvontaansa.

Hallitsevan ryhmittymän demagogia onnistui monessa suhteessa sen ansiosta, että vuonna 1934 maa oli alkanut selviytyä talouspulasta ja että teollisuuden, kaupan ja maatalouden kehitys alkoi osoittaa nousua. Eestin teollisuuden kehitys määräytyi suurelta osin Euroopassa muotoutuneesta poliittisesta tilanteesta. Esimerkiksi se seikka, että Saksa oli kiinnostunut raaka-aineiden saannista sotilasohjelmiaan varten, myötävaikutti Eestin palavakivi- ja selluloosateollisuuden kasvuun. Hyvin kysyttyjä olivat myös Eestin fosfaatit. Maataloustuotteidenkin vienti kasvoi "kolmanteen valtakuntaan" suuntautuneiden toimitusten ansiosta. 1930-luvun lopulla Saksa ohitti Englannin muuttuen Eestin tärkeimmäksi kauppakumppaniksi. Laajentuvan fasistisen hyökkäyksen oloissa tällainen taloudellinen valinta johtui suurelta osin poliittisesta valinnasta.

OIKEUTETTUA HUOLESTUNEISUUTTA

Porvarillisen tasavallan koko olemassaolon aikana Neuvostoliiton ja Eestin kanssakäymisessä oli omia nousu- ja laskukausiaan. Tarton sopimus näytti laskeneen vuonna 1920 perustan Eestin ja Neuvosto-Venäjän välisten yhteyksien normalisoinnille. Eestin hallitus, joka siihen aikaan kulki Englannin harjoittaman politiikan vanavedessä, valitsi kuitenkin toisen tien. Tallinna otti ulkopolitiikkansa erääksi tavoitteeksi ns. Baltian liiton — Baltian maiden, Puolan ja Suomen neuvostovastaisen sotilasliiton — kokoonkyhäämisen. Ensimmäiseksi askeleeksi tällä tiellä muodostui vuonna 1923 solmittu Eestin ja Latvian sotilaspoliittinen liitto.

Neuvostoliitto esitti sitä vastoin jatkuvasti aloitteita, jotka suuntautuivat hyvien naapuruussuhteiden solmimiseen Baltian maiden kanssa. Esimerkiksi vuonna 1922 se ehdotti Eestille, Suomelle, Latvialle ja Puolalle ulkoasiainministerien konferenssin järjestämistä asevoimien sopusuhtaista supistamista koskevan kysymyksen käsittelemiseksi. Neljän vuoden kuluttua, solmittuaan Saksan kanssa sopimuksen hyökkäämättömyydestä ja puolueettomuudesta, Neuvostoliitto ehdotti naapurivaltioilleen samanlaisten sopimusten allekirjoittamista. Lontoon yllyttämät Baltian valtiot torjuivat kuitenkin nämä yritykset.

Siitä huolimatta Moskovan ponnistelut johtivat loppujen lopuksi tulokseen. Sen jälkeen, kun Pariisissa oli vuonna 1928 allekirjoitettu Briand-Kelloggin valtiosopimus, joka edellytti luopumista sodasta kansallisen politiikan välineenä, Neuvostoliiton hallitus vetosi naapurimaihinsa ehdottaen sopimuksen allekirjoittamista kyseisen valtiosopimuksen voimaan saattamisesta ennen määräaikaa pyrkien sillä tavoin lujittamaan rauhaa Itä-Euroopassa. Tämä aloite johti siihen, että helmikuussa 1929 allekirjoitettiin Moskovan pöytäkirja, johon Eestikin pani nimensä.

Samana vuonna allekirjoitettiin myös Neuvostoliiton ja Eestin välinen kauppasopimus, joka mahdollisti tavaranvaihdon laajentamisen. Kaupankäynti Neuvostoliiton kanssa soi Eestille mahdollisuuden vähentää tietyssä määrin kansainvälisen talouskriisin kielteisiä seurauksia. Eestin porvaristo ei halunnut kuitenkaan talouspulan aikanakaan ottaa irti kaikkea hyötyä kahdenkeskisten yhteyksien kehittämisestä, minkä seurauksena Neuvostoliiton osuus Eestin ulkomaankaupassa rajoittui tuolla kaudella 9 prosenttiin.

Fasistisen vaaran kasvu nosti sillä välin etualalle Euroopan turvallisuusongelman, joka Moskovan vakaumuksen mukaan tuli ratkaista yhteisvoimin. Joulukuussa 1931 Neuvostoliitto ehdotti naapurivaltioilleen hyökkäämättömyyssopimuksen solmimista. 4. toukokuuta 1932 Neuvostoliiton ulkoasiain kansankomissaari M. M. Litvinov ja Eestin lähettiläs Julius Seljamaa allekirjoittivat Moskovassa Neuvostoliiton ja Eestin sopimuksen hyökkäämättömyydestä ja selkkausten ratkaisemisesta rauhanomaisin keinoin.

Sopimus määräsi, että sopimuspuolet

"takaavat vastavuoroisesti välillään kulkevien rajojen koske-

mattomuuden... ja sitoutuvat pitäytymään kaikenlaisesta hyökkäyksestä toistensa kimppuun ja kaikenlaisista väkivaltaisista toimista, jotka suuntautuvat toisen sopimuspuolen alueen eheyttä ja koskemattomuutta tai poliittista itsenäisyyttä vastaan, riippumatta siitä, onko tämäntapaiseen hyökkäykseen tai tämäntapaisiin toimiin ryhdytty erikseen tai yhdessä muiden valtioiden kanssa ja onko sota julistettu tai onko se jätetty julistamatta".

Lisäksi Neuvostoliitto ja Eesti sitoutuivat "olemaan osallistumatta poliittisiin sopimuksiin, jotka on suunnattu hyökkäysmielessä toista sopimuspuolta vastaan, samoin kuin samanluonteisiin koalitioihin, joiden tarkoituksena on saattaa toinen sopimuspuoli talous- tai finanssiboikotin kohteeksi"[62]

Sopimuksen voimassaoloajaksi määrättiin kolme vuotta, ja 4. huhtikuuta 1934 allekirjoitettiin Moskovassa pöytäkirja sopimuksen jatkamisesta. Puhuessaan allekirjoitustilaisuudessa — pöytäkirjat allekirjoitettiin Eestin, Latvian ja Liettuan kanssa — Neuvostoliiton ulkoasiain kansankomissaari M.M. Litvinov sanoi:

"Valtioidemme välisten sopimusten voimassaoloaikaa on jatkettu tästä hetkestä eteenpäin yli kymmeneksi vuodeksi — ajaksi, jota ei ole missään muualla ylitetty tämänluonteisten sitoumusten osalta... Koko maailman pitäisi joka tapauksessa nähdä, että ehdotuksemme ei ole tilapäinen luonteeltaan; se ei johdu sattumanvaraisista suhdannepoliittisista syistä, vaan ilmentää pysyvää, ikuista rauhanpolitiikkaa, jonka olennaisena aineosana on Teidän edustamienne nuorten valtioiden itsenäisyyden säilyttäminen."[66]

Kuten sittemmin tietoon tulleista asiakirjoista kävi selville, nämä askeleet otettiin erittäin oikea-aikaisesti. Puhuessaan vuonna 1932 natsipuolueen johtajien neuvottelussa Hitler sanoi:

"Emme ikinä pysty harjoittamaan suurpolitiikkaa ilman Keski-Euroopassa sijaitsevaa luotettavaa teräksenlujaa vallan ydintä, joka koostuu 80:sta tai 100 miljoonasta yhdessä asuvasta saksalaisesta. Ensimmäinen tehtäväni on luoda tällainen ydin, joka ei ainoastaan tee meitä voittamattomiksi, vaan myös turvaa meille ainiaaksi ratkaisevan yliotteen Euroopan kaikista kansoista.

Itävalta kuuluu tähän ytimeen, se on ilman muuta selvää.

Tähän ytimeen kuuluvat Böömi ja Määri sekä Puolan länsi-

alueet tiettyyn strategiseen rajaan saakka. Samaan ytimeen kuuluvat myös Baltian valtiot, joissa on vuosisatojen ajan ollut saksalaisten pienehkö hallitseva kerros. Tällä hetkellä näillä alueilla valtaosa väestöstä koostuu vieraista kansoista. Niinpä meidän velvollisuutemme onkin poistaa nämä kansat, mikäli me haluamme luoda suurvallan ainiaaksi."[67]

Kenties Tallinnassa ei ollutkaan tietoa tästä konkreettisesta puheesta. Mutta vain poliittisesti täysin sokeat ihmiset (tai ne, jotka kuten vuonna 1918 luottivat voivansa pysyä vallassa avustamalla miehittäjiä) saattoivat olla näkemättä, mihin suuntaan kansallissosialismin johtomiehet asiaa ajoivat.

Saksalaismielinen suuntaus alkoi vähitellen tuntua yhä voimakkaampana Pätsin-Laidonerin ryhmittymän ulkopolitiikassa. Hitlerin taholta Baltian maihin kohdistunut uhka kasvoi yhtä mittaa. Illegaalisesti painatettu "Kommunist"-sanomalehti kirjoitti heinäkuussa 1935:

"Hitleriläisen Saksan sotahankkeet Baltian maiden alueella käyvät alati uhkaavammiksi. Nykyään puhutaan ja kirjoitetaan jo avoimesti siitä, että Saksan ensimmäinen sotilaallinen tehtävä on kaapata Baltian maat, joiden on määrä toimia sillanpääasemana hyökättäessä Neuvostoliiton kimppuun...

Ajaakseen läpi tämän rosvomaisen anastussuunnitelmansa saksalainen fasismi... uhkaa Liettuaa sodalla Memelin takia.*

Eestin ja Latvian suhteen Saksa on tähän mennessä soveltanut toisenlaista, paljon kavalampaa taktiikkaa. Se pelottelee kummankin maan porvaristoa 'punaisella imperialismilla' (!) ja tarjoaa tätä 'vaaraa' vastaan liittolaisapuaan, joka ei merkitse mitään muuta kuin Eestin ja Latvian valtausta ja niiden alistamista Saksan sotilaalliseen herruuteen sekä niiden itsenäisyyden loppua."[68]

Moskovassa ei voitu luonnollisestikaan olla tuntematta huolestuneisuutta Neuvostoliiton luoteisrajojen turvallisuudesta. Sen jälkeen, kun vuonna 1935 oli solmittu Englannin ja Saksan välinen merisopimus, joka tosiasiallisesti mitätöi Saksan sotalaivaston laajennusta koskeneet rajoitukset, Eestin Neuvostoliiton-lähettiläälle ilmoitettiin, että Eestin yhteistyö hitleriläisen Saksan kanssa ei myötävaikuttaisi Neuvostoliiton ja Eestin hyvien naapuruussuhteiden kehitykseen. Mutta Tallinna ei halunnut ottaa tätä varoitusta kuuleviin korviinsa.

*** Klaipeda**

PETTURUUDEN HINTA

Pätsin-Laidonerin ponnistelujen tuloksena Eesti muuttui yhä enemmän Neuvostoliiton vastaisen hyökkäyksen sillanpääasemaksi. Saksan armeijan tiedustelupalvelun (Abwehr) päällikkö amiraali Canaris vieraili Eestissä ensi kertaa vuonna 1936 käyden neuvotteluja yleisesikunnan päällikön ja II tiedusteluosaston päällikön eversti Richard Maasingin kanssa. Tämän vierailun aikana päästiin sopimukseen Neuvostoliittoa koskevan tiedusteluinformaation vaihdosta, ja Abwehrille annettiin lupa avata Eestissä oma tiedustelukeskus — "ryhmä 6513" (Gruppe 6513). Maasingin Berliiniin suorittaman vastavierailun jälkeen Eesti sai valokuvaus- ja radiolaitteistoa sijoitettavaksi Eestin ja Neuvostoliiton välisen rajan tuntumaan. Valokuvauslaitteet sijoitettiin myös majakkoihin Suomenlahdella purjehtivien neuvostoliittolaisten sota-alusten kuvaamiseksi[69].

Valmistelutoimiin ryhdyttiin Eestinkin armeijassa. 14. joulukuuta 1937 ylipäällikkö Johan Laidoner esitti valtionpäämiehelle "maanpuolustuksen modernisointisuunnitelman", jossa puhuttiin yksiselitteisesti "selkkauksesta itäisen naapurin kanssa". Laidoner anoi näihin tarkoituksiin 28 miljoonaa kruunua ja salatakseen tämän operaation kansalaispiireiltä hän suositteli "koko mainitun summan sisällyttämistä kansantalouden elvyttämisrahastoon puolustusministeriölle myönnettävien vuotuisten sääntömääräisten ja ylimääräisten määrärahojen ulkopuolella"[70].

Sotilaallinen yhteistyö Saksan kanssa kävi yhä kiinteämmäksi. Ylimmät upseerit yleisesikuntien päälliköitä myöten suorittivat vastavuoroisia vierailuja, eestiläiset upseerit saivat koulutusta Saksan sotakouluissa, ja harjoittelivat Saksan armeijan joukko-osastoissa. Eestin armeijan yleisesikunnan päällikkö kenraali Nikolai Reek tilautti Saksasta sotakalustoa, etenkin raskasta rannikkotykistöä[71].

Edellä mainitussa Aleksander Abenin lentolehtisessä sanottiin:

"Saksalle myydyt eestiläiset palavakiviöljyt ovat viimemainitulle tärkeä apuväline sodan sattuessa. Koko kauppa-alalla on tällä hetkellä vaikea solmia kauppoja muussa kuin Saksan valuutassa. Ministeri Karl Selter on kokonaan Saksan suurlähetystön vaikutusvallassa. Sanomalehtemme eivät uskalla kirjoittaa Saksasta*

*** Ulkoasiainministerin Karl Selterin ohella hitleriläiset pitivät omina miehinään myös valtionduuman puheenjohtajaa Otto Pukkia, presidentin veljeä apulaisopetusministeriä Viktor Pätsiä, apulaisulkoministeriä Oskar Öpikiä, presidentin kanslian päällikköä Elmar Tambekia, poliittisen poliisin päällikköä sekä sisäasiain- ja talousministeriön huomattavia virkamiehiä, joiden toimintaa Saksan Tallinnan-lähetystö ohjasi.**

enempää kuin mistään muustakaan maasta kerrassaan mitään saksalaisten tietämättä."[72]

Eestin hallitsevilla piireillä oli tällöin täysi tietoisuus siitä, että kyseessä oli hyökkääjän suora avustaminen. Heinäkuussa 1938 Saksan Tallinnan-lähettiläs keskusteli kenraali Reekin kanssa luottamuksellisesti Saksan ja Eestin sotilasyhteyksistä. Keskustelun jälkeen Berliiniin lähettämässään raportissa saksalainen diplomaatti kirjoitti, että Neuvostoliiton ja Saksan välisen sodan sattuessa... Eesti on reaalisesti kiinnostunut siitä, että Saksan laivasto pitäisi Itämeren kommunikaatiot valvonnassaan ja etenkin siitä, ettei Neuvostoliiton laivasto pääsisi katkaisemaan näitä liikenneyhteyksiä.

"Kenraali Reek suhtautui asiaan myönteisesti ja ilmoitti sitten, että Eesti voi tehdä jotakin tässä mielessä", Saksan lähettiläs kirjoitti. "Esimerkiksi Suomenlahti voidaan melko helposti miinoittaa neuvostoliittolaisia sota-aluksia vastaan huomiota herättämättä, ja on olemassa muitakin mahdollisuuksia." Kenraali Reek ei pelännyt uhkaa Saksan taholta, "koska Saksan ekspansio suuntautuisi viime kädessä kaakossa sijaitsevien hedelmällisten maa-alueiden suuntaan"[73].

Muuttaessaan maataan hitleriläisen Saksan poliittiseksi vasalliksi sekä maatalous- ja raaka-ainelisäkkeeksi Eestin hallitsevat piirit peittelivät tätä politiikkaansa "puolueettomuuden" viikunanlehdellä. Kuten edellä tuli jo mainituksi, Pätsin-Laidonerin ryhmittymä oli valmis kulkemaan liitossa Saksan kanssa loppuun saakka, mutta Berliinissä tämän ryhmittymän aikeisiin suhtauduttiin pragmaattisesti hilliten niitä kaikin tavoin. "Saksan kannalta on toivottavaa, että sodan sattuessa Eesti pysyisi puolueettomana, sillä jos Eesti esiintyy avoimesti yhdessä Saksan kanssa, venäläiset miehittävät sen luonnollisesti heti, jolloin se osoittautuu täysin hyödyttömäksi", Saksan Tallinnan-lähettiläs kirjoitti lokakuussa 1938 lähettämässään raportissa.

Vuonna 1938 Saksa aloitti hyökkäystoimensa miehittämällä maaliskuussa Itävallan. Tuomittuaan tämän miehityksen päättävästi Neuvostoliitto ilmoitti olevansa valmis "osallistumaan yhteistoimiin, joista päätettäisiin yhdessä Neuvostoliiton kanssa ja joiden tarkoituksena olisi pysäyttää hyökkäyksen kehittyminen ja uuden maailmanlaajuisen verilöylyn kasvaneen vaaran poistaminen"[75].

Jo huhtikuussa kävi selville, että Tšekkoslovakia oli joutunut vaaravyöhykkeeseen. Koska Neuvostoliitolla ei ollut yhteistä rajaa Tšekkoslovakian enempää kuin Saksankaan kanssa, nousi väistämättömästi esiin sellainen ongelma kuin neuvostojoukkojen läpikulku kolmansien

maiden alueen halki. Nostaessaan tämän kysymyksen esiin Neuvostoliiton hallitus vetosi nimenomaisesti Kansainliiton peruskirjan 16. artiklaan, jossa mainittiin yhteisen vastarinnan järjestämisestä hyökkääjän torjumiseksi. Siitä huolimatta itse kysymyksenasettelukin synnytti Tallinnassa raivokohtauksen.

10.-12. kesäkuuta 1938 pitämässään konferenssissa Baltian maiden ulkoasiainministerit asettuivat vastustamaan ulkomaisten joukkojen läpikulkua maittensa alueen halki Kansainliiton peruskirjan 16. artiklaan perustuvan vastaavan anomuksen nojalla. Latvia ja Liettua eivät suostuneet kuitenkaan tukemaan Eestin ehdotusta, joka edellytti lopullista kieltäytymistä tämän artiklan lainvoimaisuuden tunnustamisesta ja vastaavan yhteisen lausunnon esittämistä.

Hitleriläisjohto tarvitsi "puolueetonta" Eestiä myös ajaakseen Saksan etuja Baltian maissa. Sillä välin kun Englanti ja Ranska pettivät Tšekkoslovakiaa Münchenissä luovuttamalla sen Hitlerin käsiin, Pätsin-Laidonerin ryhmittymä pani asioita "järjestykseen" Baltian "huushollissa". Saksalainen diplomaatti Grundherr kuvasi Berliinissä Eestin sotilasasiamiehen eversti L. Jakobsenin kanssa käymäänsä keskustelua seuraavaan tapaan:

> *"Latviassa hän kohtasi niin voimakasta venäläisystävällisyyttä väestön keskuudessa ja sotilaspiireissä, että se pakotti hänet päättelemään, että mikäli venäläiset marssisivat Latviaan, saisivat he osakseen sydämellisen vastaanoton. Kysyin silloin eversti Jakobsenilta, mitä Eestin hallitus ajattelee tämän asian johdosta, sillä sehän on ollut jo monta vuotta sotilasliitossa Latvian kanssa pitäen tätä liittoa omalta puoleltaan Venäjää vastaan suunnattuna. Jokobsen antoi minulle varman vakuuden siitä, että Eestin hallitus tarkastelee tätä liittoa omalta puoleltaan todellakin tältä kannalta."*[76]

Jo muutaman päivän kuluttua, 29. lokakuuta 1938, Eestin Saksanlähettiläs vakuutti Saksan ulkoasiainministeriön VI poliittisen osaston päällikölle, että "Eestin harjoittama politiikka tulee yhä suuremmassa määrin saamaan yliotteen Baltian maissa"[77].

Berliinissä ilmaistiin tyytyväisyys Eestin hallituksen politiikan johdosta, mutta jouduttiin toteamaan, että "Eestin lehdistön ja maan väestön suhtautuminen Saksaan ja Eestissä oleviin saksalaisiin ei vastaa itse Eestin hallituksen asennetta". Tallinnassa myönnettiin auliisti, että "tässä suhteessa on välttämätöntä tehdä jotakin, mikä vastaisi Eestin hallituksenkin etuja"[78].

Näin Pätsin-Laidonerin ryhmittymä petti kansansa muuttaen Eestin hitleriläisen Saksan kuuliaiseksi satelliitiksi.

SODAN KYNNYKSELLÄ

15. maaliskuuta 1939 Hitler miehitti Tšekkoslovakian. Tuskin saksalaisten sotilaiden marssi Prahaan oli päättynyt, kun Saksa miehitti 22. maaliskuuta Memelin (Klaipedan) alueen ja vaati kahden päivän kuluttua Puolalta Danzigin (Gdanskin) luovutusta. Samalla Saksa vaati saada käyttöönsä "Puolan käytävän" kautta kulkevan eksterritoriaalisen moottori- ja rautatien. 2. toukokuuta 1939 Ribbentropin lähin apulainen selosti Saksan tulevia suunnitelmia seuraavaan tapaan:

> *"Ribbentropin muutama päivä sitten itse Hitleriltä kuulemien sanojen mukaan tällä hetkellä on tapahtumassa Saksan absoluuttinen sotilaallinen pureutuminen itään, mikä on saavutettava julmin keinoin ja ideologisista verukkeista piittaamatta. Idän armottoman puhdistamisen jälkeen seuraa 'läntinen vaihe', joka päättyy poliittisin tai aseellisin keinoin saavutettavaan Ranskan ja Englannin tappioon. Vasta sen jälkeen käy mahdolliseksi suuri ja ratkaiseva yhteenotto Neuvostoliiton kanssa ja neuvostojen murskaaminen.*
>
> *Tällä hetkellä on toistaiseksi tapahtumassa sotilaallinen pureutumisemme itään. Nyt on vuorossa Puola...*
>
> *Baltian valtioissa haluamme päästä samaan päämäärään toisella tapaa. Siellä ei turvauduta voimaan, painostukseen tai uhkauksiin... Sillä tavoin varmistamme Baltian valtioiden puolueettomuuden, ts. niiden päättäväisen loitontumisen Neuvostoliitosta. Sodan sattuessa Baltian maiden puolueettomuus on meille yhtä tärkeä kuin Belgian tai Hollannin puolueettomuus; joskus myöhemmin, sopivaksi katsomallamme hetkellä voimme olla piittaamatta tästä puolueettomuudesta, mutta silloin aiemmin solmimamme hyökkäämättömyyssopimukset mitätöivät Baltian valtioiden ja Neuvostoliiton sopimuskoneiston, joka edellyttää Neuvostoliiton automaattista väliintuloa."*[79].

Eestin hallitsevat piirit olivat erinomaisen hyvin selvillä kaikesta tästä. 26. lokakuuta 1938 eli lähes välittömästi Münchenin sopimuksen jälkeen Latvian Tallinnassa toiminut asiainhoitaja tiedotti Riikaan, että Eestissä pidetään tapahtuneena tosiasiana sitä, että "Chamberlain ja Hitler ovat jakaneet keskenään vaikutuspiirit, minkä yhteydessä saksalaisille on annettu vapaat kädet idässä"[80]. Saksan vallattua Memelin paikalliset saksalaispiirit aktivoituivat Baltian valtioissa, ja kuten Saksan Tallinnan-lähettiläs tiedotti, heidän keskuudessaan oli vallalla sellainen käsitys, että "Baltian valtioiden annektointi Saksan toimesta on

vain ajan kysymys" ja että "silloin saksalaiset tulevat jälleen Eestin ja Latvian isänniksi"[81]. Tallinnassa ilmestynyt saksankielinen "Die Revalsche Zeitung" tervehti Tšekkoslovakian miehitystä ja ylisti "Suur-Saksaa" kaikin mahdollisin tavoin. "Tilanne on hyvin vaikea, hallituksen ja kansan välillä on leveä kuilu,"[82] tiedotti Neuvostoliiton Eestissä toiminut täysivaltainen edustaja Moskovaan.

Eestin hallitus ei piitannut kuitenkaan kansan tahdosta, vaan lujitti sitkeästi yhteyksiään hyökkääjään luovuttaen maansa tosiasiallisesti fasistien armoille.

28. maaliskuuta Neuvostoliiton ulkoasiain kansankomissaari luovutti Eestin Moskovan-lähettiläälle nootin, jossa jälleen todettiin, että Baltian tasavaltojen täyden itsenäisyyden säilyttäminen Neuvostoliiton ja Eestin vuonna 1920 solmiman sopimuksen mukaisesti vastaa "paitsi näiden tasavaltojen etuja myös neuvostovaltion elinetuja". Korostaen esittävänsä lausuntonsa "Eestin kansaa kohtaan tuntemansa vilpittömän hyväntahtoisuuden hengessä" Neuvostoliiton hallitus osoitti samalla selvästi, ettei Neuvostoliitto "voi jäädä osattomana katsomaan tämän itsenäisyyden ja riippumattomuuden avoimeen tai naamioituun hävittämiseen tähtääviä yrityksiä"[83].

Eestin hallitus pysyi kuitenkin kuurona tälle oikeutetulle varoitukselle. Lisäksi se yritti vääristellä Neuvostoliiton esittämän nootin tarkoitusta ja henkeä. Apulaisulkoministeri Oskar Öpik kiiruhti Saksan Tallinnan-lähettilään puheille luonnehtiakseen nootin "Eestin miehittämiseen tähtääväksi voimakkaaksi uhaksi"[84], vaikkei tässä asiakirjassa ollut häivääkään tällaisesta uhkauksesta. Eestin hallitsevat piirit joutuivat jo kuukauden kuluttua tunnustamaan ilmeisen pettyneinä, että Neuvostoliiton toimenpide oli saavuttanut "menestystä Eestin tietyissä piireissä". Siksi niin ministeri Karl Selter kuin apulaisministeri Oskar Öpik patistivat Berliiniä "tekemään vastusta Neuvosto-Venäjän ponnisteluille saksalais-eestiläisen toimenpiteen avulla"[85]. Saksan Tallinnan-lähettiläs tiedotti Eestin haluavan nähtävästi torjua "englantilais-venäläiset yritykset yhdentää Baltian maat piiritysjärjestelmään*."[86]

Kysymys oli siitä, että Neuvostoliiton aloitteiden ansiosta hyökkääjän hillitsemiseen tähdänneiden käytännöllisten toimenpiteiden kehittely oli keväällä 1939 saatu sysätyksi liikkeelle kuolleesta pisteestä. Kansalaispiirien painostuksesta Englanti ja Ranska joutuivat ainakin tekeytymään olevansa valmiit käsittelemään tätä kysymystä, mikä herätti huolestuneisuutta hitleriläisten huippukerroksessa, joka näki suunnitelmansa uhatuiksi. Koska huomio keskittyi mm. Baltian maiden

*** Näin hitleriläinen propaganda kutsui saksalaishyökkäyksen yhteiseen torjumiseen tähdänneitä suunnitelmia.**

turvallisuustakeisiin liittyvään ongelmaan, päätettiin Berliinissä yrittää jälleen harhauttaa kansalaispiirejä turvautumalla itäistä sopimusta käsiteltäessä koeteltuun temppuun, nimittäin kahdenkeskisten hyökkäämättömyyssopimusten solmimiseen.

Tallinnalainen "The Baltic Times" julkaisi 25. toukokuuta 1939 Eestin ulkoasiainministerin antaman haastattelun, jossa tämä yritti jälleen verhota lehmäkauppoja Saksan kanssa "puolueettomuus"-kyltillä. Torjuen itse ajatuksen yhteisturvallisuudesta ja rauhantahtoisten suurvaltojen antamista takeista Karl Selter väitti, että "tällaisen tuen luonnetta olisi mahdotonta määritellä ennen hyökkäystä" (ikään kuin pienellä tasavallalla olisi aikaa keskustella siitä hyökkäyksen jälkeen). Turvautuen ontuvaan logiikkaan ja käsitteiden vääriin tulkintoihin ministeri uhkasi, että "tällaista apua tullaan pitämään hyökkäyksenä, jota vastaan Baltian valtiot taistelisivat voimiensa takaa". Samalla hän tervehti Hitlerin ehdotusta hyökkäämättömyyssopimuksen solmimisesta katsoen tämän sopimuksen "askeleeksi kohti rauhaa ja sopua" ja väittäen, että se saisi muka Baltian maissa osakseen "paremman vastaanoton kuin ajatus yhteisturvallisuudesta"[87].

7. kesäkuuta 1938 Saksa allekirjoitti Berliinissä hyökkäämättömyyssopimukset Eestin ja Latvian kanssa. Näiden sopimusten tarkoitusta selviteltiin virallisessa tiedoksiannossa: "Latvian hallitus ja Eestin hallitus ovat sitoutuneet huolehtimaan itsenäisesti valtioidensa poliittisen riippumattomuuden säilyttämisestä ja noudattamaan tiukkaa puolueettomuuspolitiikkaa."[88] Toisin sanoen nämä hyökkäämättömyyssopimukset mursivat aukon ei-aggressiivisten valtioiden rintamalinjaan aiheuttaen lisävaikeuksia Englannin, Ranskan ja Neuvostoliiton neuvotteluille Saksan hyökkäyk-

Kesäkuu 1939. Eestin ulkoministeri Karl Selter Hitlerin vastaanotolla: johtavat piirit veivät maan tosiasialliseen liittoon natsi-Saksan kanssa.

sen vastaisista toimista. Baltian valtiot jäivät vuorostaan suojattomiksi fasistien päällekarkauksen edessä. Valtionduumassa käyttämässään puheenvuorossa työkansan yhteisrintaman edustajaryhmän puheenjohtaja Kristjan Jalak arvosteli kärkevästi hyökkäämättömyyssopimusta korostaen, että Eestin työtätekevät vastustavat sen solmimista.

Fasististen valtioiden pääkaupungeissa ei salattu sitä vastoin tyytyväisyyttä hitleriläisen diplomatian ilmeisen menestyksen johdosta. Saksan ulkoasiainministerin asian johdosta laatimassa muistiossa sanottiin, että Eestin ja Latvian hallitukset "näkevät hyökkäämättömyyssopimukset Saksan kanssa tervetulleeksi työkaluksi, joka suo niille mahdollisuuden vastustaa diplomaattista painostusta Englannin ja/tai Neuvosto-Venäjän taholta... Eestiin meitä ovat yhdistämässä ystävyyssiteet sotilaallisellakin alalla"[89].

"Kaikki kehuvat meitä ja näkevät meissä vain myönteisiä puolia", Eestin Italian-lähettiläs tiedotti. "On selvää, miksi meitä ylistetään ja miksi meitä kannustetaan harjoittamaan sitkeätä politiikkaa, joka Berliinissä ja Roomassa tulkitaan akselille ystävällismieliseksi."[90]

Eestin vallanpitäjien julkiset lausunnot rauhantahtoisuudestaan ja puolueettomuudestaan eivät pystyneet enää harhauttamaan ketään. Neuvostoliiton ulkoasiain kansankomissaari V. M. Molotov sanoi Eestin Moskovan-lähettiläälle August Reille suoraan, että Neuvostoliiton hallitus tulee arvioimaan Saksan ja Eestin hyökkäämättömyyssopimusta "sen perusteella, millaisen merkityksen se saa todellisuudessa" ja "Eestin asennetta puolueettomuuskysymykseen... sen perusteella, miten Eesti suhtautuu ehdotukseen Eestin puolueettomuuden takaamiseen kolmiliiton (so. Neuvostoliiton, Englannin ja Ranskan) toimesta". Vastauksessaan August Rei yritti tosiasioiden vastaisesti vakuuttaa, että hyökkäyksen sattuessa Eesti "luottaa ei-aggressiivisten maiden, ennen muuta Neuvostoliiton apuun". Neuvostoliiton edustaja ilmoitti kuitenkin selvästi, että "Eesti ei voi luottaa saavansa keneltäkään apua hyökkäyksen torjumisessa heti halutessaan ja siinä määrin, kuin se sitä haluaa, ellei Eesti ryhdy ajoissa vastaaviin toimenpiteisiin"[91].

Eestin hallitsevien piirien esittämät perustelut olivat todellakin selvästi paikkansapitämättömiä. Todettuaan, että Tšekkoslovakian kärsimän tappion jälkeen kolmen pienen maan kyvyttömyys vastarinnan tekemiseen oli käynyt ilmeiseksi, moskovalainen "Pravda" kirjoitti: "Kolmen Baltian maan kansat ovat epäilemättä elimellisesti kiinnostuneita riippumattomuutensa takaamisesta rauhantahtoisten suurvaltojen taholta." Kumoten ontuvat väitteet "suvereniteetin ja itsenäisyyden

menetyksestä" takeiden seurauksena sanomalehti mainitsi useita maita, joille myönnetyt takeet eivät olleet suinkaan johtaneet tällaisiin seurauksiin. "Pravda" paljasti Eestin ja Suomen ulkoasiainministerien yritykset mitätöidä hyökkäyksen torjumiseen tähtäävät ponnistelut osoittaen oikeutetusti: "Tässä on kyse tietyistä ulkopuolisista vaikutteista ellei peräti suoranaisesta inspiroinnista niiden taholta, jotka haluavat häiritä hyökkäyksen vastaisen laajan puolustusrintaman luomista."[92]

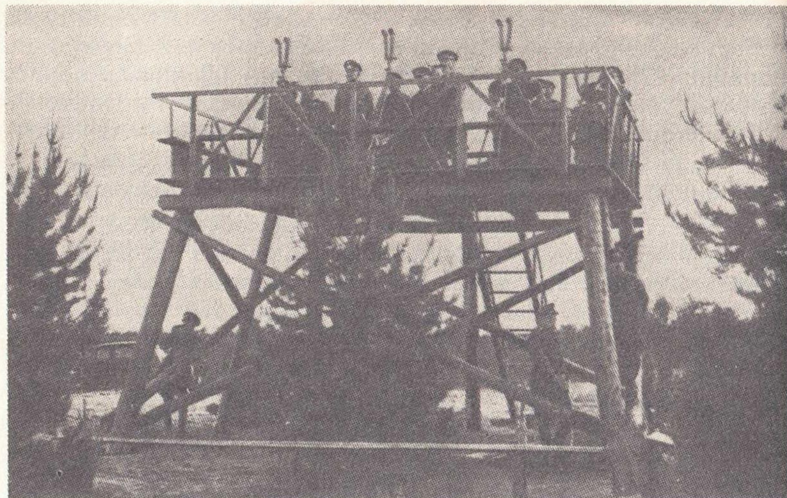
Olettamukset Eestin mahdollisesta miehityksestä venäläisten toimesta olivat vuorostaan täysin perättömiä. Kuten J. V. Stalin selvitti sittemmin Johan Laidonerin kanssa käymässään keskustelussa, Englannin ja Ranskan yhdistetyn laivaston piti siirtyä Itämerelle ja saada Baltian maiden kanssa solmitun sopimuksen nojalla oikeus käyttää tukipisteitä näissä valtioissa (ensi sijassa Eestin ja Suomen tärkeimpiä saaria) puolustaakseen näiden valtioiden itsenäisyyttä Saksan hyökkäykseltä ja tehdäkseen samalla sodan mahdottomaksi. Neuvostoliiton laivasto olisi ollut valmis Englannin ja Ranskan vaatimuksesta yhdessä niiden laivastojen kanssa toimimaan yksituumaisesti hyökkääjää vastaan[93].

Tallinnassa ei haluttu kuitenkaan kuunnella järjen ääntä. Sittemmin tietoon tulleet diplomaattiset asiakirjat todistavat, että Pätsin-Laidonerin ryhmittymä johti maata tosiasiallisesti liittoon hitleriläisen Saksan kanssa. Englannin Tallinnan-konsuli tiedotti heinäkuussa 1939:

"Huomattavat eestiläiset johtohenkilöt ovat sanoneet minulle viime vuosina monta kertaa hyväksyvänsä Saksan avun torjuakseen Neuvostoliiton hyökkäyksen, mutta kieltäytyvänsä Neuvostoliiton avusta Saksan hyökkäyksen torjumista varten. Sitä ei voida kutsua tasapuoliseksi puolueettomuudeksi. Lisäksi Eesti... on käytettävissäni olevien tietojen mukaan taipuvainen orientoitumaan saksalaismielisesti. En usko, että eestiläisten laajat joukot olisivat saksalaismielisesti asennoituneita, mutta liikemiespiirit, varakkaat luokat ja armeija kulkevat siihen suuntaan, ja Eestin hallitus kannustaa sitä ottaen saksalaisia johtohenkilöitä sydämellisesti vastaan."[94]

Levottomuutta herättäviä tietoja saatiin myös Neuvostoliiton Tallinnassa toimineelta täysivaltaiselta edustajalta: "26. kesäkuuta Tallinnaan saapui Berliinistä yleisesikunnan päällikkö Franz Halder."[95]

Saksan armeijan maavoimien yleisesikunnan päällikön kenraali Franz Halderin Eestiin suorittamalla vierailulla oli suuri merkitys. Eestiläisten kenraalien Johan Laidonerin ja Nikolai Reekin kanssa

Saksan maavoimien pääesikunnan komentaja kenraali Halder seuraa Eestin armeijan sotaharjoituksia. Hitlerin sodanjohto kehitteli suunnitelmia saksalaisten joukkojen tuomisesta maahan.

käydyissä luottamuksellisissa neuvotteluissa pohdittiin kaikesta päätellen sitä, miten Saksa voisi "tarvittaessa" siirtää joukkonsa mahdollisimman nopeasti Eestin alueelle. Pelkkä meritie katsottiin riittämättömäksi, ja neuvotteluissa päästiin sopimukseen siitä, että on olemassa mahdollisuus lähettää saksalaiset joukot Liettuan ja Latvian kautta[96].

Samanaikaisesti alettiin valmistautua saksalaisten joukkojen mahdolliseen siirtymiseen Eestin alueelle. Tällöin kiinnitettiin erityistä huomiota Eestin satamien ja saarten käyttöön laivastotukikohtina, jotta Saksan laivasto saisi merenherruuden koko Itämerellä ja voisi estää Neuvostoliiton merivoimien ulospääsyn Suomenlahdelta.

23. heinäkuuta Neuvostoliiton täysivaltainen edustaja tiedotti Moskovaan: "Saksalainen risteilijä on saapunut Tallinnan redille. Risteilijän miehistö on kaupungissa. Joka yö kello 12:n ja 3:n välillä eestiläiset lähettävät Eestin ja Neuvostoliiton rajalle varusteita ja aseita kuljettavia junia."

Seuraavana päivänä hän tiedotti: "Saatujen tietojen mukaan saksalainen risteilijä saattaa jäädä Tallinnaan pitemmäksi aikaa. Saksalaiset upseerit tutustuvat paraikaa linnoituslaitteisiin Aegnansaarella ja Naissaaressa, jotka sijaitsevat Tallinnanlahtea vastapäätä."[97]

Hallituspiirien sydämellisesti tervetulleeksi toivottama "Admiral

Saksan ja Eestin välinen sotilaallinen yhteistyö sai yhä tiiviimmän luonteen: siihen kuului sotilasvaltuuskuntien vaihtoa ja keskinäistä sotilaskoulutusvaihtoa. Kuvassa: ryhmä saksalaislentäjiä "ystävyysvierailulla" Eestissä.

Hipper"-risteilijän miehistö sai Eestin kansalta aivan toisenlaisen vastaanoton. Eestin SNT:n valtiollisessa keskusarkistossa säilytetään pöytäkirjoja saksalaisten merisotilaiden kuulusteluista, joissa nämä esittivät valituksia väestön suorittamien päällekarkausten ja vihamielisen suhtautumisen johdosta. Kyseessä eivät olleet yksittäiset tapaukset. Erään saksalaisen matruusin lausunnon mukaan "ihmisiä kokoontui liian paljon". Kutsumattomille vieraille huudettiin päin naamaa "Rot Front!"* ja "Eläköön Moskova!" Viranomaisten oli pakko lähettää paitsi vahvistettuja poliisipartioita myös sotilasosastoja hitleriläisten avuksi[98].

Tallinnasta saapuneet tiedot todistivat niin muodoin, että Neuvostoliiton hallitus oli varsin oikea-aikaisesti asettanut kysymyksen välillisestä hyökkäyksestä eli menettelytavasta, "johon jokin... valtio** suostuu toisen valtion uhatessa sitä voimakeinoilla tai ilman tällaista uhkaa ja

*** Saksan kommunistien ja Kommunistisen internationaalin tervehdys.**

**** Välillistä hyökkäystä koskevan määritelmän sisältäneen kolmen vallan sopimuksen liitteeksi ehdotetun kirjelmän neuvostoliittolaisessa luonnoksessa lueteltiin seuraavat valtiot: Turkki, Kreikka, Romania, Puola, Belgia, Eesti, Latvia, Suomi, Sveitsi ja Hollanti.**

5—2913

joka johtaa kyseisen valtion alueen ja voimien käyttöön hyökkäyksen suorittamiseen sitä tai jotakin sopimuspuolta vastaan eli niin muodoin siihen, että tämä valtio menettää itsenäisyytensä tai että sen puolueettomuutta loukataan"[99].

Neuvostoliiton kaikki yritykset päästä sopimukseen Englannin ja Ranskan kanssa hyökkäyksen vastaisen pitävän rintaman luomisesta osoittautuivat kuitenkin turhiksi: Lontoossa ja Pariisissa ajateltiin enemmän sitä, miten Saksan hyökkäys voitaisiin suunnata itään. Tässä suhteessa Englannin diplomatia käytti Eestin politiikkaa taitavasti hyväkseen. Heinäkuussa 1939 Moskovaan neuvotteluja varten saapunut William Strang ja Englannin suurlähettiläs Sir William Seeds tapasivat ensi töikseen Eestin lähettilään August Rein: Lontoosta saatu toimintaohje sisälsi nimittäin "määräyksen Baltian maiden kannan huomioon ottamisesta"[100]. Rei korosti vuorostaan, ettei Eesti voi hyväksyä apua, jota sille annettaisiin ilman sen alustavaa pyyntöä[101]. Samalla torjuttiin myös välillisen hyökkäyksen käsite.

Vuoden 1939 elokuun loppupäivinä menetettiin viimeinenkin mahdollisuus ehkäistä toinen maailmansota: Englanti ja Ranska ajoivat neuvottelut sotilassopimuksen solmimisesta itse asiassa karille. Niissä oloissa Neuvostoliitto joutui etsimään muita keinoja rajojensa turvallisuuden varmistamiseksi. Niinpä kun Berliini ehdotti hyökkäämättömyyssopimuksen solmimista, Moskovassa päätettiin suostua siihen, jotta väistämätön yhteentörmäys olisi saatu lykätyksi edes joksikin aikaa.

Neuvostoliiton hallitus kieltäytyi kuitenkin päättävästi maksamasta maansa väliaikaisesta turvallisuudesta suostumuksella fasistien terroriin Baltian maiden kansojen, länsiukrainalaisten ja Valko-Venäjän länsiosan väestön suhteen. Se ymmärsi, että Saksan valtakunnan laajentuminen Neuvostoliiton rajoille Puolaa ja kenties myös Baltian maita vastaan suoritettavien laajojen sotatoimien tuloksena synnyttäisi erittäin vaarallisen tilanteen, joka pitäisi sisällään juuri sen selkkauksen, jonka välttämiseksi Neuvostoliitto olikin suostunut solmimaan hyökkäämättömyyssopimuksen.

Nämä seikat huomioon ottaen ja kykenemättä toisaalta yksin estämään Saksan hyökkäystä Euroopassa Neuvostoliiton hallitus ryhtyi toimenpiteisiin hyökkäyksen kohteeksi joutuvan alueen rajoittamiseksi estääkseen Hitleriä luomasta edullisia sillanpääasemia sittemmin Neuvostoliittoa vastaan suunnattavaa hyökkäystä varten. Tässä tarkoituksessa se vaati Saksan hallitukselta sopimuksen solmimisen kiertämättömänä ehtona sen seikan tunnustamista, että Neuvostoliitto on historiallisista ja strategisista syistä kiinnostunut estämään Saksan kaikenlaisen puuttumisen Baltian maiden samoin kuin Puolan vuonna 1920 anastamien, ukrainalaisten ja valkovenäläisten asuttamien Neuvostoliiton entisten alueiden asioihin.

Neuvostoliiton hallituksen omaksuman tiukan kannan ansiosta onnistuttiin neuvostoliittolais-saksalaisesta sopimuksesta neuvoteltaessa asettamaan ääriraja saksalaisten ekspansiolle itään, suojaamaan kymmenet miljoonat ihmiset ainakin joksikin aikaa natsien "uuden järjestyksen" kauhuilta ja lujittamaan sekä Neuvostoliiton että kaikkien muiden Hitlerin vastaisen koalition tulevien osanottajien sotilaallisstrategista asemaa välittömästi toisen maailmansodan aattona. Neuvostoliiton ja Saksan hyökkäämättömyyssopimus allekirjoitettiin Moskovassa 23. elokuuta 1939.

SOPIMUS KESKINÄISESTÄ AVUNANNOSTA

1. syyskuuta 1939 hitleriläinen Saksa hyökkäsi Puolan kimppuun. 3. syyskuuta Englanti ja Ranska julistivat sodan Saksalle. Näin alkoi toinen maailmansota.

Neuvostoliitolla ei ollut mitään syytä luottaa yksinomaan Saksan kanssa solmittuun sopimukseen. Jatkaen politiikkaansa, joka edellytti hyökkääjälle tehtävän vastarinnan järjestämistä Euroopassa, Neuvostoliiton hallitus ehdotti Baltian valtioiden hallituksille keskinäistä avunantoa koskevien sopimusten solmimista, sillä Neuvostoliiton ja Saksan hyökkäämättömyyssopimuksen solmimisen jälkeen viimemainitut eivät voineet enää luottaa saavansa Saksalta välitöntä apua yrittäessään estää Neuvostoliiton ponnisteluja, jotka tähtäsivät turvallisuusjärjestelmän aineosien luomiseen tällä alueella.

25. syyskuuta 1939 tällainen ehdotus esitettiin Eestille. Neuvostoliiton hallitus esitti samalla myös pyynnön saada rakentaa muutama sotilastukikohta Eestin alueelle. Syntyneessä tilanteessa nämä tukikohdat olivat elintärkeän välttämättömiä niin Neuvostoliiton kuin itse Eestin turvallisuuden varmistamiseksi. Alkanut sota ei jättänyt sitä paitsi toiveita Eestin puolueettomuuden kunnioittamisesta etenkään Saksan taholta.

Eestin hallitus ei halunnut kuitenkaan katsoa totuutta silmiin. Kenraali Johan Laidonerin määräyksestä eversti Richard Maasing lensi 25. syyskuuta Königsbergiin. Tavatessaan siellä Saksan ylipäällystön edustajia hän kysyi suoraan: lähteekö Saksa mukaan Neuvostoliittoa

vastaan, jos Eesti aloittaa sotatoimet? Saksalaiset vastasivat kieltävästi perustellen kantaansa sillä, että heidän mielestään ryhtyminen sotaan Neuvostoliittoa vastaan oli sillä hetkellä vaarallista.

Samanaikaisesti hallitus kääntyi Saksan Tallinnan-lähettilään puoleen pyytäen häntä tunnustelemaan maaperää Berliinissä. Neuvoteltuaan asiasta lähettiläs vastasi: Eestin täytyy itsenäisesti tehdä päätös Neuvostoliiton ehdotuksen hyväksymisestä, koska Saksa ei pysty sillä hetkellä tukemaan sitä aseiden voimalla.

26. syyskuuta tilannetta käsiteltiin hallituksen, valtionduuman valiokuntien sekä ulkomaan- ja sotilasasiain valtioneuvoston yhteisessä istunnossa. Ulospääsyä ei löytynyt: istunnon osanottajat joutuivat tunnustamaan, ettei kansa "ole sillä tuulella, että se lähtisi sotimaan Neuvostoliittoa vastaan". Ylipäällikkökin joutui toteamaan, että on vaikea aloittaa sotaa, kun on tarjolla sopimus keskinäisestä avunannosta.

Eestin hallitseva ryhmittymä päätti suostua Neuvostoliiton ehdotukseen, mutta pui siitä huolimatta nyrkkiä taskussaan. Yrittäen rohkaista masentuneita virkaveljiään kenraali Laidoner ilmoitti, että suursota oli vielä edessä päin ja ettei sopimusta jouduttaisi noudattamaan kovin pitkään. Ulkoasiainministeri Karl Selter pani pisteen i:n päälle: "Mitä voimakkaampi Saksa on idässä, sitä parempi meille."[102]

Näennäisesti kaikki oli kuitenkin kunnossa. Valtionduuman puheenjohtaja Jüri Uluots, duuman jäsen Ants Piip ja ministeri Karl Selter lähtivät Moskovaan allekirjoittamaan sopimusta. Neuvostoliiton taholta neuvotteluihin osallistuivat J. V. Stalin ja ulkomaankaupan kansankomissaari A. I. Mikojan. 28. syyskuuta 1939 kansankomissaarien neuvoston puheenjohtaja ja ulkomaanasiain kansankomissaari V. M. Molotov ja K. Selter allekirjoittivat Neuvostoliiton ja Eestin tasavallan sopimuksen keskinäisestä avunannosta.

Sopimuspuolet sitoutuivat "antamaan toisilleen kaikkinaista apua, mm. sotilaallista apua, siinä tapauksessa, että ne joutuvat suoran hyökkäyksen tai hyökkäyksen uhan kohteeksi Euroopan jonkin suurvallan taholta" ja "olemaan solmimatta minkäänlaisia liittoja ja osallistumatta koalitioihin, jotka on suunnattu jompaakumpaa sopimuspuolta vastaan".

Neuvostoliitto sitoutui puolestaan "antamaan Eestin armeijalle apua toimittamalla sille edullisilla ehdoilla aseita ja muita sotavarusteita".

Eesti luovutti Neuvostoliiton käyttöön laivastotukikohdat Saarenmaalla (Ösel), Hiidenmaalla (Dagö) ja Paldiskin kaupungissa sekä muutaman lentokentän. Ne annettiin Neuvostoliitolle "vuokralle sopivaan hintaan", mutta Eesti pidätti itselleen täyden suvereniteetin niiden suhteen. Tukikohtien ja lentokenttien vartiointia varten Neuvostoliiton sallittiin pitää niissä "omalla kustannuksellaan tiukasti rajattu määrä neuvostoliittolaisia maa- ja ilmavoimia", joiden enimmäisvahvuus määriteltiin erityisellä sopimuksella[103].

Lisäksi solmittiin kahden maan välinen kauppasopimus, jonka mukaan tavaranvaihdon piti nousta vuoden 1940 loppuun mennessä 18 miljoonaan kruunuun, ts. kasvaa 4,5-kertaiseksi.

Nämä asiakirjat soivat Neuvostoliitolle ja Eestille mahdollisuuden harjoittaa hyviin naapuruussuhteisiin perustuvaa todella keskinäisesti edullista yhteistyötä loukkaamatta mitenkään Eestin tasavallan suvereniteettia. Eestin hallituskin pani merkille tämän tosiasian. Eestin ulkoasiainministerin 21. lokakuuta 1939 päivätyssä kiertokirjeessä sanottiin:

"Tämä sopimus laskee vankan ja käytännöllisen perustan Eestin ulkopolitiikalle. Sopimus ei kajoa Eestin suvereniteettiin, koska neuvostohallituksella ei ole sellaisia pyrkimyksiä... Neuvostoliiton sotilastukikohtia varten vuokratut alueet pysyvät vastedeskin Eestin alueena ja sen tuomiovallassa... Neuvostoliiton joukkojen sijoittaminen ja niiden käyttäytyminen on tähän saakka vastannut kansainvälisiä tapoja ja sääntöjä ja on ollut kohteliasta ja korrektia kaikissa suhteissa."[104]

31. lokakuuta—2. marraskuuta 1939 pidetyllä Neuvostoliiton korkeimman neuvoston ylimääräisellä 5. istuntokaudella kansankomissaarien neuvoston puheenjohtaja V. M. Molotov korosti:

"Kannatamme solmittujen sopimusten rehellistä ja säntillistä täytäntöönpanoa vastavuoroisuuden pohjalta... Olosuhteissa, jolloin kaikkien Euroopan maiden, myös puolueettomien valtioiden kauppa kokee valtavia vaikeuksia, ...Eestin, Latvian ja Liettuan kanssa solmituilla taloussopimuksilla on niille varsin suuri myönteinen merkitys".[105]

Neuvostoliiton korkein neuvosto hyväksyi Neuvostoliiton hallituksen Baltian valtioiden suhteen noudattaman politiikan. Eestinkin hallitus esitti lausunnon, jossa todettiin solmittujen sopimusten tärkeä merkitys. Maanalaisesti painatettu "Kommunist"-sanomalehti luonnehti vuorostaan keskinäistä avunantoa koskevan sopimuksen hyväksymisen mitä tärkeimmäksi tapahtumaksi Eestin kansan historiassa.

3

Kansa ottaa puheenvuoron itselleen

Valaistessaan vuoden 1940 tapahtumia historian väärentäjät yrittävät sitkeästi juurruttaa sellaista ajatusta, että porvarillisen diktatuurin kukistuminen olisi tapahtunut "vallankumouksen viennin" tuloksena, ettei Eesti olisi lainkaan tuntenut luokkataistelua ja että kommunistit olisivat kuulemma hiljentyneet Tallinnan kapinan (1. joulukuuta 1924) jälkeen ja lopettaneet kokonaan toimintansa 12. maaliskuuta 1934 suoritetun vallankaappauksen jälkeen. Tällainen versio on kuitenkin perin pohjin ristiriidassa historiallisten tosiasioiden kanssa.

Porvarillisen diktatuurin vuodet olivat mitä ankeinta aikaa Eestin kansan elämässä. Talouspulat ja tuotannon supistuminen pahensivat jatkuvasti työtätekevien ahdinkoa. Vuoden 1939 syksy muodostui heille uudeksi iskuksi. Alkanut maailmansota johti ulkomaankaupan rajuun supistumiseen (runsas kolmannes viennistä oli suuntautunut sitä ennen Englantiin), Eestin satamat tyhjenivät ja säännölliset laivayhteydet Tallinnasta Euroopan moniin satamiin jouduttiin lopettamaan. Tekstiilitehtaiden, konepajojen, paperitehtaiden, sahalaitosten ja sementtitehtaiden kuormituskerroin putosi pohjalukemiin. Tuhannet ihmiset menettivät työpaikkansa, ja tuhannet muut joutuivat tekemään vajaata työviikkoa.

Ankaran kuivuuden seurauksena maatalous koki raskaan kadon. Kuivuus koetteli etenkin köyhiä ja keskivarakkaita talonpoikia, joilla ei ollut rehuvarastoja ja jotka eivät saaneet tukea valtiolta. Tilojen velat kohosivat 150 miljoonaan kruunuun, ja talonpoikain maita myytiin yhä useammin huutokaupalla.

Niinpä ei ollut ihme, että työtätekevät ja keskikerroksetkin olivat syvästi tyytymättömiä hallintojärjestelmän harjoittamaan politiikkaan, mikä kypsytti vähitellen vallankumouksen edellytyksiä.

YSTÄVYYDEN NAAMION ALLA

Voimistuneen kriisin oloissa Eestin kansa perusti suuria toiveita siihen, että lähentyminen Neuvostoliiton kanssa tekisi lopun maan itsenäisyyttä vaarantaneesta orientoitumisesta fasistiseen Saksaan ja myötävaikuttaisi toisaalta kansallisen talouden elpymiseen. Yksistään

ensimmäisen sotakuukauden aikana 3000 eestiläistä oli nimittäin menettänyt työpaikkansa tuotannon supistumisen seurauksena.

Eestin 22 ammattiyhdistysjohtajaa osoitti 4. lokakuuta 1939 kirjeen maan presidentille:

"Eestin työläiset ovat erittäin tyytyväisinä ottaneet vastaan tiedon Eestin ja Neuvostoliiton kauppasopimuksen solmimisesta ja toivovat sopimuksen mahdollistavan niin laajan tavaranvaihdon kahden valtion välillä, että työttömyyden vaara katoaisi Eestin markkinoilta ja että tuotteiden hintoja ei korotettaisi.

Eestin työtätekevät tervehtivät iloisina Eestin ja Neuvostoliiton keskinäistä avunantosopimusta ja toivovat, että se johtaa kummankin maan ja kansan vielä kiinteämpään kanssakäymiseen. Toivomme, että sopimus poistaa Eestin rannikon suuntaan tähtäävien hyökkäystoimien uhan turvaten siten niin Eestin kansalle kuin Neuvostoliiton kansoille mahdollisuuden kehittyä rauhan oloissa.

Ottaen huomioon sen seikan, että sopimuksen toteutuessa Neuvostoliitto aikoo suorittaa Eestin alueella laajoja töitä sotilassatamien ja -lentokenttien rakentamiseksi, Eestin työläiset haluavat, että näissä töissä käytettäisiin mahdollisimman paljon eestiläistä työvoimaa."[106]

Vuoden 1939 lokakuun päivinä Toompean linnaan saapui paljon tämäntapaisia kirjeitä ja päätöslauselmia. Tämä oli juuri sitä, mitä Eestin huippukerros eniten pelkäsi. Eduskunnan ulkoasiainvaliokuntien 2. lokakuuta pitämässä yhteisessä istunnossa, jossa käsiteltiin Eestin ja Neuvostoliiton välisiä sopimuksia, todettiin täysin aiheellisesti, että maassa oli syytä odottaa vallankumousliikkeen kasvua. Hallintojärjestelmän johtohenkilöt olivat tietoisia siitä, että kansa oli tyytymätön vallitsevaan järjestelmään, ja pitivät sen vuoksi välttämättömänä toimenpiteisiin ryhtymistä "valtiojärjestelmän lujittamiseksi".

Saadakseen aikaan näennäisiä muutoksia Pätsin-Laidonerin ryhmittymä päätti tehdä hallituksessa täysremontin. Eenpalun-Selterin hallitus, jonka sisä- ja ulkopoliittinen linja oli kärsinyt selvän vararikon, vaihdettiin Isänmaallisen liiton puheenjohtajan Jüri Uluotsin johtamaan hallitukseen. Ulkoasiainministeriksi tuli Ants Piip, joka kuului porvarilliseen oppositioon. Sillä tavoin presidentti ja häntä tukeneet porvarilliset piirit halusivat luoda vaikutelman, että olisi muodostettu koko kansan etuja kuvastava koalitiohallitus.

18. lokakuuta 1939 pitämässään puheessa Jüri Uluots lupasi, että hallitus yrittäisi lieventää ristiriitoja ja luoda sopuisan yhteistyön edellytyksiä. "Kansaa ei saa jättää sivustakatsojaksi, vaan on päinvastoin

edistettävä kansan omatoimisuutta," pääministeri paasasi. Kuten tosiasiat todistavat, ei sisä- enempää kuin ulkopolitiikankaan alalla tapahtunut todellisuudessa mitään merkittäviä muutoksia lukuunottamatta puhtaasti kosmeettisia tarkistuksia.

4. marraskuuta 1939 järjestettiin tallinnalaisessa Estonia-teatterissa lokakuun vallankumouksen 22. vuosipäivälle omistettu juhlaistunto. Ants Piip lausui tilaisuudessa pitämässään puheessa: "Muistelemme suurella ilolla Venäjällä vuonna 1917 suoritetun vallankumouksen suuria tapahtumia, jotka loivat paitsi Neuvostoliiton myös tietyssä määrin meidänkin valtiomme." Ulkoasiainministeri ilmaisi hallituksensa halun lujittaa ystävyyssuhteita itäiseen naapuriinsa[107].

Tosiasiat kertoivat kuitenkin päinvastaisista pyrkimyksistä. 9. lokakuuta pidetyssä Tallinnan työläisten vanhinten ja ammattiliittojen edustajien yleiskokouksessa hyväksyttiin päätöslauselma, jossa tilaisuuden osanottajat tervehtivät Eestin ja Neuvostoliiton välisiä sopimuksia ja ilmaisivat varmuutensa siitä, että ne luovat edellytykset työtätekevien taloudellisen aseman parantamiselle. Päätöslauselmassa sanottiin lisäksi:

"Työläiset haluavat, että kummankin maan työtätekevät lähentyisivät vastaisuudessa vielä enemmän Eestin ja Neuvostoliiton keskinäisen avunantosopimuksen hengessä. Eestin työtätekevät ovat aina tunteneet myötätuntoa Neuvostoliiton työtätekeviä kohtaan, mutta kokemansa painostuksen seurauksena he eivät ole voineet ilmaista tunteitaan avoimesti. Työtätekevät toivovat, että sopimuksen solmiminen poistaa tämän painostuksen."[108]

Tämä toive osoittautui kuitenkin turhaksi. Kyseisessä kokouksessa alustuksen pitänyt valtionduuman jäsen vasemmistososialisti Neeme Ruus muisteli sittemmin:

"Suurporvaristomme ja sen valtaan nostama hallitus alkoivat yhdessä lahjottavien korkeimpien valtionvirkamiesten ja terroristisen poliisikoneiston kanssa sabotoida Eestin ja Neuvostoliiton ystävyyttä mitä karkeimmalla tavalla. Eestissä levitettiin Neuvostoliittoa ja puna-armeijaa katalasti panettelevia häikäilemättömiä sepitelmiä ja häpeämättömiä huhuja. Niitä työläisiä, talonpoikia ja sivistyneistön edustajia, jotka jollakin tavoin ilmaisivat myötätuntoaan Neuvostoliitolle, rangaistiin sakoilla, karkotettiin tai erotettiin työstä. Tekstiilityöläisten liitto, jonka aloitteesta Eestin suurimpien ammattiliittojen johtajat olivat 9. lokakuuta lähettäneet yhteisen tervehdyksen Neuvostoliitolle, lakkautettiin ja sen johtohenkilöt karkotettiin Tallinnasta. Tallinnan metallityöläisten ammattiyhdistyksen puheenjohtaja ja rakennustyöläisten ammattiyhdistyksen eräs aktiivi karkotettiin siitä syystä, että he olivat neuvotelleet Neuvostoliiton kaupallisen edustuston kanssa ammattiyhdistystensä jäsenten työllistämisestä neuvostoliittolaisissa tukikohdissa."[109]

Voimistaessaan rankaisutoimia hallitus lisäsi merkittävästi poliisilaitoksen henkilöstöä. Pyrkiessään tukkimaan kansan suun ja sitomaan sen kädet hallitsevat piirit toimivat varoja ja voimiaan säästämättä. 19. lokakuuta 1939 Eestin viisi ammattiyhdistysjohtajaa osoitti kirjeen pääministerille mainiten siinä,

"että hallitus suhtautuu ammattiliittoihin edelleen suvaitsemattomasti. Ammattiyhdistyksillä ei ole moneen vuoteen ollut vapailla vaaleilla valittua valtakunnallista keskusjohtoa. Hallitusviranomaiset ovat ammattiyhdistysten tahdon vastaisesti nimittäneet työväenyhdistysten keskusliiton johtoon henkilöitä, joita ammattiliitot eivät tunnusta omiksi johtajikseen...*

Ammattiliittoihin kohdistuva painostus on voimistunut vielä enemmän, niiden toiminnalle asetetaan jatkuvasti kaikenlaisia esteitä ja rajoituksia...

Kun otetaan huomioon, ettei työväenluokalla ole painovapautta, että ammattiliitoilta on riistetty oikeus edustaa työläisten etuja työriidoissa, että työläisiltä on riistetty lakko-oikeus ja että kokoontumisvapautta on rajoitettu olennaisesti, järjestäytyneillä työläisillä on oikeus väittää, että tasavallan hallitus suhtautuu työväenluokkaan suvaitsemattomasti ja nöyryyttävästi ja että työläiset on saatettu oikeudellisessa suhteessa huonompaan asemaan kuin muut yhteiskuntaryhmät, esimerkiksi työnantajat ja kauppiaat. Tästä johtuen työläiset tuntevat kasvavaa tyytymättömyyttä ja he ovat täynnä suuttumusta ja epäluottamusta hallituksen virastojen toimintaa kohtaan."

Ammattiyhdistysjohtajat vaativat loukattujen oikeuksien ja vapauksien palauttamista ja rankaisutoimien peruuttamista. "Ellei tasavallan uusikaan hallitus katso mahdolliseksi tyydyttää näitä vähimmäistoivomuksiamme, meidän on pakko tehdä johtopäätös, että hallitus kieltäytyy tunnustamasta työläisten ja Eestin muiden yhteiskuntaryhmien tasavertaisuutta. Siinä tapauksessa emme voi taata, ettei työväenluokka ala etsiä itsenäisiä teitä oikeuksiensa toteuttamiseksi."[110]

*** Syyskuussa 1936 Kaarel Eenpalu, joka siihen aikaan toimi suojelupoliisin päällikkönä, hajotti liittokokouksen valitseman liittohallituksen ja korvasi sen maan hallituksen suosikeista koostuneella väliaikaisella liittohallituksella. Maan hallitus ei antanut lupaa uuden liittokokouksen pitämiseen.**

Uusien luokkataistelujen uhan tullessa esiin näin näkyvästi viranomaiset kiiruhtivat riisumaan vastustajansa etukäteen aseista. Lokajoulukuussa 1939 työkansan yhtenäinen vaaliliitto, jossa kommunistit näyttelivät johtavaa roolia, järjesti kansanedustajaryhmänsä toimesta maanlaajuisen nimienkeruun anomuskirjelmään. Havaittuaan, kuinka laajaksi tämä kampanja kehittyi, poliisi puuttui asioiden kulkuun ryhtyen suorittamaan pidätyksiä ja kuulusteluja. Nimienkeruulistat takavarikoitiin ja nimiä keränneet aktiivit karkotettiin. Mikä sai viranomaiset ärtymään niin pahasti?

Anomuskirjelmä sisälsi vaatimukset poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien ja vapauksien ennalleen palauttamisesta, työttömyyden tason alentamisesta ja hintojen kurissa pitämisestä sekä asunto-olojen ja eläketurvan parantamisesta. Asiakirjan laatijat vaativat, että kansa saisi esteettömästi osallistua kaikkien näiden kysymysten käsittelyyn ja ratkaisemiseen[111].

Hallintojärjestelmä ei voinut kuitenkaan tarjota kansalle mitään muuta kuin rankaisutoimia. Taloustieteilijät tekivät lohduttoman yhteenvedon hallituspolitiikan tuloksista: talous- ja asuntopula olivat pahentuneet entisestään, työttömyys kasvoi hillittömästi ja hinnat kohosivat yhtä mittaa. Kokonainen joukko teollisuustuotteita ja elintarvikkeita oli pantu kortille (bensiini, paloöljy, sprii ja sokeri).

Kalliisti saatiin maksaa myös ulkomaankaupan orientoitumisesta Saksaan. Joulukuussa 1939 kauppa- ja teollisuuskamarin puheenjohtaja Joakim Puhk joutui tunnustamaan, että Eestin Saksaan viemien maataloustuotteiden* ja Eestin Saksasta tuomien raaka-aineiden ja teollisuustuotteiden hintasuhde oli kehittynyt varsin epäsuotuisalla tavalla. Kun Eestin vientituotteiden hinnat olivat kohonneet sodanedelliseen tasoon verrattuna vain muutaman prosentin verran, niin tuontirauta oli kallistunut 70% ja kemianteollisuuden tuotteiden hinnat olivat kohonneet lähes kaksinkertaisiksi[112]. Kaikki tämä merkitsi Eestin kansan toimeentulon heikentymistä.

Eestin talous saattoi välttää katastrofin vain Neuvostoliiton kanssa käytävän kaupan elpymisen ansiosta. "Edustustomme on muuttunut todelliseksi toiviopaikaksi. Meiltä kysytään kaikkea rihkamasta alkaen aina suurikokoisiin tuotteisiin saakka," Neuvostoliiton kaupallisen edustuston työntekijä tiedotti niinä päivinä Tallinnasta[113]. Eestin liikemiespiirien aikeet laajentaa yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa joutuivat kuitenkin ristiriitaan hallitsevan ryhmittymän poliittisen linjan kanssa. Rajoittamalla lisenssien myöntämistä Eestin hallitus yritti mahdollisuuksiensa mukaan estää liikemiehiä kehittämästä yhteyksiä itäiseen naapuriin.

*** Saksan armeijalle toimitettiin noin 40% tasavallassa tuotetusta voista, noin 90% juustosta ja kaikki silavasiat.**

SALAISTA YHTEYDENPITOA

Hallituksen vaihtuminen ei aiheuttanut minkäänlaisia muutoksia Eestin ulkopoliittisessa orientaatiossa. 21. lokakuuta 1939 kaikille ulkomailla oleville diplomaattisille edustajille lähettämässään salaisessa kirjelmässä ulkoasiainministeri Ants Piip korosti, ettei sopimuksen solmiminen Neuvostoliiton kanssa vaikuttaisi mitenkään perinteisiin ulkopoliittisiin prioriteetteihin[114]. Hallituksen johtoon noussut professori Jüri Uluots tunnettiin surullisen kuuluisan "sopimusteorian" isänä. Tämän teorian mukaan saksalais-skandinaavilaiset hyökkääjät eivät valloittaneet Eestiä 1200-luvulla niinkään voimakeinoin kuin eestiläisten kanssa solmimiensa "alistussopimusten" nojalla.

Tällaiset mielialat johtivat ymmärrettävästi siihen, että Eestin hallitsevat piirit alkoivat vaivihkaa luoda perustaa uusille "alistussopimuksille", semminkin kun Berliinikään ei halunnut menettää näin tärkeää sillanpääasemaa, koska se oli jo alkanut kehitellä Neuvostoliiton vastaisia hyökkäyssuunnitelmia. Välittömästi sen jälkeen, kun Neuvostoliitto ja Eesti olivat solmineet sopimuksen keskinäisestä avunnannosta, saapui Tallinnaan Saksan armeijan keskuskoneiston edustaja korvettikapteeni Alexander Cellarius, joka virallisesti asetettiin laivastoattašean apulaisen virkaan. Tukeutumalla Eestin armeijan yleisesikunnan II osaston uuteen päällikköön eversti Villem Saarseniin* ja tämän lähimpiin apulaisiin hän alkoi kehittää asiamiesverkkoa, jonka tehtävänä oli Neuvostoliittoa koskevan sotilaallisen informaation hankkiminen. Saksan Tallinnassa toiminut sotilasattašea oli läsnä Eestin, Latvian ja Liettuan yleisesikuntien päälliköiden neuvottelussa, jonka osanottajat pohtivat, millaista käyttäytymislinjaa tulisi noudattaa Baltian maihin sijoitettujen neuvostoliittolaisten joukko-osastojen suhteen. Neuvottelussa päätettiin, että Baltian maiden joukkojen sijoituksen tuli vastedeskin suuntautua itään eikä länteen, kuten Neuvostoliiton kanssa solmitut hyökkäämättömyyssopimukset edellyttivät. Vaikka sopimus keskinäisestä avunannosta edellyttikin neuvostoliittolaisten sotavarusteiden toimitusta Eestille edullisilla ehdoilla, Tallinnassa katsottiin paremmaksi pitäytyä sotilaalliseen yhteistyöhön natsi-Saksan kanssa.

Marraskuussa 1939 presidentti Konstantin Päts delegoi Berliiniin

*** Richard Maasing oli sillä välin tullut yleisesikunnan ensimmäiseksi apulaispäälliköksi.**

erikoisedustajansa J. Müllersonin, joka sai tehtäväkseen tunnustella sellaista mahdollisuutta, että Saksan armeija miehittäisi Baltian maat. 11. marraskuuta Müllersonin otti vastaan Ribbentrop ja 19. marraskuuta itse Hitler[115].

Perustaessaan toiveensa lähinnä Saksaan Eestin hallitseva ryhmittymä oli kuitenkin valmis tulemaan mukaan länsivaltojen kaikkiin mahdollisiin ponnisteluihin, kunhan olisi päässyt täyttämästä Neuvostoliiton kanssa solmituista sopimuksista juontuvia sitoumuksiaan. Baltian maiden Moskovan-lähettiläiden 26. helmikuuta 1940 pitämässä neuvottelussa Eestin edustaja A. Rei totesi, että Englannin ja Ranskan hallitukset aktivoivat Eestissä Neuvostoliittoa vastaan suuntautuvaa toimintaansa[116]. Tämä toiminta alkoi itse asiassa jo paljon aikaisemmin, syksyllä 1939, jolloin Neuvostoliiton ja Saksan solmima hyökkäämättömyyssopimus oli romuttanut Englannin ja Ranskan toiveet siitä, että ne voisivat itse pelastautua suuntaamalla Saksan hyökkäyksen itään.

Toimenpiteet, joihin Neuvostoliitto oli ryhtynyt länsirajojensa turvallisuuden varmistamiseksi, saivat raivoihinsa ne vallanpitäjät Pariisissa ja Lontoossa, jotka olivat itse aiemmin antaneet Hitlerille vapaat kädet hyökätä itään. Ranskan armeijan yleisesikunnassa haudottiin syyskuussa 1939 suunnitelmaa, joka edellytti "suoraa toimintaa Venäjää vastaan". Suunnitelma pohjautui siihen ideaan, että sotatoimien aloittaminen Neuvostoliittoa vastaan laukaisisi heti hyökkääjävaltojen "luonnollisen" pyrkimyksen ja yllyttäisi ne mukaan tähän sotaretkeen. "Tämä Ranskan poliittisten piirien varsin yleisesti omaksuma käsityskanta johdatti siihen vakaumukseen, ettei aseellisella maahanhyökkäyksellä Venäjälle tulisi olemaan mitään vakavaa estettä,"[117] Ranskan yleisesikunnan päällikkönä toiminut kenraali M. Gamelin kirjoitti.

Baltian maiden hallitusten saksalaismielisyys saattoi edistää tätä hanketta melkoisesti. 5. lokakuuta 1939 Ranskan parlamentin edustajahuoneen ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja J. Mistlère vakuutti Latvian Pariisin-lähettiläälle O. Grosswaldille, että Baltian valtioiden tuli olla valmiit esiintymään yhdessä Neuvostoliittoa vastaan. Sitä varten niiden pitää solmia keskenään sotilasliitto, jokaisen valtion tulee esittää konkreettiset lausunnot ja antaa konkreettiset sitoumukset siitä, kuinka monta divisioonaa, kuinka monta lentokonetta ja kuinka monta sota-alusta se myöntää liiton käyttöön[118], J. Mistlère jatkoi. Viiden päivän kuluttua Ranskan tiedustelupalvelun päällikkö Miery esitteli Grosswaldille "täysin salaisesti" Englannin ja Ranskan joukkojen tulevia Neuvostoliiton vastaisia operaatioita koskevat suunnitelmat korostaen siinä yhteydessä, että "Baltian valtioiden, Suomen ja Skandinavian maiden on hyökättävä" samanaikaisesti[119].

Berliinistä, Pariisista ja Lontoosta kantautuneiden vetoomusten kiihottamina Baltian maiden porvarilliset hallitukset aktivoivat ponnekkaasti omaa toimintaansa. 21.-23. marraskuuta Latvian armeijan esikunnan päällikkö kenraali Rosenstein vieraili Tallinnassa ja viikon kuluttua Liettuassa. Viimeksi mainittu tasavalta liittyi tosiasiallisesti Eestin ja Latvian vuonna 1923 solmimaan sotilasliittoon, joka suuntautui Neuvostoliittoa vastaan, kuten edellä tuli jo mainituksi. Kolmen maan ulkoasiainministerien 7.-8. joulukuuta 1939 Tallinnassa pitämässä salaisessa konferenssissa tämä liittyminen vahvistettiin virallisesti.

Tiedottaessaan puolustusministeriölle konferenssin päätöksistä Latvian ulkoasiainministeriö osoitti, että Eestin ja Latvian välinen liittolaissopimus pysyisi voimassa ja että niiden sotilaallinen yhteistyö jatkuisi vastedeskin. Sotilaallista yhteistyötä Liettuan kanssa tulee sitä vastoin jatkaa ilman erityistä sopimusta, koska sellaisen solmiminen olisi vaikeasti selitettävissä ja puolusteltavissa, asiakirjassa todettiin[120]. Toisin sanoen Baltian valtioiden pääkaupungeissa oltiin täysin selvillä siitä, että nämä toimenpiteet loukkasivat Neuvostoliiton kanssa solmittua sopimusta keskinäisestä avunannosta. Nämä askeleet otettiin niin muodoin täysin tietoisesti.

Pyrkiessään sabotoimaan Eestin ja Neuvostoliiton keskinäisen avunantosopimuksen määräysten täytäntöönpanoa Eestin hallitus pitkitti aluksi neuvotteluja neuvostojoukkojen sijoittamisesta ja niiden oikeudellisesta statuksesta, ja kun tukikohtia varten tarkoitetut alueet oli viimeinkin myönnetty, viranomaiset alkoivat asettaa esteitä neuvostoliittolaisille rakennusorganisaatioille.

KRIISIN PURISTUKSESSA

Kykenemättä selviytymään voimistuvasta talouspulasta mutta haluamatta toisaalta käyttää hyväkseen saamaansa mahdollisuutta laajentaa taloudellisia yhteyksiä Neuvostoliittoon kriisin seurausten lieventämiseksi Eestin viranomaiset antoivat vuoden 1939 joulukuun ja vuoden 1940 maaliskuun välisenä aikana luvan 47 yrityksen henkilöstön irtisanomiseen ja työvoiman vähentämiseen vielä noin 80 yrityksessä. Keväässeen tultaessa työttömien määrä kohosi 20 000:een, vaikka lamailmiöt olivat vasta pääsemässä vauhtiin.

Huhtikuussa 1940 rakennustyöläisten ammattiyhdistysten liiton johtajat osoittivat hallitukselle kirjeen korostaen siinä, että "rakennustyöläisten keskuudessa vallitsee ankara työttömyys, kun taas elinkustannukset kasvavat jatkuvasti ja työväestön ostokyky laskee".

Tämän hätähuudon tueksi esitettiin konkreettisia tosiasioita. Rakennusalan voimakkaan lamaannuksen tuloksena yli 75% liiton jäsenistä oli jäänyt työttömäksi yksistään Tallinnassa. Kun tammikuussa 1939 elinkustannusindeksi käsitti 111 pistettä, niin vuoden kuluttua se oli kivunnut jo 125:een ja kohosi maaliskuussa 1940 131 pisteeseen.

"Yleisen työttömyyden oloissa taantumukselliset piirit ovat asettaneet kysymyksen yleisen työvelvollisuuden käyttöönotosta. Se merkitsisi paluuta maaorjuuteen, jonka vallitessa työläisiltä riistettäisiin liikkumisvapaus ja oikeus myydä lihasvoimaansa vapaasti," kirjeessä sanottiin[121].

Kaupan aktivoiminen Neuvostoliiton kanssa ja tukikohtien rakentaminen vuokralle annetuilla alueilla tuntuivat siinä tilanteessa tarjoavan Eestin taloudelle tiettyjä mahdollisuuksia. Viranomaiset asettivat kuitenkin kaikkinaisia esteitä neuvostoliittolaisille rakennusorganisaatioille levittäen samanaikaisesti huhuja, että rakennustöihin tuotaisiin työvoimaa Neuvostoliitosta. Rakentajien ammattiliiton johtajien kirjeessä paljastettiin hallituksen vehkeilyn todellisuustausta:

"Rakennustyöt on jo aloitettu, mutta työn saaminen on tehty mahdottomaksi. Paldiskiin matkustamiseksi tarvitaan erikoislupa, jota ei anneta edes rakentaja-artteleille yksittäisistä työläisistä puhumattakaan... Tiedossa on sellaisia tapauksia, että Neuvostoliiton paikallisten edustajien kanssa tekemänsä sopimuksen nojalla työläiset ovat jo pestautuneet rakennustyömaalle, mutta heidän ei sallita aloittaa töitä."*

Rakennustöiden estäminen "merkitsee työttömyyttä 10 000 rakennustyöläiselle ja työttömyyden aiheuttamien vaikeuksien lisääntymistä. Eestille on taloudellisesti edullista, että kaikki työkädet saadaan työllistetyksi ja että töitä riittäisi kaikille. Siksi rakennustyöläiset eivät voi kerta kaikkiaan käsittää, miksi heitä estetään menemästä Paldiskiin ja saamasta sieltä työtä"[122].

Tyytymättömyys voimistui myös maaseudulla. Talonpojisto kärsi pahasti kadon seurauksista köyristyen yhä pahemmin maksamattomien velkojen ja verotaakan alla, mutta valtionduuma hyväksyi siitä huolimatta vuoden 1940 maaliskuun puolivälissä lain, joka myönsi hallitukselle oikeuden korottaa eräät verot 20 prosenttiin "puolustusrahaston kartuttamiseksi". Hallitusvirastoihin alkoi tulvia anomuksia, joiden esittäjät pyysivät vapauttamaan heidät veroista tai vähentämään niitä vedoten tukalaan aineelliseen asemaansa. Verojen maksaminen "on meille ylivoimaista", kirjoittivat Võrun kihlakunnan Valgjärven kunnan pienviljelijät luonnehtien hallituksen asennoitumisen maanviljeilijöihin kerrassaan epäinhimilliseksi:

*** Keskinäisen avunantosopimuksen mukaisesti Paldiskiin piti sijoittaa Neuvostoliiton laivastotukikohta.**

"Syntyy yleensä sellainen vaikutelma, että meidän luokkaamme kuuluvat kansalaiset sivuutetaan kokonaan. Meiltä vain vaaditaan, mutta jos meillä ei ole mitä antaa, niin meiltä vaaditaan vielä enemmän. Kukaan ei halua sitä vastoin tietää mitään siitä, miten me itse elämme, miten meidän onnistuu tulla toimeen ja elättää monilapsisia perheitämme"[123].

Keväällä 1940 Eestin hallitusvirastoihin saapui lukematon määrä tämäntapaisia kirjeitä.

Kaikki lailliset vastalauseen muodot oli Eestissä kielletty, mutta työtätekevät etsivät siitä huolimatta mahdollisuuksia ilmaista epäluottamuslauseensa hallitukselle. Viranomaisten pakotettua työkansan yhtenäisen vaaliliiton ehdokkaana valtionduumaan valitun Aleksander Abenin muuttamaan maasta, valittiin hänen tilalleen vuoden 1939 lokakuun alussa pidetyissä vaaleissa saman vaaliliiton toinen ehdokas — vasemmistososialisti Aleksander Jõeäär. Pian sen jälkeen hallitseva puolue kärsi tappion myös kunnallisvaaleissa. "Päevaleht" kirjoitti, että "hallituksen kanssa vastakkain oleva oppositiovirtaus, joka edustaa sivistyneistön, työläisten ja erilaisten vapaamielisten liittoa, on saanut enemmistön Tallinnassa, Tartossa ja muissa suurimmissa keskuksissa"[124]. Esimerkiksi Tallinnan kaupunginduumassa työkansan yhtenäinen vaaliliitto ja muut oppositiovoimat saivat 33 paikkaa 60:sta. Tammikuussa 1940 pidetyissä ylimääräisissä parlamenttivaaleissa valittiin Virumaan kihlakunnasta työkansan yhteisrintaman ehdokkaakseen asettama kommunisti Voldemar Jaanus, kun taas hallituksen virallinen ehdokas — Rakveren kaupunginpää — koki täydellisen fiaskon sijoittuen vain kolmanneksi. On syytä muistaa, että siihen aikaan oli voimassa epädemokraattinen vaalijärjestelmä, joka soi etuja hallitsevien piirien ehdokkaille.

Valtionduumassa vaikuttaneet porvarilliset johtohenkilöt joutuivat keväällä tunnustamaan jo avoimesti, että kaikkialla on havaittavissa "ihmisten salattua vihamielisyyttä kaikkea sitä kohtaan, mikä liittyy valtiovaltaan ja hallintoon"[125]. Etsiessään ulospääsyä umpikujasta, johon hallitseva ryhmä oli Eestin johdattanut, työtätekevät käänsivät katseensa yhä useammin itään, Neuvostoliiton esimerkkiin.

6—2913

KOMMUNISTIT HEITTÄVÄT HAASTEEN

Heitä oli vain 150 henkeä — eestiläisiä kommunisteja, jotka tekivät tasavallassa maanalaista työtä. Porvarillisen tasavallan 20 vuotta kestäneen olemassaolon aikana kommunistinen puolue oli jatkuvasti vainotoimien kohteena. Kommunisteja vastaan nostettiin 959 poliittista oikeusjuttua ja yli puolitoista tuhatta kommunistia ammuttiin, hirtettiin, tuomittiin pakkotöihin tai heitettiin vankilaan. Kuinka monta kertaa viranomaiset olivatkaan vakuuttuneita siitä, että kommunisteista oli tehty selvää jälkeä, mutta kommunistit nousivat joka kerta feenikslinnun tavoin tuhkasta uudestaan eloon osoittaen olevansa mitä tärkein poliittinen voima.

Vielä tänäänkin lännessä kuulee väitettävän, että vuoden 1924 Tallinnan kapinan jälkeen kommunistinen puolue olisi käytännöllisesti katsoen neutraloitu. Todellisuudessa kommunistit eivät laskeneet suinkaan aseitaan. Tammikuussa 1929 pidetyssä puoluekonferenssissa hyväksyttiin EKP:n ohjelma, jossa työläisten ja talonpoikien päätehtävänä mainittiin taistelu neuvostovallan palauttamiseksi ja Neuvosto-Eestin luomiseksi.

"Neuvosto-Eesti liittyy yhteen Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton kanssa samoilla ehdoilla kuin muutkin yhdistyneet liittotasavallat... Sillä tavoin Eesti saa Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton hahmossa mahtavan liittolaisen sosialistisen talouden rakentamisessa, työtätekevien hyvinvoinnin kohentamisessa ja maailmanlaajuisen vastavallankumouksen torjumisessa,"[126] ohjelmassa sanottiin.

Pätsin-Laidonerin ryhmittymän fasistismielisen diktatuurin vuosina kommunistinen puolue toimi syvällä maanalaisuudessa, mutta kykeni siitä huolimatta yhdistämään fasisminvastaiset demokraattiset voimat työväenluokan yhteisrintamaksi. Kommunistien ohella yhteisrintamaan tulivat mukaan vasemmistososialistit Työtätekevien marxilaisesta yhdistyksestä, ammattiliitot ja erilaiset demokraattiset järjestöt. Yhteisrintaman kansanedustajat muodostivat valtionduumassa yhdessä oikeistososialistien kanssa työkansan yhtenäisen vaaliliiton. Talvella 1939—1940 työväenluokan yhteisrintaman ja kommunistien asemat lujittuivat vielä enemmän ja heidän suosionsa kasvoi.

Vuonna 1940 Eestin kommunistisen puolueen illegaaliseen työvaliokuntaan kuulunut Hendrik Allik muisteli sittemmin sen ajan tapahtumia seuraavaan tapaan:

"Muuttuneessa poliittisessa tilanteessa meille tarjoutui tilaisuus siirtää kysymys Pätsin diktatuurin kukistamisesta agitaation ja propagandan alueelta käytännöllisen valmistelun ja organisaation tasolle. Ymmärsimme, että Pätsin hallintojärjestelmän kukistamisen jälkeen Eestin työväenluokalle avautuisi mahdollisuus palauttaa neuvostovalta ennalleen, ja juuri se olikin ollut koko ajan Eestin kommunistisen puolueen toimintatavoite. Lähestyessämme tätä päämäärää pidimme tarkoituksenmukaisimpana kansanhallituksen muodostamista vaativan tunnuksen esittämistä. Tultuaan Pätsin hallituksen tilalle, hävitettyään fasistidiktatuurin luoman sorto- ja terrorikoneen ja tyydytettyään työtätekevien joukkojen kiireellisimmät taloudelliset vaatimukset kansanhallitus oli suova työkansalle mahdollisuuden ilmaista tahtonsa vapaasti todella vapaissa vaaleissa, joiden tuloksista ei siinä tilanteessa voinut olla minkäänlaisia epäilyksiä."[127]

Vuoden 1940 huhtikuun 1. päivän vastaisena yönä kommunistisen puolueen 20 johtohenkilöä kokoontui neuvotteluun, joka pidettiin Tallinnan yhdistetyn sairaskassan talossa sijainneessa EKP:n illegaalisen työvaliokunnan jäsenen Herman Arbonin asunnossa. Analysoituaan maassa syntynyttä tilannetta he tekivät johtopäätöksen, että Eestissä oli muotoutumassa vallankumouksellinen tilanne. Kommunistit tekivät selkoa linjastaan vetoomuksessaan "Koko Eestin kansalle", joka julkaistiin illegaalisesti painatetussa "Kommunist"-sanomalehdessä.

"Minkä puolesta me taistelemme?" kommunistit kysyivät vastaten kysymykseensä seuraavasti:
"Lähimpänä tehtävänämme on poliittisten vapauksien valloittaminen... Sellaista hallintomuotoa kutsutaan demokratiaksi — kansanvallaksi. Kuka hallitsee maata? Luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa tämä rooli kuuluu porvaristolle, minkä vuoksi tällaisessa yhteiskunnassa demokratia on porvarillista demokratiaa...
Meidän tavoitteemme on sellainen demokratia, jonka vallitessa suurporvariston taloudellinen ja poliittinen valta on murskattu ja jonka toteutuessa koko työkansa, työläiset, työtätekevät talonpojat, käsityöläiset ja omalla työllään elävä sivistyneistö voivat vapaasti ratkaista, miten he järjestävät oman elämänsä".

Tulkitessaan ilmaisua "suurporvariston herruuden murskaaminen" EKP nosti etusijalle suurpankkien kansallistamisen, suurteollisuuden ja

kaupan alistamisen työväen valvontaan, työtätekevien kiireellisimpien vaatimusten toteuttamisen, Pätsin-Laidonerin-Uluotsin taantumuksellisen hallituksen kukistamisen ja sen vaihtamisen todelliseen kansanhallitukseen.

"Onko se toteutettavissa? Kyllä. Toinen imperialistinen sota on jakanut suurimmat imperialistiset valtiot kahteen leiriin eikä Pätsin-Laidonerin-Uluotsin diktatuuri saa enää avukseen englantilaisia panssarivaunuja enempää kuin saksalaisia pistimiä tai suomalaisia puukkoja kuten 20 vuotta sitten taistellessaan omia työtätekeviään vastaan... Sisäpoliittisen tilanteen kannalta imperialistiseen sotaan liittyvät taloudelliset vaikeudet kärjistävät ennennäkemättömällä tavalla luokkaristiriitoja voimistaen yhtä mittaa kansanjoukkojen protestia ryöväajien ja keinottelijoiden hallitusta vastaan."[128]

Talvi muodostui harvinaisen kylmäksi. Kortille pantujen elintarvikkeiden jonottaminen hyiseltä mereltä puhaltavassa läpitunkevassa tuulessa, loputtomilta tuntuvat illat pimeissä ja lämmittämättömissä taloissa sekä tuskallinen pelko huomispäivän suhteen kylmillä tehdasosastoilla ja farmeilla synnyttivät ihmisten mielessä sellaista tunnetta, ettei tämä talvi loppuisi koskaan. Mutta kaiken tämän jälkeen kevään lämpö herätti jälleen tulevaisuudentoiveita. Kuten sisäasiainministeri August Jürima totesi, jos kansalle olisi siihen aikaan suotu mahdollisuus ilmaista mielipiteensä vapaasti, koko maa olisi muuttunut bolševistiseksi parissa kuukaudessa.[129].

VIIMEINEN VAROITUS

Kevään koittaessa Baltian maiden taantumuksen salavehkeet aktivoituivat vielä enemmän. Maaliskuussa kolmen maan ulkoministerit kokoontuivat Riikaan pitääkseen vielä yhden täysin salaisen konferenssin. Eestin armeijan yleisesikunnan päällikön tammikuussa Riikaan suorittaman vierailun jälkeen Liettuan apulaispuolustusministeri Reklaitis vieraili helmikuussa Tallinnassa, ja sitten Tallinnassa kävi myös Latvian puolustusministeri kenraali Berkis... Liettuan armeijan ylipäällikkö Raštikis vahvisti sittemmin, että jo vuonna 1940 Baltian valtioiden yleisesikunnilla oli yhteisesti laaditut yhdistettyjä sotilaallisia toimia koskevat operatiiviset suunnitelmat[130].

Tämä aktivoituminen johtui siitä, että lännessä käyty "outo sota"* oli päättynyt. 9. huhtikuuta 1940 Saksan armeija tunkeutui Tanskaan ja Norjaan, ja kuukauden kuluttua se siirtyi hyökkäykseen englantilais-ranskalaisia joukkoja vastaan. Toukokuun lopulla brittiläiset joukot evakuoitiin häpeällisesti Englannin kanaalin yli ja Ranskan armeija kärsi murskatappion. Nyt oli koittanut aika lujittaa Saksan asemia Baltian maissa, kuten Berliinissä olikin kaavailtu. Toukokuussa 1940 Hitler antoi Göringin, Keitelin, Rosenbergin ja Bormannin läsnäollessa strategisen toimintaohjeen: "Kaikki Baltian valtiot on liitettävä Saksan valtakuntaan."

Hitlerin käskyä ryhdyttiin toteuttamaan viipymättä. 27. ja 29. toukokuuta Latvian Berliinin-lähettiläs Krievins informoi hallitustaan siitä, että Saksassa oli alettu laajasti levittää ns. "uuden Euroopan" karttoja, joissa Baltian valtiot oli liitetty Saksaan[131]. 12. kesäkuuta Krievins tiedotti Riikaan, että Berliinissä puhuttiin ahkerasti siitä, että saavutettuaan voiton lännessä Hitler hyökkäisi Neuvostoliiton kimppuun. Kun Saksan johtavien piirien edustajien kanssa keskustelee neuvostoliittolais-saksalaisista suhteista virallisesti, saa tavallisesti mitäänsanomattomia vastauksia, lähettiläs totesi. "Yksityisissä keskusteluissa ja illempana samat henkilöt ilmoittavat, että rankaisuretki Venäjälle on väistämätön", tiedoksiannossa sanottiin. "Voin liioittelematta sanoa, että muutaman viimeksi kuluneen viikon aikana en ole tavannut ainoatakaan saksalaista, joka ei ilmaisisi tällaista käsitystä."[132] Samat tiedot olivat epäilemättä myös Eestin hallituksella, jolla oli Berliinissä varsin laajat ja kiinteät yhteydet, kuten lukija jo tietää.

Tällainen käänne tapahtumien kulussa kannusti Baltian maiden hallitsevia ryhmittymiä yhä laajempaan yhteistyöhön Saksan kanssa, jonka he näkivät ainoaksi oljenkorrekseen pyrkiessään suojautumaan omien kansojensa suuttumukselta. Berliinin kanssa solmittujen salaisten sopimusten mukaisesti Baltian maat suuntasivat vuoden 1940 alkupuoliskolla lähes 70% koko viennistään "kolmanteen valtakuntaan". Samanaikaisesti aktivoitiin myös sotilaallisia yhteyksiä, vaikka tällainen toiminta loukkasikin karkeasti Neuvostoliiton kanssa solmittuja sopimuksia keskinäisestä avunannosta.

15. kesäkuuta 1940 avattiin Tallinnassa ns. Baltian viikko. Vaikka tämän tapahtuman virallisena tarkoituksena olikin myötävaikuttaa Baltian valtioiden yhteistyön kehitykseen talouden ja kulttuurin alalla,

*** "Outo sota" — varsin yleinen termi, joka koskee toisen maailmansodan alkuvaihetta, jolloin Ranskan ja Englannin hallitukset eivät ryhtyneet erityisemmin aktivoimaan maavoimiensa taistelutoimia länsirintamalla, vaikka olivatkin julistaneet sodan fasistiselle Saksalle. "Outo sota" päättyi saksalaisten joukkojen aloitettua hyökkäyksen lännessä.**

haluttiin tässä tilaisuudessa todellisuudessa esitellä neuvostovastaisten voimien yhtenäisyyttä ja käydä laajoja poliittisia ja sotilaallisia neuvotteluja pitäen lähtökohtana Berliinissä kehitteillä olleita suunnitelmia. Nämä hankkeet epäonnistuivat kuitenkin pahan kerran.

16. kesäkuuta 1940 luovutettiin Eestin Moskovan-lähettiläälle Neuvostoliiton hallituksen nootti.

Neuvostoliiton hallitus luotti siihen, että Neuvostoliiton ja Eestin solmittua sopimuksen keskinäisestä avunannosta Eesti irtautuisi sotilasliitosta muiden Baltian maiden kanssa, koska tämä liitto on suunnattu Neuvostoliittoa vastaan ja on ristiriidassa keskinäisen avunantosopimuksen 4. artiklan kanssa, nootissa sanottiin. Eestin hallitus ryhtyi kuitenkin yhdessä muiden Baltian maiden hallitusten kanssa lujittamaan ja laajentamaan neuvostovastaista sotilasliittoa. Todisteena siitä ovat kolmen Baltian maan kahden salaisen konferenssin koollekutsuminen, Baltian maiden armeijoiden yleisesikuntien yhteyksien tehostaminen ym. seikat.

Kireässä kansainvälisessä tilanteessa Neuvostoliiton hallitus ei voinut sietää Neuvostoliiton turvallisuutta uhkaavaa keskinäisen avunantosopimuksen loukkaamista. Siksi se kehotti eestiläistä sopimuspuolta päättävästi harkitsemaan, kykeneekö Eestin hallitus turvaamaan keskinäisen avunantosopimuksen rehellisen täytäntöönpanon. Pyrkien estämään Eestissä olevia varsin harvalukuisia neuvostoliittolaisia varuskuntia vastaan suunnatut mahdolliset provokaatiot Neuvostoliiton hallitus piti lisäksi tarkoituksenmukaisena asevoimien lisäkiintiöiden siirtämistä tasavallan alueelle ja pyysi siihen suostumusta[133].

Samana päivänä Eestin Moskovan-lähettiläs A. Rei esitti hallituksensa vastauksen. Eestin toimivaltaisten viranomaisten kanssa käytiin neuvottelut ja solmittiin vastaavat sopimukset neuvostojoukkojen lisäkiintiöiden tulo- ja sijoitusjärjestyksestä.

Vastaavat nootit esitettiin 14. kesäkuuta Liettuan lähettiläälle ja 16. kesäkuuta Latvian lähettiläälle.

Pätsin-Laidonerin ryhmittymä ryhtyi kuumeisesti etsimään ulospääsyä tilanteesta. Se päätti muodostaa uuden hallituksen. Hallituksen muodostaminen annettiin sitä ennen Moskovan-lähettiläänä toimineen August Rein toimeksi.

17. kesäkuuta hallitus pohti syntynyttä tilannetta ja teki päätöksen armeijan saattamisesta taisteluvalmiuteen ja poliisikomennon tehostamisesta. Kanssakäyminen neuvostoliittolaisten sotilashenkilöiden kanssa kiellettiin. Kenraali Laidonerin käskystä toteutettiin Kaitseliit-järjestön osastojen ja poliisin liikekannallepano. Maassa julistettiin ulkonaliikkumiskielto.

18. kesäkuuta 1940 ylipäällikkö kenraali Johan Laidoner allekirjoitti asetuksen, jolla "kaikki julkiset ja yksityiset tilaisuudet, väentungokset, kokoukset, kulkueet ja manifestaatiot sekä erilaisten päätösten ja päätöslauselmien käsittely ja hyväksyminen näissä tilaisuuksissa" kiellettiin 1:seen heinäkuuta saakka. "Yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi ja turvallisuuden lujittamiseksi kaikki velvoitetaan noudattamaan poliisin määräyksiä. Poliisin toiminnan häiritseminen ja estäminen kielletään."[134]

HISTORIALLINEN PÄIVÄ

Laidonerin voimaan saattamasta kiellosta huolimatta mielenosoitusten ja joukkokokousten aalto vyöryi koko Eestin yli. Näissä tilaisuuksissa otettiin käsiteltäväksi ja hyväksyttäväksi Eestin kommunistien esittämä päätöslauselma. Päätöslauselman olivat allekirjoittaneet tasavallan suurimpien yritysten (Franz Krullin koneenrakennustehtaan, Kreenholmin manufaktuurin, Eesti Siid-tekstiilitehtaan, Viivikondin palavakivikaivoksen ja monien muiden yritysten) työtätekevät.

"Kokous on vakuuttunut siitä, että rauha ja Eestin puolueettomuuden säilyttäminen imperialistisessa sodassa ovat Eestin työtätekevien aseman parantamisen tärkein edellytys", päätöslauselmassa sanottiin. "Eestin ja Neuvostoliiton solmiman keskinäisen avunantosopimuksen ansiosta Eesti on kyennyt toistaiseksi pysymään puolueettomana ja Eestin kansalla on ollut mahdollisuus pysyä rauhallisesti sivustakatsojana sillä välin kun miljoonat ihmiset maailmassa kokevat sodan kauhuja."

Edempänä päätöslauselmassa todettiin, että hallituksen neuvostovastainen toiminta, "jonka tarkoituksena on provosoida sotaa ja vihamielisyyttä Neuvostoliittoa kohtaan, saa osakseen syvää halveksuntaa ja tuomitsevaa suhtautumista Eestin työtätekevien laajojen joukkojen ja Eestin kansan valtaenemmistön taholta". Siinä yhteydessä kokous vaati "sellaisen hallituksen muodostamista, joka olisi ystävällismielinen Neuvostoliitolle ja joka nauttisi työtätekevien absoluuttista luottamusta".

Asiakirja sisälsi tosiasiallisesti tällaisen hallituksen ohjelmankin. Työtätekevät vaativat Kaitseliitin lakkauttamista, "valtiokoneiston puhdistamista sodan provosoijista sekä Eestin ja Neuvostoliiton ystävyyssuhteiden vastustajista. Vaatien maassa vallitsevien rajoitusten kumoamista päätöslauselman allekirjoittajat totesivat: "Työläisten kamppailu asemansa parantamiseksi on tehokas vain siinä tapauksessa, että

tämä taistelu saa tukea työläisten poliittiselta puolueelta. Siksi työläisten on sallittava perustaa poliittinen yhdistyksensä." Työtätekevät vaativat työväenliikkeeseen kohdistuvan vainon lopettamista sekä elintärkeiden taloudellisten vaatimustensa toteuttamista.[135]

Ainoana vastauksena oli kaduilla liikkuvien poliisipartioiden, mm. ratsupoliisipartioiden sekä Kaitseliitin osastojen vahvistaminen. Mikään ei voinut kuitenkaan enää pysäyttää työtätekeviä, jotka olivat ensi kertaa moniin vuosiin päässeet vapauden makuun. Puna-armeijan 49. tarkka-ampujadivisioonan komissaari Zimogljad kuvasi näitä päiviä 25. kesäkuuta 1940 laatimassaan poliittisessa raportissa seuraavasti:

"Yhtymämme joukko-osastojen astuessa Eestin alueelle väestö otti puna-armeijan vastaan poikkeuksellisen iloisesti. Todisteena siitä on se seikka, että yhtymämme marssiessa Eestin alueen halki majoituspaikkaansa enempää kuin itse paikallakaan ei meihin kohdistettu ainoatakaan provokaatioyritystä. Suuret talonpoikais-, työläis- ja toimihenkilöryhmät tulivat meitä vastaan heti rajan ylitettyämme... Ihmiset seisoivat tien varrella tervehtien ohi marssivia joukko-osastoja niin aamulla kuin myös päivällä, illalla ja yölläkin.

Joukkojemme kulkiessa Eestin alueen halki saimme ensimmäisenä kahtena päivänä (17.-18. kesäkuuta) tietää väestöltä poliisin säätäneen sellaisen järjestyksen, että ne, jotka ryhtyivät puheisiin puna-armeijalaisten tai puna-armeijan päälliköiden kanssa, tuomittiin 90 päiväksi vankilaan tai 3000 kruunun sakkoihin, mutta siitä huolimatta väestö antautui puheisiin kanssamme ja otti meidät iloisesti vastaan."[136]

Kesäkuun 20. päivän iltana Tallinnan työväen voimistelusaliin kokoontui noin tuhat henkeä, jotka olivat pääkaupungin työläisaktiiveja ja muiden kaupunkien edustajia. Mieliala oli korkealla: vastikään oli saatu tietää Liettuan fasistikomennon kukistumisesta ja Latvian työtätekevien mielenosoituksista. Tilaisuudessa puhuneet työkansan yhtenäisen vaaliliiton parlamenttiryhmän jäsenet vasemmistososialistit Neeme Ruus ja Aleksander Jõeäär, kommunisti Voldemar Jaanus, joka oli 15 vuotta ollut pakkotöissä, kommunisti Oskar Sepre sekä ammattiyhdistysjohtajat kehottivat läsnäolevia tukemaan EKP:n esittämiä ja monien työyhteisöjen kannatuksen saamia vaatimuksia.

Vallankumouksen esikunnaksi tuli Tallinnan Tõnismäellä sijainnut työväentalo, jossa monilla ammattiliitoilla oli toimitilansa. Työväentalolla monistettiin kaupungin työtätekeville osoitetun vetoomuksen teksti, jota sitten levitettiin monilla tehtailla. 17. ammattiyhdistystä ja työväenjärjestöä esitti kolme vaatimusta:

— *Alas nykyinen sotaa provosoiva hallitus!*

— *Vaadimme sellaisen hallituksen muodostamista, joka täyttää rehellisesti Neuvostoliiton kanssa solmitun sopimuksen!*

— *Vaadimme työtätekeville työtä, leipää ja vapautta!*[137]

21. kesäkuuta 1940. Mielenosoittajat kokoontuivat Tallinnan Voiton aukiolle kello 9 aamulla kantaen punaisia lippuja. Mielenosoituksen keskeisin iskulause oli "Alas sotaprovokaattoreiden hallitus!"

Sitten koitti kesäkuun 21. päivä. Tallinnalainen "Rahva hääl" kuvasi tuon päivän tapahtumia seuraavasti:

"Kello 9:ltä aamulla Tallinnan suurimpien tehtaiden pillit alkoivat viheltää lähes samanaikaisesti. Ne antoivat merkin tuhansille työläisille. Ihmiset kokoontuivat Pärnun maantielle ja työväen voimistelusalille järjestäytyen rivistöiksi. Rivistöjen yllä liehuivat Lutherin tehtaan, Franz Krullin tehtaan, selluloosatehtaan ja muiden yritysten työläisten historialliset liput. Niiden vierellä näkyivät vaatetustyöläisten, rakentajien, metallimiesten ja monien muiden ammattiyhdistysten liput. Punaisiin julisteisiin oli piirretty lukematon määrä iskulauseita...

Aidoissa ja mainospylväissä 'komeilleet' armeijan ylipäällikön

21. kesäkuuta 1940. Mielenosoittajat vapauttivat vankiloista kaikki poliittiset vangit.

käskyt kaikenlaisten kokousten ja mielenosoitusten kieltämisestä olivat jyrkkänä kontrastina vapautta vaativille tunnuslauseille. Tuhansien työläisten osallistuminen katukulkueisiin muodostui selvimmäksi näytöksi siitä, että itse elämä kumosi sille vieraita kieltoja ja että työväenliikettä ei voitu pysäyttää käskyillä.

Työväen voimistelusalilta mielenosoittajat suuntasivat kulkunsa Vapauden torille. Lyhyessä ajassa avara tori muuttui lainehtivaksi ihmismereksi.*

"Emme tarvitse poliisia. Huolehdimme itse järjestyksestä," työläiset huusivat. Alkuvaiheessa torille ilmestyneet poliisit perääntyivät. Eestiläiset työläiset osoittivat todellakin, etteivät he olleet sisäisten ristiriitojen repimä kirjava väkijoukko, vaan yhtenäinen, murtumaton, teräksenluja rintama, jolla oli yhteinen tahto ja yhteiset ajatukset. Joukkokokous sujui järjestyksen häiriintymättä hetkeksikään. Vapauden torille kokoontunut

* **Nykyään Voiton tori.**

21. kesäkuuta 1940. Voiton aukiolla pidetyn joukkokokouksen jälkeen mielenosoittajat lähtivät Kadriorgin palatsiin ojentaakseen presidentti Pätsille vaatimuksensa.

30 000—40 000 henkeä käsittänyt väkijoukko hyväksyi yksimielisesti tilaisuudessa käsitellyt kannanotot ja päätöslauselmat."[138]

Puhujat vaativat Jüri Uluotsin hallituksen eroa, kansan luottamusta nauttivan uuden hallituksen muodostamista ja ystävyyden lujittamista Neuvostoliiton kanssa. Nämä vaatimukset sisältäneet päätöslauselmat ja puna-armeijalle osoitetut tervehdykset hyväksyttiin yksimielisesti.

Heti joukkokokouksen päätyttyä työtätekevät lähtivät etenemään hallituksen residenssiä kohti. Jalan liikkuvat poliisit ja ratsupoliisit olivat jo varhain aamulla sulkeneet kaikki hallituspalatsille johtavat kadut, mutta jo ennen joukkokokouksen päättymistä viranomaiset ymmärsivät aseellisen vastarinnan täysin toivottomaksi kutsuen poliisipartiot takaisin. Palatsin parvekkeelle astunut Jüri Uluots yritti vedota mielenosoittajiin, mutta hänen sanansa hukkuivat väkijoukon huutoihin: "Alas! Pois!"

Sen jälkeen mielenosoittajat lähtivät etenemään koko kaupungin halki Kadriorgin puistossa sijaitsevaa presidentin residenssiä kohti. Pietari Suuren aikana rakennettu Kadriorgin palatsi ei ollut nähnyt niin

21. kesäkuuta 1940. Hallitusta vastustavia joukkomielenosoituksia järjestettiin kaikkialla maassa. Kuvassa: mielenosoitus Tartossa.

suurta ihmismäärää sitten vuoden 1917, jolloin Tallinnan työläisten ja sotilaiden edustajien neuvosto piti istuntojaan tässä talossa. Mielenosoittajien nimissä Herman Arbon, Aleksander Pirson ja Erich Kadakas ojensivat Konstantin Pätsille joukkokokouksen päätöslauselman. Presidentti päätti kuitenkin puhua kansalle henkilökohtaisesti. Yhdessä Johan Laidonerin kanssa hän astui parvekkeelle ja alkoi selittää, ettei tee mitään eroa proletariaatin ja porvariston välillä. Mielenosoittajat keskeyttivät presidentin kuitenkin heti huutaen kuorossa: "Emme halua kuunnella puheita! Vapauttakaa poliittiset vangit heti!" Pätsin oli vaikea saada ääntään kuuluviin, mutta suhteellisen hiljaisuuden koitettua hän lupasi, että vankilassa olevat henkilöt vapautetaan laillisessa järjestyksessä, kunhan he esittävät vastaavat anomukset, jotka käsitellään sitten ajallaan. Nämä sanat synnyttivät suuttumuksen aallon. Ilmapiiri kiristyi kiristymistään ja monet mielenosoittajat vaativat siirtymistä päättäväisiin toimiin.

Työtätekevien edustajien presidentin kanssa käymien neuvottelujen päätyttyä mielenosoittajat palasivat kaupunkiin. Ensitöikseen he suuntasivat kulkunsa vankilalle. Emmittyään vain kotvan aikaa viranomaiset vapauttivat poliittiset vangit. Työläisosastot valtasivat samanaikaisesti poliisipiirejä riisuen poliiseja aseista, kaapaten asevarastoja ja ottaen tärkeimmät hallitusvirastot valvontaansa.

Työläiset ja vapautetut poliittiset vangit suuntasivat kulkunsa Toompeahan. Tällä kertaa linnan rautaiset portit oli suljettu. Linnan komentaja kutsui vartijat paikalle, mutta käski sotilaiden loppujen lopuksi laskea aseensa rohkenematta avata tulta.

"On tapahtunut perinpohjaisia muutoksia, joiden vaikutus on hyvin suuri", tallinnalainen "Päevaleht" kirjoitti. "Havainnollisin näyttö näistä muutoksista on lipun vaihtuminen Toompean yllä, missä Pikk Hermannin tornin lipputankoon nostettiin eilen illalla kello 6.45 punainen lippu entisen sini-musta-valkoisen lipun sijaan. Porvarillinen Eesti on muuttunut työkansan tasavallaksi. Tällaisten ajatusten ja mielialojen vallassa vastikään vankilasta vapautetut poliittiset vangit kääntyivät Toompean linnan parvekkeelta käsin paikalle kokoontuneiden kansanjoukkojen puoleen. Eestin hallituksen vaihtamisen välttämättömyys on käynyt ilmiselväksi."[139]

Kadriorgin linnassa istunut Päts pani kuitenkin edelleen sitkeästi vastaan. Eestiläinen runoilija Johannes Semper muisteli sittemmin: "Varesin esitettyä Pätsille uuden hallituksen nimilistan presidentti hylkäsi sen. Vasta illalla, kun nimilista oli esitetty toistamiseen, Päts antoi periksi. . ."[140]

Kello 22.15 välitettiin viimein radioitse tiedoksianto uuden hallituksen muodostamisesta. Hallituksen johtoon nimitettiin 50-vuotias Johannes Vares. Lääkäriksi lukenut Johannes Vares harjoitti praktiikkaa Pärnussa, mutta tuli maankuuluksi demokraattisena runoilijana julkaisten runojaan salanimellä Barbarus. Hänen varamiehekseen tuli Tarton yliopiston tunnettu historian professori Hans Kruus, ja ulkoasiainministeriksi nimitettiin sosialisti Nigol Andresen. Muihin virkoihin nimitettiin huomattavat sitoutumattomat demokraatit ja vasemmistososialistit. Kommunistit eivät kuuluneet hallitukseen.

21. kesäkuuta 1940. Illalla muodostettiin uusi demokraattinen hallitus, jonka pääministeriksi tuli lääkäri ja kirjailija Johannes Vares.

"Hallituksen pitäessä ensimmäistä istuntoaan Kadriorgin palatsin hallintosalissa ja kaikkien istuessa jo pöydän ympärillä valtionpäämies astui saliin viereisestä huoneesta", muisteli sittemmin Johannes Semper, joka oli saanut opetusministerin viran. "Hän istuutui pöydän ääreen aivan muina miehinä, ikään kuin mitään erikoista ei olisi tapahtunut, ja ryhtyi isällisessä sävyssä opettamaan, suostuttelemaan ja varoittamaan meitä, että pitäisimme tiukasti kiinni perustuslaista ja että toimisimme vain perustuslain puitteissa. Näytti siltä, ettei hän kerta kaikkiaan käsittänyt, että kysymys oli vallankumouksesta."[141]

21. kesäkuuta 1940 Eestissä oli todellakin tapahtunut **rauhanomaisin keinoin suoritettu voitokas sosialistinen vallankumous**. Vuoden 1940 kesällä Eestin työväenluokka oli tosi asiassa muuttunut hallitsevaksi luokaksi, mikä määräsikin sen voiton ennalta. Porvaristo ei kyennyt käyttämään sotilaallis-byrokraattista koneistoaan vallankumouksellisten joukkojen tukahduttamiseen, koska tämä koneisto oli riistäytynyt sen valvonnasta.

Vallankumous suoritettiin siis Eestissä kommunistien johtamien työtätekevien joukkojen eikä suinkaan puna-armeijan joukko-osastojen toimesta. Porvarilliset johtohenkilötkin tunnustivat siihen aikaan, etteivät neuvostoliittolaiset sotilashenkilöt puuttuneet Eestin sisäisiin asioihin. Asia ymmärrettiin näin lännessäkin.

Englannin ulkoasiainministeri totesi ministerineuvoston istunnossa 22. kesäkuuta 1940, että "venäläisten joukkojen keskittäminen Baltian maihin on puolustuksellinen toimenpide". Hän ei tukenut teoriaa, jonka mukaan venäläiset aikoivat hyökätä Itä-Preussiin. "Ei ollut kuitenkaan epäilystäkään siitä, että Moskova oli huolissaan Saksan nopeasta sotilaallisesta menestyksestä lännessä."[142]

Totuus oli tämännäköinen. Todisteeksi siitä, että vallankumousta pidettiin Eestin puhtaasti sisäisenä kysymyksenä, muodostui sekin tosiasia, ettei yhdenkään länsivallan hallitus kutsunut edustajiaan pois Tallinnasta.

Eestissä ei tapahtunut minkäänlaista "vallankumouksen vientiä", vaan joukkojen liikehdintä johtui yksinomaan sisäisistä syistä. Puna-armeijan läsnäolo esti kuitenkin todellakin "vastavallankumouksen viennin". Porvariston ei onnistunut kuten vuosina 1918—1919 turvautua ulkopuolisten apuun pysyäkseen vallassa kansakuntansa pettämisen hinnalla. Myytti "miehityksestä" ja vallan anastamisesta "neuvostoliittolaisten pistinten avulla" syntyi paljon myöhemmin, siinä vaiheessa, kun länsimaiden ja Eestin porvaristo tarvitsi tekosyytä selittääkseen moraalista ja poliittista tappiotaan edes jollakin tavoin.

ENSIMMÄISET ASKELEET

Eestin suurin sanomalehti — "Päevaleht" — asetti kysymyksen seuraavaan tapaan: merkitseekö hallituksen vaihtuminen vain uusien nimien ilmestymistä vai johtaako uuden hallituksen muodostaminen myös syvällekäypiin poliittisiin ja sosiaalisiin uudistuksiin?

"Hallituksen viipymättömän vaihtamisen ohella työläiset vaativat uudistusten suorittamista myös itse valtiorakenteessa. Näiden muutosten tulee kattaa niin poliittinen kuin sosiaalinen ala.

Työtätekevät vaativat kaikkien niiden rajoitusten poistamista, jotka häiritsevät työläisten taistelua asemansa kohentamiseksi, sekä työväen poliittisen puolueen perustamista ja kiellettyjen työväenjärjestöjen toiminnan uudelleen käynnistämistä. Muissa päätöslauselmissa vaaditaan työläisten irtisanomisten lopettamista, työttömien työllistämistä, palkan korottamista elinkustannusten kasvua vastaavasti sekä hallitusvirastojen päättäväistä taistelua niitä vastaan, jotka haalivat ylivoittoja, keinottelevat, harjoittavat nylkyryyttä jne."

Kommentoidessaan työtätekevien taloudellisia vaatimuksia "Päevaleht" tunnusti ne täysin oikeutetuiksi, koska "työläisten samoin kuin kaikkien palkannauttijoiden asema huonontuu päivä päivältä elinkustannusten kasvun seurauksena ja koska työläisten irtisanominen on aiheuttanut eniten vahinkoa vähävaraisille perheille".

Mutta miten tuotannon lisääminen oli mahdollista sodan jatkuessa Euroopassa? "Nykyisissä kansainvälisissä olosuhteissa se lienee mahdollista tehdä vain solmimalla kiinteämmät talousyhteydet Neuvostoliittoon", sanomalehti arvioi, "ja tämä on tietysti yksi niistä syistä, joiden vuoksi Eestillä pitää olla sellainen hallitus, joka kykenisi ylläpitämään yhteistyösuhteita Neuvostoliiton hallitukseen."

"Kyseessä oli täysin toivoton hanke: sen tavoitteena oli hävittää paitsi työväenjärjestöt myös poliittiset ja muut elintärkeät joukkojärjestöt ja korvata ne keinotekoisesti perustetuilla järjestöillä. Niinpä viimeksi mainitut eivät voineetkaan pysyä koossa, vaan sortuivat aivan kuin talo, jota on alettu rakentaa katolta käsin. Tällaiset yritykset epäonnistuvat ennemmin tai myöhemmin, ja mitä enemmän esteitä kansan luonnollisen itseilmennyksen ja itsehallinnon tielle asetettiin, sitä todennäköisempää oli näiden esteiden omaehtoinen hajoaminen... Eilinen päivä (21. kesäkuuta) oli meille historiallinen."[143]

Tämä maltillisen porvarillisen sanomalehden toimitusartikkeli todisti, että työtätekevien toiminta oli saanut taakseen väestön mitä laajimmat kerrokset. Hallituksen julistus 22:selta kesäkuuta 1940 kuvasti niin muodoin koko kansan pyrkimyksiä:

"Eestin tasavallan uusi hallitus katsoo ensisijaiseksi pyhäksi velvollisuudekseen ilmoittaa koko Eestin kansalle näkevänsä tehtäväkseen asettua kokonaan kansan palvelukseen ja ajaa sen etuja ja toiveita, joita edellisten hallitusten taantumuksellinen hallintojärjestelmä on tähän saakka polkenut karkeasti piittaamatta niistä lainkaan."

Ulkopolitiikan alalla hallitus piti Eestin itsenäisyyden ja turvallisuuden varmistamista mahdollisena "vain täyttämällä rehellisesti Neuvostoliiton kanssa solmittu sopimus keskinäisestä avunannosta ja kehittämällä tältä pohjalta edelleen kiinteää liittoa ja ystävyyssuhteita Neuvostoliiton kanssa".

Sisäpolitiikan alalla hallitus takasi kansan demokraattisten oikeuksien ja vapauksien toteuttamisen. Kansan todellisen edustuksen turvaamiseksi se lupasi asettaa kysymyksen parlamentin hajottamisesta ja uusien vaalien järjestämisestä[144].

Hallituksen julistusta käsiteltiin laajasti työtätekevien runsasväkisissä kokouksissa ja se hyväksyttiin kaikkialla. Pääministerille osoittamassaan kirjeessä rautatielaitoksen päävarikon työläiset ilmaisivat uudelle hallitukselle "täyden luottamuksensa ja tukensa" sekä varmuutensa siitä, että tämä hallitus "palauttaa ennalleen kaikki demokraattiset vapaudet turvaten työläisten vankan taloudellisen ja sosiaalisen aseman ja varmistaen — kiinteässä yhteistyössä Neuvostoliiton kanssa — rauhan ja turvallisuuden Eestin kansalle"[145].

Baltian tasavaltojen kansanhallitukset ryhtyivät ensi töikseen toimenpiteisiin neuvostovastaisen sotilasliiton hajottamiseksi. Kummankin osapuolen suostumuksesta Eestin ja Latvian vuoden 1923 sopimus sotilasliitosta ja vuoden 1934 sopimus Eestin ja Latvian välisen liiton perustamisesta mitätöitiin 1:sestä heinäkuuta alkaen. Eestin, Latvian ja Liettuan vuoden 1934 sopimus kaikkine salaisine liitteineen ja lisäsopimuksineen mitätöitiin 3:nnesta heinäkuuta alkaen.

Hallitus ryhtyi toimiin poliittisen ja yhteiskunnallisen elämän demokratisoimiseksi. J. Laidoner erotettiin ylipäällikön virasta jo 22. kesäkuuta, ja hänen tilalleen nimitettiin kenraali Gustav Jonson.

26. kesäkuuta sisäasiainministeri Maksim Unt allekirjoitti asetuksen Isamaaliit-järjestön lakkauttamisesta, koska tämä järjestö oli "toiminnassaan poikennut sääntöihinsä merkityistä tehtävistä ja alkanut tavoitella poliittisia päämääriä sekä ryhtynyt ainoana poliittisena puolueena harjoittamaan Eestin kansan etuja vastaan suunnattua toimintaa"[146]. Seuraavana päivänä lakkautettiin presidentin asetuksella Kaitseliitjärjestö.

Tuotantolaitoksissa esitettiin sillä välin yhä voimakkaampia vaatimuksia valtiokoneiston ja armeijan puhdistamiseksi. 26. kesäkuuta Franz Krullin 800 työläistä kokoontui yleiseen kokoukseen: Työläiset vaativat yksimielisesti toimitusjohtajan erottamista ja asettivat kysymyksen "armeijan demokratisoimisesta, koska toistaiseksi on erotettu vain huomattavimmat kansalle vihamieliset sotapäälliköt, mutta armei-

7—2913

jassa vallitsee edelleen vanha henki. Armeija on muutettava työkansaa puolustavaksi elimeksi"[147].

Vastauksena tähän työtätekevien vaatimukseen annettiin 13. heinäkuuta asetus sotilaskomiteoiden perustamisesta armeijassa. Niihin valittiin sotilaita, aliupseereita ja upseereita, ja niiden tehtävänä oli mm. "myötävaikuttaa poliittisen ja sivistyksellisen valistus- ja kasvatustyön harjoittamiseen"[148].

Presidentin 5. heinäkuuta antamalla asetuksella perustettiin Kansan itsepuolustus -järjestö, joka oli syntynyt fasistisen diktatuurin kukistamispäivänä ja jonka tehtävänä oli edistää kansalaisten turvallisuutta.

Tallinnan satamatyöläiset hyväksyivät 27. kesäkuuta pitämässään kokouksessa päätöslauselman, jossa vaadittiin, "että uusi hallitus ryhtyisi rohkeasti ja päättävästi puhdistamaan vesiliikennelaitoksen, tullilaitoksen ja liikenneministeriön muiden virastojen koneistoa kansalle vihamielisistä aineksista, joiden lahjottu toiminta häiritsee näiden laitosten työskentelyä aiheuttaen niin muodoin taloudellista vahinkoa".[149]

Estääkseen tällaisen vahingon monien yritysten ay-järjestöt, jotka näyttelivät melkoista osaa työtätekevien laajojen joukkojen mukaan vetämisessä aktiiviseen poliittiseen elämään, ja työläisten luottamushenkilöt turvasivat yritystensä ja virastojensa normaalin työskentelyn ja estivät tihuteot.

Valtiokoneiston avainvirkoihin nimitettiin työkansan edustajia. Esimerkiksi Tarton sivistyneistön huomattava edustaja kommunisti Harald Haberman nimitettiin apulaissisäministeriksi, jonka vastuualueeksi tuli sisäisen turvallisuuden varmistaminen. Tunnettu vallankumousmies Johannes Lauristin tuli yhdeksi hallituksen tiedotuskeskuksen johtajista. Heinäkuun 9. päivään mennessä kaikki kihlakuntien itsehallintoelinten johtajat oli vaihdettu uusiin.

Kommunistisen puolueen maanalainen kausi päättyi tosiasiallisesti 21. kesäkuuta, ja 4. heinäkuuta kumottiin virallisesti vuonna 1918 voimaan saatettu kommunistisen puolueen toimintaa ja "Kommunist"-sanomalehden julkaisemista koskenut kielto. Päätös kommunistisen puolueen laillistamisesta sai osakseen työtätekevien täyden hyväksymyksen. Seuraavana päivänä Eestin ammattiyhdistysten keskusliitto, erikoisliitot ja työväenjärjestöt osoittivat EKP:lle tervehdyksen:

"Sen tie on ollut okainen ja kärsimyksiä täynnä. Mutta kommunistinen puolue on kantanut työtätekevien taistelulippua järkkymättömän johdonmukaisesti kaikista esteistä, maanalaisuuden mitä vaikeimmista koettelemuksista sekä vankiloiden hirsipuista, teljetyistä ovista ja ristikoiden peittämistä ikkunoista piittaamatta. Jäsenmäärältään vähälukuisenakin kommunistinen puolue on aina johtanut työväenluokkaa, työtätekeviä ja työtätekevää sivistyneistöä ylläpitäen yhteyksiä mitä laajimpiin kansanjoukkoihin, minkä 21. kesäkuuta järjestetty mielenosoitus näytti selvästi toteen...

Taistelu ei ole kuitenkaan vielä päättynyt, taistelu on vielä edessäpäin. Kommunistisen puolueen täytyy tiivistää rivinsä kiinteämmiksi kuin koskaan ennen pannakseen täytäntöön työtätekevien ihanteet ja tehdäkseen lopun ihmisen harjoittamasta toisen ihmisen riistosta."[150]

Hallitus ryhtyi toimenpiteisiin myös työtätekevien toimeentulon helpottamiseksi. Talousministeri Juhan Nichting allekirjoitti 29. kesäkuuta kaupan kuntoon saattamista koskevan asetuksen, jolla raaka-aineiden ja kulutustarvikkeiden hinnat jäädytettiin vuoden 1940 kesäkuun 15. päivän tasolle. Lisäksi kiellettiin "poistamasta myynnistä samoin kuin salaamasta raaka-aineita ja kulutustarvikkeita"[151]. Samana päivänä hallitus teki päätöksen "Pärnun kylpyläalueen muuttamisesta työtätekevien virkistys- ja lomailuvyöhykkeeksi sekä Pärnun kaikkien kylpylöiden siirtämisestä valtion omistukseen". Pärnun kylpyläalueen hallinto siirrettiin sosiaaliministeriölle. Opetusministeri Johannes Semperin mielestä ensisijaisena tavoitteena oli "antaa kaikille mahdollisuus hankkia alkeiskoulutus"[152]. Lukuisia toimenpiteitä suunnattiin työtätekevien aineellisen aseman kohentamiseen ja työnantajien harjoittaman taloudellisen tihutoiminnan ehkäisemiseen. Valuutta- ja finanssioperaatiot alistettiin hallituksen valvontaan.

TIEN VALINTA

5. heinäkuuta 1940 presidentti Konstantin Päts antoi määräyksen valtionduuman uuden kokoonpanon valitsemisesta ja uuden valtioneuvoston muodostamisesta. Hallitukselle annettiin toimeksi "antaa vastaavat määräykset valtionduuman vaalien järjestämisestä mahdollisimman nopeasti"[153].

Pääministeri Johannes Vares esitti seuraavana päivänä radioitse vetoomuksen Eestin väestölle:

"Kansanhallituksena tasavallan uusi hallitus ei halua hallita yksinvaltaisesti. Meille on tärkeää, että todellinen kansan edustus tulisi rinnallemme ja alkaisi toimia mahdollisimman pian.

Kansan mielipide ja päätökset ovat meille tärkeitä. Tehtävämme on antaa kaikille rehellisesti työskenteleville kansalaisille ja aatekumppaneillemme mahdollisuus osallistua hallituksen toimintaan ja todella vapaan tasavallan luomiseen ja uudistamiseen.

Me emme pelkää vaaleja, kuten entiset hallitukset, me odotamme niitä kärsimättöminä... Kansa tietää, kuka on sen ystävä ja kuka vihollinen. Kansa päättää."[154]

Vaalit määrättiin pidettäviksi 14.-15. heinäkuuta, ja ehdokkaita sai asettaa heinäkuun 9. päivään saakka. Hallitus oli päättänyt pitää yhtäläiseen äänioikeuteen ja suhteelliseen edustukseen perustuvat yleiset, välittömät ja salaiset vaalit, minkä vuoksi Eestissä diktatuurin aikana voimassa ollutta vaalilakia oli välttämätöntä demokratisoida. Asianmukaiset korjaukset vaalilakiin tehtiin 5. ja 9. heinäkuuta annetuilla asetuksilla. Valtioneuvosto, joka koostui presidentin nimittämistä tai joitakin virastoja edustaneista henkilöistä, lakkautettiin epädemokraattisena elimenä. Ehdokkaiden asettamisjärjestystä demokratisoitiin: ehdokkaan asettamiseksi piti esittää vähintään 50 valitsijan allekirjoittama anomuskirjelmä. Vaalien käyttö pyyteellisiin, henkilökohtaisiin ja kansalle vihamielisiin tarkoituksiin pyrittiin estämään asettamalla sellainen ehto, että vaalitoimikunnat saattoivat hyväksyä ehdokaslistat vain siinä tapauksessa, että listaan liitettiin vastaavan ryhmän tai järjestön vaaliohjelma sekä todisteet siitä, että tämä ohjelma oli saatettu laajojen kansalaispiirien tietoon.

Kommunistisen puolueen aloitteesta muodostettiin demokraattisten väestökerrosten yhtenäinen vaaliliitto — Eestin työkansan liitto, johon kuului 22 järjestöä: Kommunistinen puolue, Työväenyhdistysten keskusliitto, Maaseudun työtätekevien liitto, Kommunistinen nuorisoliitto, Maan puutteessa olevien talonpoikain keskusliitto, Työtätekevien naisten komitea ym. Nämä järjestöt esittivät yhteisen vaaliohjelman.

Tämä ohjelma edellytti mitä kiinteimpien ystävyys- ja yhteistyösuhteiden solmimista Neuvostoliiton kansoihin, laajojen demokraattisten vapauksien myöntämistä työtätekeville, päättäväistä taistelua työttömyyttä vastaan, työläisten ja toimihenkilöiden aineellisen aseman kohentamista, valtion kaikkinaista avunantoa talonpoikaisköyhälistölle, työtätekevien talonpoikien verotaakan keventämistä, maksuttoman opetuksen turvaamista kaikille, laajojen toimenpiteiden toteuttamista terveydenhuollon alalla, kulttuurin, tieteen ja opetuksen laajaa kehittämistä sekä armeijan demokratisointia[155].

Fasistisen järjestelmän kukistumisesta oli kulunut vain kaksi viikkoa, mutta tasavallan väestön mielialat olivat kokeneet jo syvällekäypiä

muutoksia. Työtätekevien poliittinen aktiivisuus voimistui jyrkästi. Tallinnalainen "Päevaleht" kirjoitti niinä päivinä:

"Järjestöjen vapauden koitettua uusien jäsenten virta ammattiyhdistyksiin osoittautui yllättävän runsaslukuiseksi. Joihinkin ammattiliittoihin liittyy 3000—4000 uutta jäsentä viikossa. Käänteentekevien tapahtumien jälkeen ammattiliittojen jäsenmäärä on kasvanut lähes kaksinkertaiseksi, ja eniten uusia jäseniä liittyy nimenomaan niihin ay-järjestöihin, joiden aktiiviselle toiminnalle on tähän saakka asetettu esteitä."[156]

Tämä aktiivisuus ei voinut olla vaikuttamatta työkansan liiton vaaliohjelman käsittelyyn. 618 erilaista järjestöä ja 304 kansankokousta, joihin osallistui tuhansia ihmisiä, asettuivat tukemaan tätä ohjelmaa. Liiton ehdokkaat — kommunistit, puolueeseen kuulumattomat, työläisten, talonpoikain ja edistyksellisen sivistyneistön edustajat — asetettiin kaikissa 80 vaalipiirissä.

Vaaleja edeltäneet päivät sujuivat luokkataistelun kärjistymisen merkeissä. Kokonainen joukko porvarillisia ryhmittymiä asetti ehdokkaitaan useimmissa vaalipiireissä. Samalla levitettiin voimakkaasti panettelevia huhuja ja erilaisia perättömyyksiä uudesta hallituksesta. Porvaristo yritti häiritä kapitalistisen järjestelmän hävittämistä. Hallituksen tehtyä päätöksen, jonka perusteella kaikkien ehdokkaiden täytyi esittää vaaliohjelmansa, osa porvarillisista vaikuttajista kieltäytyi asettumasta ehdokkaaksi. Toinen osa tehtaili valheellisia vaaliohjelmia, joissa annettiin lupauksia kansan etujen kaikkinaisesta puolustamisesta. Silloin työtätekevien edustajista muodostetut vaalipiirikomiteat mitätöivät porvariston edustajien jättämät anomukset riistäen heiltä sillä tavoin mahdollisuuden asettua ehdokkaaksi.

14.-15. heinäkuuta pidettiin ensi kertaa Eestin historiassa todella vapaat vaalit. Juuri siitä johtuikin todennäköisesti, että äänestykseen osallistui tavattoman suuri määrä valitsijoita: 84,1% äänioikeutetuista. Vuonna 1938 pidetyissä valtionduuman vaaleissa rekisteröityjen äänioikeutettujen määrä oli vain 10% pienempi kuin heinäkuussa 1940, mutta silloin vaaliuurnille saapui 33% vähemmän valitsijoita. Työkansan liitto saavutti voiton saaden 548 631 ääntä eli 92,8% kaikista annetuista äänistä. Vain 42 399 äänestäjää pyyhki yli työkansan liiton ehdokkaiden nimet tai tärveli äänestyslippunsa. Vaalitulokset merkitsivät kommunistien esittämän ohjelman täydellistä voittoa.[157]

Vaalitulosten tultua julkistetuksi 17. heinäkuuta kansa marssi kaikkialla kaduille. Kuten tallinnalainen "Rahva hääl" kirjoitti, työtätekevien liikehdintä "ylitti mitoiltaan jopa suurimmat vaaleja edeltäneet joukkokokoukset. Uutena poliittisena tunnuslauseena esitettiin vaati-

mus työtätekevien neuvostojen muodostamisesta ja Eestin porvarillisen tasavallan muuttamisesta Eestin sosialistiseksi neuvostotasavallaksi, joka olisi Neuvostoliiton liittotasavalta. Tätä tunnuslausetta perusteltiin sillä, että mikäli riistojärjestelmästä haluttiin tehdä toden teolla loppu ja turvata työkansan täydellinen voitto, eivät työtätekevät saaneet jäädä porvarillisen valtion puitteisiin, sillä tämä valtio on vain askelma taantumuksen nousua varten, olipa se kuinka vapaamielinen tahansa."[158]

21. heinäkuuta pitämissään kokouksissa Franz Krullin, Ilmarisen, Lutherin ja Rauaniitin tehtaiden, Baltian manufaktuurin, valtion satamaverstaiden ja Harjun kihlakunnan II osaston työtätekevät vaativat, että vastavalittu valtionduuma:

— *julistaisi Eestin sosialistiseksi neuvostotasavallaksi:*
— *tekisi päätöksen Eestin liittymisestä Neuvostoliittoon;*
— *kansallistaisi suurteollisuuden ja pankit;*
— *varmistaisi, että vain työtätekevä talonpojisto pääsisi viljelemään maata, ja jakaisi maata maan puutteessa oleville ja maattomille talonpojille takavarikoimalla sen suurtilallisilta*[159].

Nämä vaatimukset julkaistiin kaikissa sanomalehdissä aurinkoisena sunnuntaiaamuna 21. heinäkuuta. Tuona päivänä vastavalittu valtionduuma kokoontui ensimmäiseen istuntoonsa.

Valtionduuman puheenjohtajaksi valittu kommunisti Arnold Veimer piti valtionduuman jäsenille puheen todeten oikeutetusti: "80—90% äänioikeutetuista eli lähes koko kansa on antanut äänensä meille. Eestin kansa uskoo niin muodoin kohtalonsa ja tulevaisuutensa kokonaan meidän käsiimme."[160]

Tähän luottamukseen tukeutuen valtionduuma täytti valitsijoidensa evästyksen hyväksymällä iltaistunnossa julistuksen "Valtiorakenteesta":

"Monien vuosien ajan Eestin kansa on joutunut kärsimään taantumuksellisen hallintojärjestelmän raskaan ikeen alla. Tämä järjestelmä ajoi maan umpikujaan niin sisä- kuin ulkopolitiikan alalla... Verhoutuen valheellisiin ja tekopyhiin sanoihin yhdenvertaisuudesta, vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta kaikkia kansalaisia varten hallitseva kuppikunta piteli kansaa oikeudettomuuden ja mielivallan puristuksessa...

Vallassa ollessaan sodan provosoijat kaupittelivat kansamme vapautta ja riippumattomuutta asettaen Eestin turvallisuuden, rauhan, eheyden ja hyvinvoinnin välittömän uhan alaiseksi.

Eestin kansa kukisti kelvottoman hallituksen saaden ensi kertaa Eestin historiassa mahdollisuuden järjestää kansan edustajien vapaat vaalit... Uusi valtionduuma on Eestin kansan tahdon ainoa ja täysivaltainen ilmentäjä. Se on kutsuttu toteuttamaan kansan vaatimukset ja vahvistamaan lainsäädännöllisesti voitto, jonka kansa on saavuttanut taistelussa riistojärjestelmää vastaan. Siksi se pitää perusvelvollisuutenaan Eestin valtiovallan luonnetta koskevan kysymyksen ratkaisemista...

Neuvostoliiton esimerkki osoittaa, että vain neuvostovalta voi turvata rauhan, työn, leivän ja vapauden niin kaupunkien kuin maaseudun työtätekeville ja pelastaa Eestin kansan riistolta, kurjuudelta ja oikeudettomuudelta. Vain neuvostovalta voi turvata meille poliittisen, taloudellisen ja kulttuurillisen kukoistuksen. Vain neuvostovalta turvaa Eestin kansalle todella vapaan kansallisen kehityksen.

Ilmentäen Eestin työkansan vapaata ja yksimielistä tahtoa valtionduuma julistaa neuvostovallan pystytetyksi koko Eestin alueella.

Eesti julistetaan sosialistiseksi neuvostotasavallaksi.

Tästä hetkestä lähtien koko valta Eestin sosialistisessa neuvostotasavallassa kuuluu niin kaupungeissa kuin maaseudulla työkansalle työtätekevien edustajien neuvostojen kautta."[161]

Heti kun puheenjohtaja oli ilmoittanut julistuksen tultua hyväksytyksi yksimielisesti, myrskyisät suosionosoitukset, joihin kadulle kokoontunut väkijoukko yhtyi, vavisuttivat Toompeassa sijaitsevan parlamenttitalon kaariholvia.

Puheenvuoron otti kansanedustaja Neeme Ruus:

"On koittanut historiallinen hetki, jolloin myös kansan tahto Eestin ja Neuvostoliiton ystävyyden suhteen tulee vahvistaa lainsäädännöllisesti.

Eestin ja Neuvostoliiton kansat ovat aina eläneet ystävinä ja Eestin työkansa on ollut sidottu Neuvostoliiton kansoihin perinteisin veljessitein yhteisessä taistelussa tsarismia, kapitalisteja ja tilanherroja vastaan, jotka sortivat niin venäläisiä kuin eestiläisiä työläisiä ja talonpoikia. Me toteutimme yhdessä kolme suurta vallankumousta ja haluamme yhdessä jatkaa uuden suuren yhteiskunnan rakentamista, kuten Neuvostoliitossa paraikaa tehdään...

Uskon ilmaisevani valtionduuman kaikkien jäsenten vakaumuksen sanomalla, että vain Eestin liittyminen Neuvostoliittoon takaa valtiomme todellisen riippumattomuuden — suvereniteetin — ja turvaa kansamme vapaan kansallisen kehityksen ja teollisuutemme, maataloutemme ja kansallisen kulttuurimme nousun, Eestin kansan aineellisen ja sivistyksellisen elintason mahtavan nousun ja rakkaan synnyinmaamme kukoistuksen."[162]

22. heinäkuuta valtionduuma hyväksyi yksimielisesti julistuksen Eestin liittymisestä Neuvostoliittoon. Pitäen lähtökohtana Eestin kan-

6. elokuuta 1940 SNTL:n korkein neuvosto käsitteli ja hyväksyi Eestin valtionduuman anomuksen Eestin neuvostotasavallan liittymisestä Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liittoon.

san yksimielistä tahtoa parlamentti päätti pyytää Neuvostoliiton korkeinta neuvostoa hyväksymään Eestin sosialistisen neuvostotasavallan liittymisen Neuvostoliittoon liittotasavaltana. Salissa puhkesivat jälleen suosionosoitukset. Valtionduuman jäsenet heittivät pääministeri Johannes Varesta sekä Johannes Lauristinia ja Neeme Ruusia ilmaan.

Tasavallan Neuvostoliittoon liittymisen jälkeen Moskovasta palaavia Eestin valtionduuman edustajia otetaan vastaan Tallinnan asemalla.

23. heinäkuuta valtionduuma hyväksyi lait maan julistamisesta koko kansan omaisuudeksi sekä pankkien ja suurteollisuuden kansallistamisesta. Samalla valittiin toimikunta Eestin SNT:n perustuslakiluonnoksen laatimista varten. Kansanedustajat hyväksyivät kansanhallituksen toiminnan yksimielisesti ja valtuuttivat sen jatkamaan työtään, kunnes uusi perustuslaki hyväksyttäisiin. Sen jälkeen valtionduuma päätti vapauttaa presidentti Konstantin Pätsin virasta ja siirsi valtionpäämiehen tehtävät Johannes Varesille perustuslain hyväksymiseen saakka.

Työtätekevät ottivat valtionduuman päätökset riemumielin vastaan.

Länsivaltojen reaktio oli toisenlainen. Ne kieltäytyivät tunnustamasta Baltian tasavaltojen neuvostohallituksia. Erityisen vastahakoinen oli

tässä suhteessa Yhdysvallat, joka — kuten lukija muistanee — ei halunnut aikoinaan tunnustaa niiden itsenäisyyttä ja eroamista Venäjästä.

Tallinnassa (kuvassa) ja muissa kaupungeissa pidettiin työtätekevien joukkomielenosoituksia, joissa tervehdittiin eestiläisten palaamista neuvostokansojen perheeseen.

15. heinäkuuta presidentti Franklin D. Roosevelt antoi määräyksen Baltian valtioiden kaiken Yhdysvalloissa olevan omaisuuden takavarikoinnista.

Nämä voimakeinot eivät voineet kuitenkaan enää muuttaa historian kulkua. Valtionduuman valitsema valtuuskunta lähti 29. heinäkuuta Moskovaan luovuttaakseen SNTL:n korkeimmalle neuvostolle Eestin kansan anomuksen Eestin hyväksymisestä Neuvostoliiton liittotasavallaksi. Anomusta käsiteltiin SNTL:n korkeimman neuvoston 7. istuntokaudella.

6. elokuuta Johannes Lauristin nousi puhujankorokkeelle:

"Sadoissa joukkokokouksissa työläiset, talonpojat ja sivistyneistön edustajat antoivat edustajaehdokkailleen lujan evästyk-

sen: Eestin on tultava neuvostotasavallaksi ja liityttävä Neuvostoliittoon; porvariston rakentama keinotekoinen este, joka on erottanut Eestin kansaa Neuvostoliiton kansoista, on hävitettävä. . .''[163]

Neuvostoliiton korkein neuvosto päätti yksimielisesti ''tyydyttää Eestin valtionduuman pyynnön ja hyväksyä Eestin sosialistisen neuvostotasavallan liittymisen Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liittoon tasa-arvoisena sosialistisena liittotasavaltana''[164]. Samana päivänä pidettiin Tallinnan kaduilla työtätekevien mahtava mielenosoitus, johon osallistui yli 70 000 henkeä. Mielenosoitukset pidettiin muissakin kaupungeissa.

Eestin SNT:n valtionduuman toinen istuntokausi avattiin 24. elokuuta 1940. Johannes Vares teki kansanedustajille selkoa siitä, että valtuuskunta oli täyttänyt tehtävänsä ja että SNTL:n korkein neuvosto oli päättänyt hyväksyä Eestin liittymisen Neuvostoliittoon. Sen jälkeen Johannes Lauristin piti alustuksen Eestin sosialistisen neuvostotasavallan perustuslain luonnoksesta. Artiklakohtaisen käsittelyn jälkeen perustuslaki hyväksyttiin yksimielisesti 25. elokuuta. Uudessa perustuslaissa sanottiin:

''Eestin sosialistinen neuvostotasavalta on työläisten ja talonpoikain sosialistinen valtio.

Eestin SNT:n poliittisena perustana ovat työtätekevien edustajien neuvostot ja taloudellisena perustana sosialistinen järjestelmä sekä tuotantovälineiden ja -kaluston sosialistinen omistus. Tuotantovälineiden ja -kaluston sosialistinen omistus säädetään ihmisen harjoittaman toisen ihmisen riiston hävittämiseksi juurta jaksain ja sosialistisen yhteiskunnan rakentamiseksi.

Keskinäisen poliittisen ja taloudellisen avunannon toteuttamiseksi sekä keskinäisen avunannon varmistamiseksi puolustusasioissa Eestin SNT on vapaaehtoisesti yhdistynyt tasa-arvoisuuden pohjalla muiden sosialististen neuvostotasavaltojen kanssa liittovaltioksi. Kuuluessaan Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liittoon Eestin SNT säilyttää suvereeniset oikeutensa, mukaan lukien oikeus erota vapaasti SNTL:sta.''

Eestin SNT:n valtiovallan korkeimmaksi elimeksi tuli Eestin SNT:n korkein neuvosto, joka valitaan yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvilla yleisillä, välittömillä ja salaisilla vaaleilla. Eestin kansalaisille annettiin myös oikeus valita edustajansa Neuvostoliiton korkeimpaan neuvostoon. Valtiovallan paikallisiksi elimiksi julistettiin työtätekevien edustajien kihlakunnan-, kaupunki-, kunnan- ja kyläneuvostot.

Perustuslaissa otettiin huomioon myös sosialismin rakentamisen konkreettiset historialliset erikoisuudet Eestissä. Tasavallassa säilytettiin pienet yksityiset teollisuusyritykset ja kaupat, yksityistalonpoikien tilat ja käsityöläisverstaat. Yksityistalonpojille myönnettiin palstat lain sallimissa puitteissa.

Tallinnassa pidetyssä joukkokokouksessa Johannes Vares ilmoitti, että Eestin valtionduuman valtuuskunta oli suorittanut sille uskotun tehtävän — Eesti oli hyväksytty jäseneksi Neuvostoliittoon.

Perustuslaki takasi yhteiskunnallis-poliittiset oikeudet — kansallisen tasa-arvoisuuden, naisten ja miesten tasavertaisuuden, äänioikeuden, sanan-, paino- ja kokoontumisvapauden yms. Sen ohella perustuslaki myönsi myös laajat sosiaalis-taloudelliset oikeudet, nimittäin oikeuden työhön, lepoon, sivistyksen saantiin, aineelliseen turvaan vanhuudessa sekä sairauden ja tilapäisen työkyvyttömyyden sattuessa jne.

Nujerrettujen riistäjien äänioikeutta ei rajoitettu. Riistäjävähemmistö ei voinut enää uhata sosialismin kohtaloa, koska Eesti oli liittynyt Neuvostoliittoon.

Perustuslain vahvistamisen jälkeen valtionduuma hyväksyi päätök-

Koko neuvostokansa tervehti Eestin paluuta neuvostomaan helmaan. Kuvassa: Leningradissa pidetty joukkokokous, joka oli omistettu tälle merkittävälle tapahtumalle Eestin kansan historiassa.

sen, jolla se julisti itsensä vaaleihin saakka Eestin SNT:n korkeimmaksi neuvostoksi. ESNT:n korkeimman neuvoston puhemiehistön puheenjohtajaksi valittiin Johannes Vares. Samalla muodostettiin myös uusi hallitus — ESNT:n kansankomissaarien neuvosto, jonka puheenjohtajaksi tuli Johannes Lauristin.

Syksyllä 1940 valtiovallan ja valtiokoneiston entisten elinten vaihtamisprosessi saatettiin päätökseen. 12. tammikuuta 1941 pidettiin Eestin SNT:n Neuvostoliiton korkeimpaan neuvostoon valtuuttamien edustajien vaalit. Niihin osallistui yli 97% valitsijoista, jotka antoivat äänensä yksimielisesti kommunistien ja puolueeseen kuulumattomien vaaliliiton ehdokkaille.

VOITON HEDELMÄT

Olemme siis seuranneet Eestissä käytyä valtataistelua Venäjän tsarismin kukistumishetkestä aina neuvostovallan lainsäädännölliseen voittoon saakka. Mutta täyttivätkö kommunistit lupauksensa otettuaan vallan käsiinsä? Historian väärentäjien erään teesin mukaan kommunistisen puolueen päätehtävänä olisi ollut "maan myyminen Moskovalle". Tässäkin tapauksessa on kyse häikäilemättömästä valheesta. Kun porvarilliset poliitikot olivat joka kerta vaalien alla luvanneet jonkinlaisia uudistuksia tekemättä kuitenkaan itse asiassa juuri mitään Eestin kansan elinehtojen parantamiseksi, niin kommunistit pystyivät toteuttamaan tuntuvia muutoksia jopa sen lyhyen ajanjakson kuluessa, jonka historia oli heille suonut siihen hetkeen saakka, jolloin Eesti yhdessä koko neuvostokansan kanssa joutui aloittamaan Suuren isänmaallisen sodan hitleriläishyökkääjien torjumiseksi.

Palautettakoon mieleen, että sodanaatto oli vaikeaa aikaa. Eristyksiin joutunut Eestin talouselämä kuihtui hiljalleen. Lisäksi on mainittava, että vuoden 1940 helteinen kesä toi tasavallalle uuden kuivuuden, joka aiheutti kadon toisen kerran peräkkäin. Eestin uudet johtajat eivät vedonneet kuitenkaan näihin ulkoisiin ja objektiivisilta tuntuneisiin syihin kieltäytyäkseen täyttämästä lupauksiaan.

Kapitalistisen suurpääoman — yritysten, pankkien ja kaupan — kansallistaminen soi jo vuoden 1940 lokakuuhun tultaessa mahdollisuuden siirtyä talouden valtiolliseen suunnitteluun. Yksipuolinen ja selvästi tappiollinen orientaatio Saksan markkinoille korvattiin laajalla tavaranvaihdolla Eestin ja Neuvostoliiton tasavaltojen välillä. Tämä tavaranvaihto oli siihen aikaan tietysti hyvin tuontivoittoista, sillä Eestin talous kaipasi kipeästi työstökoneita, autoja, teollisuus- ja maatalouskalustoa, polttoaineita ja raaka-aineita. Kaupankäynnin sosialistisesta luonteesta johtuen tuontivoittoisuus ei aiheuttanut kuitenkaan Eestille maksutase- tai velanmaksupulmia: Eesti tukeutui mahtavan Neuvostoliiton runsaisiin taloudellisiin voimavaroihin ja suunnitelmatalouteen.

Lyhyessä ajassa käynnistettiin täydellä teholla yritykset, jotka aiemmin oli joko pysäytetty tai toimivat vajaakuormitettuina tilausten puutteen vuoksi. Vuoden 1941 alussa Eestin teollisuus valmisti neljässä kuukaudessa 64,9% enemmän tuotteita kuin vuoden 1940 saman ajan-

jakson kuluessa. Tuotannon näin nopea kasvu poisti tietenkin nopeasti työttömyyden, ja vuoden 1941 kevääseen tultaessa alettiin eräillä aloilla jopa tuntea pulaa työvoimasta, etenkin ammattimiehistä. Työvoimapulasta johtuen tasavallassa avattiin erilaisia ammattioppilaitoksia ammattitaitoisten työläisten kouluttamiseksi.

Maaseudulla toteutettiin uusi maareformi tukeutumalla julistukseen maan muuttamisesta koko kansan omaisuudeksi. Maankäytön enimmäisnormi rajoitettiin 30 hehtaariin, ja kaikki tämän normin ylittävä maa samoin kuin sellaiset tilat, joiden omistajat eivät itse tehneet työtä, siirrettiin valtion omistukseen. Maareformi toteutettiin elo-joulukuussa 1940, ja uudistilojen keskikooksi tuli 11 hehtaaria. Kokonaisuutena ottaen 10—20 hehtaarin suuruisten tilojen osuus koko viljelyalasta oli 42,9% ja 20—30 hehtaarin suuruisten tilojen osuus 35,8%. Toisin sanoen valtaosa maasta riistettiin työtätekemättömän väestönosan ja kulakkien (suurtilallisten) valvonnasta.

Heti neuvostovallan ensi kuukausina talonpojat vapautettiin kaikista veloistaan, ja noin 40 000 uudistilalliselle myönnettiin edullisia lyhyt- ja pitkäaikaisia lainoja. Liittotasavaltojen antaman avun ansiosta vuonna 1940 sattuneen kuivuuden vaikutukset saatiin minimoiduksi. Eestiin tuotiin yli 50 000 tonnia väkirehua, jota myytiin talonpojille huokeaan hintaan. Kevätkylvöjen alkaessa vuonna 1941 kaikilla uudistilallisilla oli riittävästi siemenviljaa. Väkilannoitteiden tuonti liittotasavalloista soi mahdollisuuden nostaa niiden käytön tasavallan pelloilla 1,5-kertaiseksi.

Uudistusten toteuttaminen maaseudulla ei ollut tietenkään yhtä helppoa kuin kaupungeissa, koska ne törmäsivät aiemmin taantumuksellisen diktatuurin tukena toimineiden kulakkien sitkeään vastarintaan. Näiden tapahtumien silminnäkijä, kirjailija Juhan Smuul kirjoitti sittemmin:

”Maaseutu on jakautunut isäntiin ja uudistilallisiin. Ajatus kansallisesta yhtenäisyydestä, jota meille on suggeroitu koulunpenkiltä alkaen, on lentänyt hiiden tuuttiin. Tulikivenkatkuisissa kokouksissa eestiläiset haukkuvat eestiläisiä raivokkaasti, koko sydämestään ja hyvin vakuuttuneesti.”

Kuten edellä tuli jo mainituksi, työkansan hallitus ryhtyi toimintansa alkuhetkistä toimenpiteisiin työväestön aineellisen aseman helpottamiseksi. Työläisten ja toimihenkilöiden palkkaa korotettiin kaksi kertaa peräkkäin, 2. elokuuta ja 25. syyskuuta. Samanaikaisesti otettiin käyttöön uudet kunnallismaksutariffit, mikä johti asunnonvuokrien sekä sähkö- ja lämmitysmaksujen jyrkkään alentumiseen ja väestön reaalitulojen kasvuun. Ei ollut suinkaan sattuma, että vähittäiskauppojen liikevaihto kohosi nopeasti 50%.

Neuvosto-Eestissä valtio otti kustantaakseen kaikki työtätekevien sosiaaliturvamenot. Marraskuussa 1940 terveydenhoito muutettiin maksuttomaksi. Eestissä avattiin uusia poliklinikoita, ja terveyskeskuksia, keuhkotautihuoltola ja lastensairaala sekä tasavallan ensimmäinen onkologinen sairaala. Samalla ryhdyttiin toimenpiteisiin työtätekevien naisten aseman parantamiseksi. Laki myönsi naisille yhtäläiset oikeudet miesten kanssa. Palkallista äitiyslomaa pidennettiin, monilapsisille perheille maksettiin lapsilisiä jne.

Uusi valtiovalta ponnisteli uutterasti myös opetusalalla. Tasavaltaan rakennettiin uusia kouluja ja vanhoissa kouluissa avattiin uusia luokkia, minkä tuloksena oppilaiden määrä lisääntyi noin 10 000 verran, toisin sanoen 33%. Kolmanneksen verran kasvoi myös korkeakouluopiskelijoiden määrä, ja Tarton yliopiston yhteyteen perustettiin tieteellinen tutkimuslaitos, Eestin nykyisen tiedeakatemian edeltäjä. Tallinnassa avattiin luonnontieteiden museo ja teatterimuseo, Tartossa alkoi toimia taidemuseo, ja Võrussa muutettiin museoksi ”eestiläisen laulun isän” Friedrich Kreutzwaldin kotitalo, joka oli toiminut ravintolana.

Suhteet sivistyneistöön eivät kehittyneet täysin kitkattomasti. Porvarillisen propagandan harhaan johtamana osa sivistyneistöstä muutti sittemmin pois kotimaastaan yrittämättä edes päästä selville tapahtumien perimmäisestä sisällöstä. Siitä huolimatta uuden valtiovallan kannattajajoukossa oli paljon huomattavia eestiläisen sivistyneistön edustajia kuten esimerkiksi biologi Harald Haberman, josta sittemmin tuli tiedeakatemian biologian laitoksen johtaja, ja oikeustieteilijä Paul Vihalem, josta tuli talous- ja oikeustieteen laitoksen johtaja. Taloustieteen professori Johan Vaabel nimitettiin kesällä 1940 Eestin pankin johtajaksi, ja vuonna 1946 hänet valittiin ESNT:n tiedeakatemian varapresidentiksi. Tunnettu eestiläinen historian professori Hans Kruus kuului vuonna 1940 hallitukseen, ja vuonna 1944 hänet nimitettiin ulkomaanasiain kansankomissaariksi. Hänkin palasi kuitenkin rakkaan tieteensä pariin heti tilaisuuden tarjoutuessa: syksyllä 1940 hän tuli Tarton yliopiston rehtoriksi, ja vuonna 1946 hänet valittiin tiedeakatemian presidentiksi. ESNT:n tiedeakatemian varapresidentiksi tuli jo 1930-luvulla mainetta niittänyt astrofyysikko Aksel Kipper ja tiedeakatemian sihteeriksi tuli huomattava matemaatikko Jüri Nuut, joka vaikeana sodanjälkeisenä aikana toimi opetusministerinä.

Eestiläiset runoilijat, esimerkiksi Barbarus — kansan-Eestin ensimmäinen pääministeri Johannes Vares, Johannes Semper, Juhan Sütiste, August Alle, Jaan Kärner, joka toimi jo vuonna 1919 vallankumouksel-

lisen sanomalehden — "Töö Häälin" — päätoimittajana, kirjailija August Jakobson, näytelmäkirjailija Evald Tammlaan ja monet taiteilijat ja teatteritaiteen edustajat asettuivat tukemaan neuvostovaltaa. Monet huomattavat eestiläiset vallankumousmiehet olivat vuorostaan taiteilijoita. Tunnettu kirjailija oli esimerkiksi Johannes Lauristin, joka julkaisi kirjojaan salanimellä Juhan Madarik. Hän kirjoitti muuten romaaninsa "Tasavalta" vankilassa ollessaan...

Toinen maailmansota, jonka aallonharjalla Eestin sosialistinen vallankumous tapahtui, muodostui lopulliseksi vedenjakajaksi vanhan ja uuden välillä. Jokaisen oli tehtävä valintansa, ja tämä valinta osoitti ihmisen tahdosta riippumatta, oliko hän kansan puolella vaiko kansaa vastaan.

Ne, jotka pysyivät sitkeästi uskollisina Pätsin-Laidonerin hallintojärjestelmälle ja tarrautuivat Pelastuskomiteaan ja Itäisten legioonalaisten liikkeeseen sekä muihin samantapaisiin maanalaisiin järjestöihin, sortuivat yhteistyöhön Saksan armeijan tiedustelukeskuksen — ryhmä 6513:n — kanssa yhdessä hitleriläisten välittömien apurien kanssa ja tervehtivät saksalaisia fasistimiehittäjiä. Entiset "vapaaehtoiset", jotka Laidoner oli lähettänyt talvella 1939—1940 Suomeen taistelukokemuksia hankkimaan, palautettiin vuonna 1941 takaisin Eestiin, missä he muodostivat Erna-yhtymän, joka harjoitti tihutyötä ja murhasi siviilikansalaisia. Entinen pääministeri Jüri Uluots kiiruhti vakuuttamaan Saksan sotilaspäällystölle olevansa valmis työskentelemään "Eestin kansan ja Suur-Saksan luottamuksellisen yhteistyön" hyväksi[165].

Hitleriläiset hautoivat kuitenkin Eestin suhteen omia suunnitelmiaan. Tasavalta muutettiin Eestinmaan piirikunnaksi, jonka johtoon asetettiin saksalainen. Eestin asukkaat oli tarkoitus joko karkottaa tai saksalaistaa. Syyskuussa 1941 hitleriläiset muodostivat ns. "Eestiläisen itsehallinnon" asettaen sen johtoon vapsien entisen johtajan Hjalmar Mäen, joka oli tuotu Eestiin Saksan armeijan kuormastossa. Tämä elin muuttui miehittäjien kuuliaiseksi työkaluksi, samantapaiseksi kuin Kaitseliitin verisenä seuraajana tunnettu, poliisia avustanut Omakaitsejärjestö (Itsepuolustus), joka harjoitti rosvousta ja väkivaltaa väestön keskuudessa. Yksistään Tallinnassa ja sen lähialueilla ammuttiin yli 2000 eestiläistä. Huomattavat eestiläiset tiedemiehet Artur-Tõeleid Kliiman ja Peeter Rubel, näytelmäkirjailija Evald Tammlaan, runoilijat Juhan Sütiste ja Aleksander Antson, taiteilijat Andrus Johani, Karel Liimand ja monet muut menettivät henkensä hitleriläisten ja näiden eestiläisten apurien terrorin uhreina. Tuhansia eestiläisiä vietiin pakkotöihin Saksaan.

Uluotsien vuoro koitti sodan lopputuloksen ollessa jo täysin selvä. Saksalaisten viranomaisten julistaman "totaalisen liikekannallepanon" epäonnistuttua entinen pääministeri ryhtyi opetetun papukaijan tavoin pitämään radiopuheita suostutellen maanmiehiään liittymään ns. "eestiläiseen legioonaan". Syyskuussa 1944, neljää päivää ennen neuvostojoukkojen Tallinnaan tuloa, porvarilliset johtohenkilöt, jotka haaveilivat entisen hallintojärjestelmän palauttamisesta, pitivät neuvottelun. He olivat palvelleet saksalaisia miehittäjiä uskollisesti ja kuuliaisesti kuten edeltäjänsäkin vuonna 1918, ja nyt he päättivät edeltäjiensä esimerkkiä noudattaen pyytää apua Englannilta ja USA:lta. Julistautuen "pääministeriksi ja virkaa tekeväksi presidentiksi" Jüri Uluots ilmoitti muodostaneensa hallituksen. Mutta tällä kertaa historia toistui farssina: niin Lontoo kuin Washington epäsivät apunsa valenimen käyttäjiltä, jotka joutuivat kiireen kauppaa pötkimään pakoon yhdessä hitleriläisten kanssa.

Varsin lyhyt oli myös "eestiläisen legioonan" historia. Sitä ei onnistuttu muodostamaan hitleriläisten ja heidän eestiläisten apuriensa kaavailemissa mitoissa, koska legioonaan liittyi vain varakkaiden kerrosten edustajia, joilta neuvostovalta oli riistänyt yksityisomaisuuden, sekä Omakaitsen pyöveleitä. Muut legioonalaiset jouduttiin ottamaan väkipakolla. Olipa asianlaita miten hyvänsä, syksyllä 1944 puna-armeija murskasi "eestiläisen legioonan" joka tapauksessa lopullisesti. Useimmat "legioonalaiset" antautuivat, mutta pieni osa pääsi pakoon hitleriläisten matkassa.

Juuri nämä miehet, jotka olivat kahdesti pettäneet kansansa ja synnyinmaansa, muodostivatkin sittemmin sen "orjuutetun kansan" rungon, jota Washington puolustaa joka vuosi niin raivokkaasti. Nimenomaan nämä luopiot, joiden kädet ovat maanmiestensä veren tahrimat, paasaavat afganistanilaisten sissirosvojen ja nicaragualaisten contrien tavoin Eestin "vapauttamisesta". Nimenomaan nämä ammattidemagogit, joille Eestin kansa on aina ollut vain lypsylehmä, ahertavat nykyään voimiensa takaa yrittäessään revisioida historiaa, vääräntää tosiasioita ja perustella "orjuutetun sotajoukon" turhia vaatimuksia. Mutta tämä ei koske tietenkään niitä rehellisiä eestiläisiä, jotka sattuman oikusta tekivät traagisen virheen muuttaen pois kotimaastaan.

Historian väärentäjät vuodattavat krokotiilin kyyneliä sen johdosta, että Eesti olisi muka menettänyt itsenäisyytensä ja muuttunut Neuvostoliiton lisäkkeeksi. Tällaiset väitteet on kuitenkin tarkoitettu vain niille, jotka eivät tunne todellista asiaintilaa. On epämielekästä puhua sellaisen menetyksestä, mitä porvarillisella Eestillä ei ollutkaan. Riittää kun palautetaan mieleen, että Englannin pankki oli ottanut Eestin kultavarat pantiksi ja että tämän pankin virkailija piti Eestin hallituksen finanssipolitiikkaa koko ajan silmällä. Tilanne ei muuttunut yhtään paremmaksi silloinkaan, kun "kolmannen valtakunnan" talousministe-

riö otti hallintotehtävät itselleen. Kannattaako siis ihmetellä sitä, että maa, jolta oli riistetty oikeus määrätä itsenäisesti omista rahavaroistaan ja puolustaa kansallisia etujaan, seurasi jatkuvasti milloin Ison-Britannian ja sen imperialististen etujen, milloin taas hitleriläisen Saksan ja sen aggressiivisten pyrkimysten vanavedessä.

Liitsurvivalyään Neuvostoliittoon Eesti muuttui sitä vastoin todella suvereeniseksi valtioksi. Se tuli sosialistiseksi neuvostotasavallaksi Eestin kansan yleisissä vapaissa vaaleissa ilmaiseman suvereenisen tahdon mukaisesti, ja sillä on oma valtiovaltansa, joka on täysin itsenäinen suhteessa valtakunnalliseen valtiovaltaan ja tämän korkeimpiin elimiin. Eestillä on oma korkeimpien ja paikallisten valtio- ja hallintoelinten järjestelmä sekä oma perustuslaki ja lainsäädäntö.

Liittyminen Neuvostoliittoon lujitti Eestin riippumattomuutta ja suvereniteettia. Siirtämällä osan oikeuksistaan SNTL:lle se sai mahdollisuuden käyttää Neuvostoliiton poliittista, taloudellista ja sotilaallista mahtia omien etujensa puolustamiseen, mutta osallistuu tällöin tasavertaisena liittovaltion sisä- ja ulkopolitiikan kehittelyyn ja toteuttamiseen sekä liittovaltion korkeimpien edustuselinten muodostamiseen. Toisaalta niin Neuvostoliiton perustuslaki kuin Eestin SNT:n perustuslaki suo tasavallalle oikeuden erota vapaasti liitosta, eikä tätä oikeutta voida peruuttaa, muuttaa tai rajoittaa millään tavoin.

Yhteenvetona voidaan sanoa, että jälleenyhdistyminen maailman ensimmäisen työläisten ja talonpoikain valtion kanssa muodostui Eestin kansan historiallisen edistyksen mahtavaksi tekijäksi. Tultuaan sosialistisen valtionsa todelliseksi isännäksi Eestin kansa on kyennyt saavuttamaan suurta menestystä ystävyysliitossa monikansallisen Neuvostoliiton muiden kansojen kanssa. Eestin sosialistinen kansakunta on säilyttänyt kansallisen kulttuurinsa, mutta tullut samalla yhtenäisen neuvostokansan yhdysosaksi.

Eestiläiset ovat tietoisia saavutuksistaan ja voivat verrata menneisyyttä nykypäivään. Kun esimerkiksi tasavallan väestö kasvoi vuosina 1940—1985 50%, niin oppilaiden määrä yleissivistävissä kouluissa kasvoi saman ajanjakson kuluessa 80%, keskiasteen oppilaitoksissa 10,5-kertaiseksi ja korkeakoulujen opiskelijamäärä 5-kertaiseksi. Tasavallan lääkärien määrä kasvoi saman ajanjakson kuluessa 6,7-kertaiseksi. Teollisuustuotanto kasvoi 55,4-kertaiseksi ja sähkövoiman tuotanto 94-kertaiseksi. Vuoden 1985 lopulla Eestissä toimi 645 yleisökirjastoa (13,5 miljoonaa nidettä), 76 valtiollista museota, 456 kerhotaloa, 9 laitosteatteria ja 665 elokuvasalia, joista 556 sijaitsee maaseudulla.

Maksutonta opetusta kouluissa, keskiasteen oppilaitoksissa ja korkeakouluissa, halpoja kirjoja, kerhotalojen laajaa verkkoa, omia elokuvia ja tieteen eri aloja edustavia tieteellisiä tutkimuslaitoksia pidetään

nykyään Eestissä itsestään selvinä asioina. Kaikki tämä on kuitenkin saatu aikaan neuvostojärjestelmän Eestissä saavuttaman voiton tuloksena, tasavallassa sodanjälkeisinä vuosina toteutetun kulttuurivallankumouksen tuloksena.

Siksi ne, jotka elättelevät yhä edelleen ”Baltian kysymykseen” liittyviä illuusioita, ne, jotka perustavat laskelmansa kansalliskiihkon lietsomiseen ja hautovat neuvostovallan horjuttamiseen tähtääviä suunnitelmia, ne, jotka edelleen haaveilevat kapitalismin entistämisestä Eestissä ja Eestin muuttamisesta Neuvostoliiton vastaisen hyökkäyksen sillanpääasemaksi, pinnistelevät aivan turhaan. Kenenkään ei ole vielä onnistunut kääntää historiaa takaisin.

Lähdeviitteet

1. Istorija Estonskoi SSR, t. III. Tallin, 1974, s. 26
2. Tsentralnyi gosudarstvennyi arhiv Oktjabrskoi revoljutsii Estonskoi SSR (TsGAOR ESSR), f. R-1393, op. I, d. 59, l. 59
3. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 55—56
4. Sama, s. 72
5. TsGAOR ESSR, f. R-1233, op. I, d. 8, l. 6
6. Izvestija Revelskogo Soveta Rabotših i Voinskih Deputatov, 28 oktjabrja 1917 g.
7. TsGAOR ESSR, f. R-1233, op. I, d. 1, l. 10
8. TsGAOR ESSR, f. R-1290, op. I, d. 5, l. 2
9. TsGAOR ESSR, f. R-1290, op. I, d. 5, l. 3
10. Arhiv Tsentralnogo Komiteta Kommunistitšeskoi partii Estonii (PA KPE), f. 6364, op. I, d. 81, l. 52
11. Velikaja Oktjabrskaja sotsialistitšeskaja revoljutsija v Estonii. Sbornik dokumentov i materialov. Tallin, 1958, s. 274—275
12. "Tööline", 1917, 2. detsembri
13. Velikaja Oktjabrskaja sotsialistitšeskaja revoljutsija v Estonii, s. 299
14. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 86
15. Velikaja Oktjabrskaja sotsialistitšeskaja revoljutsija v Estonii, s. 478
16. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 105
17. Sama
18. Velikaja Oktjabrskaja sotsialistitšeskaja revoljutsija v Estonii, s. 399
19. Istorija Estonskoi SSR, t. II, s. 105—106
20. Velikaja Oktjabrskaja sotsialistitšeskaja revoljutsija v Estonii, s. 440—444
21. V. I. Lenin. Teokset, 36. osa, s. 452
22. Riigi Teataja, 1918 (kolmas trükk), lk. 1
23. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 111
24. Sama, s. 109
25. V. I. Lenin. Teokset, 28. osa, s. 10
26. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 121
27. Sovetsko-germanskije otnošenija ot peregovorov v Brest-Litovske do podpisanija Rapallskogo dogovora. Sbornik dokumentov, t. I. M., 1968, s. 368
28. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 122
29. Kodusõda ja välismaine sõjaline interventsioon Eestis. Dokumente ja materiale. I kd., lk. 41
30. Ibid., lk. 42
31. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 123
32. Kodusõda ja välismaine sõjaline interventsioon Eestis, I kd., lk. 59
33. Ibid., lk. 100
34. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 131
35. Kommunist, 1918, nr. 11, 23. novembri
36. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 147
37. Dokumenty vnešnei politiki SSSR, t. I, M.,1957, s. 587—588
38. Dekrety Sovetskoi vlasti, t. IV. M., 1968, s. 157—158
39. TsGAOR ESSR, f. 2124, op. I, d. 321, l. 561
40. Laindoner J. Inglaste tulek. — Rmt.: Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt, II. Tallinn, 1930, lk. 19—20
41. Eesti Töörahva Kommuun. Dokumentide ja materialide kogumik. Tallinn, 1958, lk. 52—53
42. Ibid., lk. 96
43. TsGAOR ESSR, f. 957, op. II, d. 26, l. 4
44. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 177
45. Iz istorii graždanskoi voiny v SSSR. Sbornik dokumentov i materialov, t. II. M., 1961, s. 43
46. TsGAOR ESSR, f. 957, op. II, d. 101, l. 236
47. PA KPE, f. 4907, op. II, d. 2. l. 11
48. Dokumenty vnešnei politiki SSSR, t. II, M., 1958, s. 219—220
49. Tšitšerin G. V. Statji i retši po voprosam meždunarodnoi politiki. M., 1961, s. 135—136
50. TsGAOR ESSR, f. 4433, op. I, d. 5, l. 10
51. Dokumenty vnešnei politiki SSSR, t. II, s. 242—243
52. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 200
53. Public Record Office (PRO), Cab. 25/12, p. 17
54. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919. Russia. Washington, 1937, p. 712
55. V. I. Lenin. Teokset, 30. osa, s. 159
56. Dokumenty vnešnei politiki SSSR, t. II, s. 339—345
57. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 209
58. Kingisepp V. Borba protiv imperialistov i ih posobnikov. Sbornik statei i listovok. Tallin, 1956, s. 99—102
59. Tallinna Tööline, 1922, nr. 1, 15, jaanuari
60. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 303
61. Sama, s. 365
62. "Gosudarstvennyje vedomosti", 1935, No. 21, s. 2000
63. TsGAOR ESSR, f. 927, d. 125, l. 21—22
64. Uus Eesti, 1936, 14. augusti
65. Dokumenty vnešnei politiki SSSR, t. XV. M., 1970, s. 296—298
66. Dokumenty vnešnei politiki SSSR, t. XVII, M., 1971, s. 232—233
67. TsGAOR ESSR, f. 957, op. I, d. 995, l. 5
68. Kommunist, 1935, nr. 9, juuli
69. Mader J. Imperializm: špionaž v Jevrope vtšera i segodnja. M., 1985, s. 176, 178, 181
70. TsGAOR ESSR, f. 495, op. 12, d. 85, l. 3—8
71. Sm. pismo germanskogo poslannika v Talline Froveina v ministerstvo inostrannyh del Germanii. — Documents on German Foreign Policy. 1918—1945 (DGFP). Series D (1937—1945), vol. V. London, 1953, p. 460—462
72. Ks. lähdeviite 63

73. Ks. lähdeviite 71
74. DGFP, ser. D, v. V, p. 473
75. "Izvestija", 18 marta 1938 g.
76. DGFP, Ser. D, v. V, p. 466
77. Ibid., p. 482
78. Ibid.
79. SSSR v borbe za mir nakanune vtoroi mirovoi voiny (sentjabr 1938—avgust 1939 gg.). Dokumenty i materialy. M., 1971, s. 362, 365
80. Tsentralnyi gosudarstvennyi istoritšeski arhiv Latvijskoi SSR (TsGIA LaSSR), f. 1313-g, op. 20, d. 135, l. 55
81. Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918—1945. Ser. D, Bd. V. Baden-Baden, 1956, S. 393
82. SSSR v borbe za mir.., s. 263
83. TsGAOR ESSR, f. 31, op. 4, d. 326, l. 4—5
84. DGFP, Ser. D, v. VI. London, 1953, p. 246
85. Ibid. p. 315—316
86. Ibid.
87. The Baltic Times, 1939, May 25
88. Rits, 1939, 8.VI
89. DGFP, Ser. D, vol. VI, p. 650—651
90. TsGAOR ESSR, f. 957, op. 14, d. 708, l. 255—256
91. SSSR v borbe za mir.., s. 436
92. "Pravda", 13 ijunja 1939
93. TsGAOR ESSR, f. 957, op. 14, d. 702, l. 203—204
94. Documents on British Foreign Policy, 1919—1939. Third Series, vol. VI, 1939. London, 1953, p. 326
95. SSSR v borbe za mir.., s. 390, 459
96. I documenti diplomatici italiani. Ser. VIII, v. 12. Roma, 952, p. 588—589
97. SSSR v borbe za mir.., s. 488, 492
98. TsGAOR ESSR, f. 495, op. 2, d. 58, l. 30, 32—33
99. SSSR v borbe za mir.., s. 486—487
100. TsGAOR ESSR, f. 957, op. 14, d. 72, l. 88
101. Sama, l. 76
102. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 432
103. "Izvestija", 29 sentjabrja 1939 g.
104. TsGAOR ESSR, f. 957, op. 14, d. 717, l. 9—11
105. Vneotšerednaja pjataja sessija Verhovnogo Soveta SSSR. 31 oktjabrja—2 nojabrja 1939. g. Stenografitšeski ottšjot, s. 15—16
106. TsGAOR ESSR, f. 31, op. 4, d. 983, l. 45
107. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 557—558
108. TsGAOR ESSR, f. 852, op. I, d. 1535, l. 7
109. Pervaja sessija Gosudarstvennoi dumy vtorogo sozyva. 1—13 zasedanija. Stenografitšeskie ottšjoty. Tallin, 1940, s. 27
110. TsGAOR ESSR, f. 31, op. 4, d. 983, l. 45
111. TsGAOR ESSR, f. 31, op. 4, d. 981, l. 78
112. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 559
113. Sama, s. 560
114. TsGAOR ESSR, f. 957, op. 14, d. 717, l. 9
115. TsGAOR ESSR, f. 597, op. 14, d. 707, l. 2; d. 708, l. 25
116. Arhiv vnešnei politiki SSSR, f. 38-d, op. 22, d. 298, l. 62
117. Gamelin M. Servir, vol. 3. Paris, 1946, p. 233—234
118. TsGIA LaSSR, f. 1313-g, op. 20, d. 117, l. 15

119. Sama, l. 7—8
120. Sama, f. 1313-v, op. 22, d. 252, l. 3
121. TsGAOR ESSR, f. 31, op. 31, op. 4, d. 983, l. 43—44
122. Sama
123. TsGAOR ESSR, f. 968, op. I, d. 163, l. 53
124. Päevaleht, 1939, 17. oktoobri
125. Riigivolikogu stenograafilised aruanded, I koosseis, V ja VI istungjärk, 1939/1940. Tallinn, 1940, lk. 939
126. Sotsialistitšeskije revoljutsii 1940 g. v Litve, Latvii i Estonii. Vosstanovlenije Sovetskoi vlasti. M., 1978, s. 348
127. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 562
128. TsGAOR ESSR, f. 949, op. I, d. 198, l. 1a
129. Otšerki istorii Kommunistitšeskoi partii Estonii, tš. 2 (1920—1940 gg.). Tallin, 1963, s. 382
130. S. Raštikis. Kovose del Lietuvos, 1 d. s. 355
131. TsGIA LaSSR, f. 1313-g, op. 21, d. 50, l. 31, 38—40
132. Sama, l. 5
133. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 564
134. TsGAOR ESSR, f. 852, op. I, d. 49, l. 1
135. TsGAOR ESSR, f. 989, op. 1, d. 1799, l. 79—80
136. Tsentralnyi Gosudarstvennyi arhiv Sovetskoi Armii, f. 9, op. 33, d. 4188, l. 297—298
137. PA KPE, f. 27, op. 7, d. 12, l. 175
138. Rahva hääl, 1940, 22. juuni
139. Päevaleht, 1940, 22. juuni
140. Nastupil djen... Vospominanija utšastnikov revoljutsionnyh sobyti 1940 goda v Estonii. Tallin, 1969, s. 101
141. Sama
142. PRO, Cab. 65/7, p. 225
143. Päevaleht, 1940, 22. juuni
144. TsGAOR ESSR, f. 1093, op. 1, d. 143, l. 776a—776b. Rahva hääl, 1940, 22. juuni
145. Rahva hääl, 1940, 22. juuni
146. TsGAOR ESSR, f. 852, op. 1, d. 2336, l. 1
147. Rahva hääl, 1940, 27. juuni
148. Riigi Teataja, 1940, nr. 67, lk. 648
149. TsGAOR ESSR, f. 1354, op. 3, d. 144, l. 36
150. Kommunist, 1940, 5. juuli
151. Riigi Teataja, 1940, nr. 57, lk. 513
152. Rahva hääl, 1940, 26. juuni
153. Riigi Teataja, 1940, nr. 60, lk. 565
154. TsGAOR ESSR, f. 1093, op. 1, d. 144, l. 117—118
155. PA KPE, f. I, op. 1, d. 678, l. 1. Kommunist, 1940, 6. juuli; Rahva hääl, 1940, 6. juuli
156. Päevaleht, 1940, 12. juuli
157. Kommunist, 1940, 18. juuli
158. Rahva hääl, 1940, 18. juuli
159. Kommunist, 1940, 21. juuli; Rahva hääl, 1940, 21. juuli
160. Pervaja sessija Gosudarstvennoi dumy vtorogo sozyva. Stenografitšeski ottšjot, Tallin, 1940
161. TsGAOR ESSR, f. R-3, op. 1, d. 2, l. 1—3. Riigi Teataja, 1940, nr. 74, lk. 733

162. Pervaja sessija Gosudarstvennoi dumy vtorogo sozyva. 1—13 zasedanija. Stenografitšeskije ottšjoty. Tallin, 1940, s. 28
163. Sedmaja sessija Verhovnogo Soveta SSSR (1 avgusta — 7 avgusta 1940 g.). Stenografitšeski ottšjot. M., 1949, s. 129
164. Sama, s. 188
165. Istorija Estonskoi SSR, t. III, s. 624

SISÄLTÖ

ЭСТОНИЯ: ВЫБОР ПУТИ. 1917—1940 гг.
Документально-исторический очерк
на финском языке
Цена 70 к.

Arvoisa lukija!

Uutistoimisto Novostin kustannusliike pyytää Teitä kohteliaimmin täyttämään tämän lomakkeen ja lähettämään sen osoitteella: SSSR. 107082, Moskva, Bolšaja potštovaja ulitsa, dom 7, Izdatelstvo APN.

1. Mielipiteenne kirjan sisällöstä.

2. Mielipiteenne kirjan kieliasusta.

3. Mielipiteenne kirjan muotoilusta ja painoasusta.

4. Milloin tutustuitte ensi kerran APN:n kustannusliikkeen kirjoihin ja mitkä niistä kiinnostivat Teitä erikoisesti?

5. Minkä liikkeen kautta olette hankkinut tämän kirjan?

6. Mihin puoliin Neuvostoliiton elämästä tahtoisitte tutustua APN:n julkaisemien kirjojen välityksellä?

Ammatti Ikä Sukupuoli

Kotimaanne

Nimi (jos tahdotte)

Osoite

Lomakkeen kysymyksiin voitte vastata myös kirjeessänne. Älkää vain unohtako mainita kirjan nimeä.

Kiitos!
APN:n kustannusliike

EESTI

Tien valinta

1917-1940

Uutistoimisto Novostin (APN)
kustannusliike